Anatole France

Cartea Prietenului Meu

CUPRINS: CARTEA LUI PIERRE Dedicaţie...
Primele cuceriri
1 Monştrii...
2 Doamna în alb...
3 îţi dau trandafirul acesta
4 Copiii lui fidouard...
5 Ciorchinele de struguri...
6 Marcelle cea cu ochii de aur
7 însemnare făcută în zori. De zi Alte lubln
1 Schitul din Grădina Plantelor
2 Moş Le Beau...
3 Bunica Noziere...
4 Dintele...
5 Revelaţia poeziei,...
6 Teutobochus...
7 Autoritatea domnului abate Jubal
8 Şapca lui Fontanet.
9 Ultimele cuvinte ale lui Dedus Mus
10 Studiul clasicilor... 117
11 Pădurea de mirt. 127
12 Umbra... 137
CARTEA SUZANNEI Cititorului... 144
Suzanne
1 Cocoşul... 145
2 Suflete necunoscute... 153
3 Steaua... 154
4 Teatrul de păpuşi. 161
Prietenii Suzannei
1 Andre... 167
2 Pierre... 178
3 Jessy... 184
Biblioteca Suzannei
1 Doamnei D *... 191
2 Dialog despre poveştile cu zâne... 198

31 decembrie 188…

N el mezzo del cammin di nostra vita…

Pe când e omu-n miezul vieţii lui…

Versul acesta, cu care Dante îşi începe primul cânt din Divina Comedie, îmi vine-n gând astă-seară, pentru a suta oară poate. Dar pentru întâia oară mă mişcă.

Cu câtă pasiune mi-l repet în minte, cât de maiestuos şi de plin mi se pare! Desigur, fiindcă mi se potriveşte atât de bine mie însumi. Am şi eu, la rândul meu, vârsta împlinită de Dante pe vremea când bătrânul soare îşi îndrepta lumina asupra celui dintâi an al veacului al XlV-lea.

Sunt şi eu în miezul vieţii, presupunând că drumul ei e la fel de lung pentru toţi şi că duce neapărat la bătrâneţe.

Dumnezeule! Ştiam de acum douăzeci de ani ca va trebui să ajung aici: ştiam, „dar n-o simţeam. Mă sinchiseam atunci de drumul vieţii ca de drumurile din Chicago! Acum, după ce am urcat coasta, întorc capul pentru a îmbrăţişa dintr-o privire toată întinderea pe care am străbătut-o atât de repede, şi versul poetului florentin îmi stârneşte atâtea vise, că mi-aş petrece bucuros noaptea înaintea focului, evocând fantome. Să plutească în juru-mi. Morţii, vai, sunt atât de uşori!

Ce bine e când stai şi-ţi aminteşti! Tăcerea nopţii te îmbie. Liniştea ei dă curaj stafiilor, timide şi sperioase de felul lor, care cer linişte şi singurătate când vin să vorbească la ureche prietenilor vii. Perdelele s-au tras la ferestre, draperiile atârnă în falduri grele până la covor.

O singură uşă a rămas întredeschisă şi ochii mei se îndreaptă pe negândite spre ea. Se strecoară de acolo o lumină de opal; ajung până la mine răsuflări egale şi molcome, şi n-aş putea să deosebesc nici eu răsuflarea mamei de aceea a copiilor.

Dormiţi, scumpii mei, dormiţi!

Nel me'zzo del cammin di nostra vita…

Într-um colţ, în faţa focului ce se stinge, visez, şi-mi închipui că această veche casă a familiei mele, cu camera în care veioza aruncă o lumină tremurândă şi de unde vin

respiraţiile acestea pure, este un han singuratic, întâlnit pe lungul^ drum din care, până acum, am şi străbătut jumătate.

Dormiţi, scumpii mei; mâine vom pleca mai departe!

Mâine! A fost un timp când acest cuvânt era pentru mine plin de cea mai frumoasă dintre vrăji. Rostindu-l numai, vedeam necunoscute şi fermecătoare chipuri făcându-mi semn cu degetul şi şoptindu-mi: „Vino!”. Şi ce mult iubeam atunci viaţa! Credeam în ea ca un îndrăgostit, şi nu mi-ar mai trecut prin gând că ar putea să se poarte aspru cu mine, deşi ştiam cât e de nemiloasă.

N-o învinovăţesc. Nu mi-a făcut atâtea răni ca altora. M-a şi mângâiat, uneori, parcă din întâmplare, ea, care trece cu atâta nepăsare pe lângă noi! În schimbul a ceea ce mi-a luat sau refuzat, mi-a dat adevărate comori, pe lângă care tot ce doream nu era decât cenuşă şi fum. Cu toate acestea, am pierdut speranţa, şi acum nu mai pot să aud cuvântul Mâine fără a încerca un sentiment de nelinişte şi de tristeţe.

Nu! Nu mai am încredere în vechea mea prietenă, viaţa. Dar o iubesc încă. Atâta timp cât voi vedea sfânta ei lumină strălucind pe trei frunţi albe, pe trei frunţi iubite, voi spune că-i frumoasă şi o voi binecuvânta.

Sunt clipe când totul mă surprinde, clipe în care lucrurile cele mai simple îmi dau fiorul misterului.

Astfel, mi se pare, în momentul acesta, că memoria este o facultate minunată şi că darul ei de a face să reînvie trecutul este la fel de surprinzător, ba mult mai surprinzător decât darul de a privi în viitor.

E o binefacere amintirea! Noaptea e liniştită, am strâns grămadă tăciunii în cămin şi am înteţit focul.

Dormiţi, scumpii mei, dormiţi!

Îmi scriu amintirile din copilărie şi asta PENTRU VOI TREI PRIMELE CUCERIRI MONŞTRII Oamenii care mi-au spus că nu-şi mai amintesc nimic din cei dintâi ani ai copilăriei m-au surprins tare mult. Cât despre mine, am păstrat amintiri vii încă de pe timpul când nu eram decât un copil mic de tot. E adevărat că nu sunt decât imagini izolate, dar care, tocmai de aceea, se desprind cu mai multă strălucire pe un fundal obscur şi misterios. Cu toate că sunt încă destul de departe de bătrâneţe, amintirile acestea, deosebit de dragi, îmi vin parcă dintr-un trecut nespus de îndepărtat, îmi închipui că lumea era atunci la

măreţele sale începuturi, învăluită toată în cele mai fragede culori. Dacă aş fi un sălbatic, aş crede că lumea e tot atât de tânără ca şi mine sau, dacă vreţi, tot atât de bătrână. Dar, din nenorocire, nu sunt deloc sălbatic. Am citit multe cărţi despre vechimea pământului şi originea speciilor şi compar, cu melancolie, scurta durată a indivizilor cu lunga durată a speciilor. Ştiu, prin urmare, că nu demult aveam pătuţul meu cu plasă, într-o cameră mare dintr-o casă veche şi foarte dărăpănată, care a fost dărâmată apoi pentru a face loc noilor clădiri ale Şcolii de Belle-Arte.

Acolo locuia tatăl meu, un modest medic şi un mare colecţionar de curiozităţi ale naturii. Cine a spus oare că cei mici n-au memorie? Mai am în faţa ochilor camera, tapetată în verde, cu desene, şi drăguţa gravură, în culori, care reprezenta, după cum am aflat mai târziu, pe Virginie trecând, pe braţele lui Paul, vadul Râului Negru. Am trecut în această cameră prin aventuri extraordinare.

După cum v-am spus, aveam un pătuţ cu plasă care stătea toată ziua într-un colţ şi pe care mama îl aşeza în fiecare noapte în mijlocul camerei, desigur, ca să fie mai aproape de patul ei, ale cărui perdele imense mă umpleau de teamă şi de admiraţie. Era o poveste întreagă cu culcatul meu. Nu mergea fără rugăminţi, lacrimi, îmbrăţişări. Dar nu numai atât: cum mă vedeam în cămaşă, o luam la picior iepureşte.

Mama mă scotea de sub vreo mobilă ca să mă bage din nou în pat. Era vesel de tot.

Dar abia mă culcam, că nişte inşi cu totul străini de familia mea începeau să-mi dea târcoale. Aveau nasuri ca ciocurile de barză, mustăţi zbârlite, burţi ţuguiate şi picioare cu pinteni de cocoş. Se arătau numai din profil, cu un ochi rotund în mijlocul obrazului şi mergeau în şir, unul după altul, ţinând în mână mături, suliţe, chitare, seringi şi câteva instrumente necunoscute. Urâţi cum erau, n-ar fi trebuit să se arate; dar ce-i al lor, e al lor: se strecurau fără zgomot de-a lungul pereţilor şi niciunul din ei, nici cel mai mic, care mergea la urmă şi avea un petic în fundul pantalonilor, n-a făcut niciodată vreun pas spre patul meu. Era vădit că o forţă îi ţinea lipiţi de pereţii pe lângă care se strecurau şi că nu aveau o grosime apreciabilă. Asta mă liniştea puţin: de altfel, stăteam de veghe. Vă închipuiţi că într-o asemenea tovărăşie nu poţi închide ochii, îi ţineam deschişi. Şi

totuşi (altă minune), deodată, mă regăseam în camera inundată de soare, unde n-o vedeam decât pe mama, într-un capot roz, neputând să-mi dau seama cum noaptea, împreună cu monştrii ei, dispăruseră.

— Tare îţi mai place să dormi! Îmi spunea mama râzând.

În adevăr, trebuie să fi fost un straşnic amator de somn.

Ieri, hoinărind pe cheiuri, am văzut în prăvălioara unui negustor de gravuri unul din acele caiete cu desene groteşti, în care lorenul Callot îşi încerca măiestria cu peniţa sa subţire şi incisivă şi care se găsesc din ce în ce mai rar. Pe vremea copilăriei mele, o negustorească de stampe, mătuşa Mignot, vecina noastră, tapisa cu ele un perete întreg şi eu le priveam în fiecare zi, de câte ori mă duceam şi mă întorceam de la plimbare; ochii mei sorbeau aceşti monştri şi, când stăteam culcat în pătuţul meu cu plasă, îi revedeam, fără ca mintea să mă fi ajutat să-i recunosc. O, magie a lui Jacques Callot!

Micul caiet, pe care-l răsfoiam, trezea în mine o întreagă lume dispărută, şi vedeam, în închipuire, ridicându-se o pulbere înmiresmată, în care se iveau, una după alta, umbrele celor atât de dragi mie. '

DOAMNA ÎN ALB într-o vreme, locuiau, în aceeaşi casă cu noi, două doamne, două doamne îmbrăcate una numai în alb, cealaltă numai în negru.

Nu mă întrebaţi dacă erau tinere: asta depăşea putinţa mea de cunoaştere. Dar ştiu că miroseau frumos şi că aveau tot felul de bunătăţi. Mama mea, care era foarte ocupată şi nu prea intra în vorbă cu vecinii, nu se ducea deloc la ele. Dar eu mergeam des, mai ales la ora gustării de după-amiază, pentru că doamna în negru îmi dădea prăjituri. Prin urmare, mergeam singur în vizită. Trebuia să străbat toată curtea.

Mama mă supraveghea de la fereastră şi ciocănea în geam când zăboveam prea mult, uitându-mă la birjarul care-şi ţesăla caii. Era o treabă destul de grea să urc scara cu rampa de fier, ale cărei trepte prea înalte nu erau deloc potrivite pentru picioruşele mele. Dar osteneala mi-era răsplătită de îndată ce ajungeam în camera doamnelor: erau acolo mii de lucruri care mă făceau să mă cufund în extaz. Nimic însă nu întrecea cele două figurine caraghioase de porţelan aşezate pe cămin, de o parte şi de alta a pendulei.

Dădeau din cap şi scoteau limba, fără să le mişte nimeni. Am aflat că erau aduse din China şi mi-am făgăduit să merg şi eu acolo. Greutatea era s-o conving pe bonă să mă conducă. Ştiam bine că China se afla dincolo de Arcul de Triumf, dar nu puteam niciodată să-mi dau seama cum se ajunge până la ea.

Se mai afla, în camera doamnelor, un covor înflorat, pe care mă tăvăleam cu nespusă plăcere, şi o canapeluţă moale şi adâncă, din care făceam când un vapor, când un cal sau o trăsură. Doamna în negru, cam grasă, îmi pare, era foarte blândă şi nu mă dojenea niciodată.

Doamna în alb era cam nerăbdătoare şi repezită de felul ei, dar râdea atât de drăguţ! O duceam bine toţi trei laolaltă şi hotărâsem, în sinea mea, ca nimeni afară de mine să nu mai intre în camera cu figurine de porţelan. Doamna în alb, căreia i-am împărtăşit hotărârea, şi-a cam bătut joc de mine, după cum mi s-a părut; dar am insistat şi mi-a promis tot ce voiam.

De promis, mi-a promis. Şi totuşi, într-o zi, am găsit un domn aşezat pe canapeaua mea, cu picioarele pe covorul meu şi vorbind cu doamnele mele; avea un aer mulţumit. Le-a dat şi o scrisoare pe care, după ce au citit-o, i-au înapoiat-o. Asta nu mi-a plăcut şi am cerut puţină apă cu zahăr, pentru că îmi era sete, dar şi ca să atrag atenţia asupra mea. Într-adevăr, domnul s-a uitat atunci la mine.

— E un micuţ vecin de-al nostru, spuse doamna în negru.

— Mamă-sa nu-l are decât pe el, nu-i aşa? Întrebă domnul.

— Aşa e, spuse doamna în alb. Dar de unde aţi dedus asta?

— Pare un copil foarte răzgâiat, răspunse domnul. E indiscret şi curios. Ne priveşte cu nişte ochi cât cepele.

O făceam ca să-l văd mai bine. Nu vreau să mă laud, dar am înţeles cât se poate de bine, din cele ce vorbeau, că doamna în alb avea un bărbat care era nu ştiu ce într-o ţară depărtată, că musafirul adusese o scrisoare de la acest bărbat, că i se mulţumea pentru amabilitate şi că era felicitat pentru numirea sa ca prim-secretar.

Toate acestea nu-mi plăcură şi, când am plecat, am refuzat s-o sărut pe doamna în alb, ca s-o pedepsesc.

În aceeaşi zi, la cină, l-am întrebat pe tata ce este un secretar. Tata nu mi-a răspuns deloc, iar mama mi-a spus că este o mobilă în care se ţin hârtii. Pas de mai înţelege ceva! Am

fost culcat, şi monştrii cu un ochi în mijlocul obrazului au defilat în jurul patului meu, strâmbându-se mai urât ca niciodată.

Dacă vă închipuiţi că a doua zi m-am mai gândit la domnul pe care-l găsisem la doamna în alb, vă înşelaţi; îl uitasem de-a binelea şi nu depindea decât de el să fie şters pentru totdeauna din memoria mea. Dar a avut îndrăzneala să vină din nou la cele două prietene ale mele. Nu ştiu dacă trecuseră zece zile sau zece ani de la prima sa vizită. Astăzi sunt înclinat să cred că au fost zece zile. Era uimitor cum domnul acesta îmi lua locul. De astă dată m-am uitat bine la el şi am găsit că nu are nimic plăcut. Avea părul foarte lucios, mustăţi negre, favoriţi negri, bărbia rasă, cu o gropiţă la mijloc, talie subţire, haine frumoase, dar mai presus de toate, o mare mulţumire de sine. Vorbea de cabinetul ministrului Afacerilor Externe, de piese de teatru, de modă şi de cărţi noi, de serate şi baluri, la care le căutase zadarnic pe cele două doamne. Şi ele îl ascultau! Să fi fost asta o conversaţie? Nu putea vorbi, cum făceam noi, eu şi doamna în negru, de ţări cu munţi de acadea şi nori de limonadă?

După ce plecă, doamna în negru spuse că era un tânăr, fermecător. Iar eu am spus că era bătrân şi urât. Doamna în alb nu-şi mai putu stăpâni râsul. Nu era totuşi nimic de râs. Oare râdea într-adevăr de ceea ce spusesem eu, sau nici nu ascultase ce spusesem? Doamna în alb avea două cusururi, fără a mai vorbi de un al treilea, care mă scotea din sărite: acela că plângea, plângea, plângea. Mama îmi zisese cândva că oamenii mari nu plâng niciodată. Vai! Ea n-o văzuse, ca mine, pe doamna în alb, zăcând pe un fotoliu, cu o scrisoare deschisă pe genunchi, cu capul răsturnat pe spate şi cu batista la ochi. Scrisoarea

(astăzi aş paria că era o scrisoare anonimă) o supărase foarte mult. Păcat, ştia să râdă atât de frumos! După aceste două vizite, îmi veni în gând s-o cer în căsătorie, îmi răspunse că avea un bărbat în China şi că are să mă aibă şi pe mine ca bărbăţel, aici, în splaiul Malaquais; am căzut la învoială şi mi-a dat o prăjitură.

Dar domnul cu favoriţi negri tot mai venea, şi încă destul de des. Într-o zi, pe când doamna în alb îmi făgăduia că va cere să mi se aducă din China nişte peşti albaştri şi o undiţă ca să-i pescuiesc, tocmai sosi şi el, şi fu poftit îndată în camera noastră.

După felul cum ne uitam unul la altul, se vedea bine că nu ne iubim. Doamna în alb îi spuse că mătuşă-sa (voia să spună doamna în negru) s-a dus după cumpărături la Două figurine. Vedeam figurinele pe cămin şi nu puteam înţelege de ce trebuia să iasă din casă ca să cumpere ceva de la ele.

Dar se întâmplă în fiecare zi lucruri atât de greu de înţeles! Domnul nu păru deloc îndurerat de lipsa doamnei în negru, şi-i spuse doamnei în alb că ar vrea să vorbească cu ea ceva serios. Ea se aşeză cu cochetărie pe canapea, şi-i făcu semn că-l ascultă, în timpul acesta, el se uita la mine şi părea încurcat.

— E foarte drăguţ băieţaşul, spuse în sfârşit, mângâindu-mă pe cap, dar...

— E bărbăţelul meu, zise doamna în alb.

— Ei bine, adăugă domnul, nu s-ar putea să-l trimiteţi acasă, la mămica? Ceea ce vă voi spune nu poate fi auzit decât de dumneavoastră.

Ea nu se împotrivi.

— Du-te, dragule, mă îndemnă ea, de te joacă în sufragerie şi să nu vii decât atunci când te voi chema eu. Du-te, dragă!

Am plecat cu inima frântă. Sufrageria era totuşi destul de atrăgătoare: se afla acolo un tablou cu ornic care înfăţişa un munte pe ţărmul mării şi o biserică sub cer albastru. Când suna, o corabie începea să salte pe valuri, dintr-un tunel ieşea o locomotivă cu vagoane şi un balon se ridica în aer. Dar când ţi-e inima amărâtă, nimic nu ţi-o poate înveseli. De altfel, tabloul cu ornic stătea nemişcat. Pare-se că locomotiva, corabia şi balonul nu se porneau decât o dată la o oră şi era aşa de mult o oră! Cel puţin, pe vremea aceea. Din fericire, bucătăreasa intră să caute ceva în bufet şi, văzându-mă atât de trist, îmi dădu dulceaţă, ceea ce îmi alină chinurile inimii. Dar, când se termină dulceaţa, mă cuprinse din nou durerea. Deşi tabloul cu ornic nu sunase încă, mi se părea că ore fără şir trecuseră peste trista mea singurătate. Când şi când, din camera de alături răzbăteau frânturi din glasul domnului; se ruga de doamna în alb, apoi parcă se mânia împotriva ei. Ştia el cum să le ticluiască! Dar nu vor mai termina niciodată?

Îmi lipeam nasul de geamuri, smulgeam câte un fir de zeegras din scaune, mai lărgeam găurile din hârtia tapetului,

rupeam ciucurii perdelelor, ce era să fac? Plictiseala e ceva îngrozitor, în sfârşit, nemaiputându-mă stăpâni, m-am apropiat încetişor de uşa dinspre camera cu figurine şi m-am săltat, ca să ajung cu mâna la clanţă.

Ştiam bine că făceam un lucru necuviincios şi urât: dar tocmai asta îmi dădea un fel de mândrie.

Am deschis uşa şi am găsit-o pe doamna în alb rezemată de cămin. Domnul, în genunchi la picioarele ei, stătea cu braţele larg deschise, voind parcă s-o cuprindă. Era mai roşu decât o creastă de cocoş; ochii îi ieşeau din orbite. Cum poate cineva să se prezinte în halul ăsta?

— Încetaţi, domnule, îi spunea doamna în alb, care avea obrazul mai trandafiriu ca de obicei şi era foarte tulburată… Încetaţi, dacă spuneţi că mă iubiţi, încetaţi… Şi nu mă faceţi să-mi pară rău…

Doamna în alb avea aerul că-i este teamă de el şi că a ajuns la capătul puterilor.

El se sculă repede când mă zări, şi sunt convins că o clipă s-a gândit să mă arunce pe fereastră. Ea însă, în loc să mă dojenească, după cum mă aşteptam, mă prinse în braţe şi mă strânse, spunându-mi că sunt scumpul ei.

După ce mă aşeză pe canapea, plânse mult timp încetişor, cu capul lipit de obrazul meu.

Eram numai noi doi. I-am spus, ca s-o consolez, că domnul cu favoriţi e un om rău şi n-ar fi avut de suferit dacă ar fi rămas numai cu mine, după cum ne înţelesesem. Dar, oricum, găseam că oamenii mari erau câteodată foarte ciudaţi.

Abia ne-am revenit, că doamna în negru intră cu nişte pachete.

Întrebă dacă n-a fost nimeni în vizită.

— A fost domnul Arnould, răspunse liniştită doamna în alb, dar n-a stat decât o clipă.

Ştiam bine că-i o minciună; dar geniul cel bun al doamnei în alb, care, fără îndoială că stătea lângă mine de câteva minute, îmi puse degetul său invizibil pe buze.

De atunci nu l-am mai văzut pe domnul Arnould şi am putut s-o iubesc în linişte pe doamna în alb; iată de ce nu mi-a mai lăsat nici o amintire. Şi până ieri, adică timp de treizeci de ani, n-am ştiut ce s-a mai întâmplat cu ea.

Ieri m-am dus la balul dat de ministrul Afacerilor Externe. Sunt de aceeaşi părere cu lordul Palmerston, care spunea că viaţa ar fi mai uşor de trăit dacă n-ar exista petrecerile. Munca zilnică nu-mi depăşeşte nici puterile, nici priceperea, şi a ajuns chiar să-mi placă. Dar recepţiile oficiale mă doboară. Ştiam că va fi plicticos şi fără noimă să mă duc la balul ministrului; ştiam, şi totuşi m-am dus, fiindcă aşa-i firea omului: gândeşte ca un înţelept şi se comportă ca un nerod.

Abia intrasem în salonul cel mare, că au şi fost anunţaţi ambasadorul de * şi doamna *.

Îl întâlnisem de mai multe ori pe ambasador, pe al cărui obraz subţire se citesc urme de oboseală, nu toate datorate activităţii diplomatice.

A avut, se spune, o tinereţe furtunoasă, şi circulă pe seama lui, în cercurile de bărbaţi, fel de fel de zvonuri despre aventurile-i galante. Şederea lui în China, acum treizeci de ani, fusese deosebit de bogată în intrigi amoroase, despre care se povesteşte cu plăcere şi cu uşile închise, la cafeluţă. Soţia lui, căreia nu avusesem cinstea să-i fiu prezentat, părea să fi trecut de cincizeci de ani. Era îmbrăcată în negru: nişte splendide dantele îi învăluiau, într-un fel care stârnea admiraţia, frumuseţea trecută, a cărei umbră se mai întrezărea încă. M-am simţit fericit când i-am fost recomandat: îmi place extrem de mult conversaţia femeilor mai în vârstă. Am vorbit de mii de lucruri, în timp ce tinerele femei dansau în tactul muzicii de viori şi, din întâmplare, îmi vorbi şi de o casă de pe splaiul Malaquais, unde a locuit pe vremuri.

— Dumneavoastră eraţi doamna în alb!

Am strigat eu.

— Da, aşa e, domnule, mi-a confirmat ea; mă îmbrăcam totdeauna în alb.

— Şi eu, doamnă, eram bărbăţelul dumneavoastră.

— Cum! Domnule, sunteţi fiul acelui minunat doctor Noziere? Ce mult vă plăceau prăjiturile. Vă mai plac încă? Poftiţi la noi, să vă oferim ^ nişte prăjituri, în fiecare sâmbătă seara dăm câte un ceai intim. Cum se reîntâlnesc oamenii!

— Şi doamna în negru?

— Eu sunt acum doamna în negru. Biata mea mătuşă a murit în timpul războiului. Spre sfârşitul vieţii sale amintea deseori de dumneavoastră.

În timp ce stăteam de vorbă, un domn cu mustăţi şi favoriţi albi salută respectuos pe ambasadoare.

— Cu toată graţia, puţin ţeapănă, a unui bătrân curtezan. Mi s-a părut că-i recunosc bărbia.

— Domnul Arnould, îmi spuse ea, un vechi prieten.

ÎŢI DAU TRANDAFIRUL ACESTA Locuiam într-un apartament mare, plin de lucruri ciudate. Pe pereţi erau agăţate trofee de arme primitive, peste care atârnau cranii şi câte o chică; de plafon erau prinse nişte bărci din cele făcute din trunchiuri scobite, împreună cu vâslele lor, alături de crocodili împăiaţi; vitrinele erau pline de păsări, cuiburi, crengi de mărgean, şi un număr nesfârşit de mici schelete ce păreau pline de pizmă şi rea-voinţă.

Nu ştiam ce pact încheiase tata cu aceste fiinţe monstruoase; acuma ştiu: era pactul încheiat de un colecţionar. El, atât de înţelept şi de dezinteresat, visa să bage natura întreagă într-un dulap.

Bineînţeles, în interesul ştiinţei; o spunea şi o credea; de fapt, nu era decât manie de colecţionar.

Întregul apartament era plin de curiozităţi ale naturii. Numai salonaşul nu fusese invadat nici de zoologie, nici de mineralogie, nici de etnografie, nici de teratologie; acolo, nu erau nici piei de şarpe, nici carapace de broaşte ţestoase, nici oseminte, nici săgeţi de silex, nici securi de-ale pieilor roşii, ci numai trandafiri. Tapetele salonaşului erau semănate numai cu trandafiri: înmuguriţi, închişi, smeriţi, toţi la fel de drăguţi.

Mama, care nu se împăca deloc cu zoologia comparată şi cu măsurătoarea de cranii, îşi petrecea toate ziua în salonaş, la măsuţa de lucru. Mă jucam la picioarele ei, pe covor, cu un miel care n-avea decât trei picioare, dar avusese odată patru, şi din această cauză nu era demn să stea printre iepurii cu două capete, în colecţia teratologică a tatii; aveam şi o paiaţă care dădea din mâini şi mirosea a vopsea; eram_ -înzestrat, desigur, pe vremea aceea, cu multă imaginaţie, căci paiaţa şi mieluşelul jucau pentru mine rolul feluritelor personaje a mii de drame ciudate. Când se întâmpla ceva deosebit de interesant fie paiaţei, fie mielului, îi povesteam şi mamei. Dar degeaba. Se vede că oamenii mari nu înţeleg niciodată cum trebuie ceea ce le spun copiii mici.

Mama era cu gândul aiurea. Nu mă asculta cu destulă atenţie. Ăsta a fost cusurul ei cel mai mare. Dar avea un fel de a mă privi, cu ochii ei mari, şi de a-mi spune prostuţule, care dregea totul.

Într-o zi, pe când eram în salonaş, lăsă broderia din mână, mă luă în braţe şi, arătându-mi una din florile de pe tapet, îmi spuse:

— Iţi dau trandafirul acesta.

Şi, ca să-l recunosc, îi făcu o cruce cu acul de brodat.

Niciodată primirea unui dar nu m-a făcut mai fericit.

COPIII LUI EDOUARD

— Ce mutră de bandit are băieţaşul meu, cu părul ăsta zburlit! Tunde-l ca pe copiii lui Edouard, domnule Valence.

Domnul Valence, căruia mama îi spunea toate astea, era un bătrân bărbier, şchiop şi vioi, pe care numai ce-l vedeam şi simţeam în nări mirosul scârbos de fier încălzit; mă mai feream de el fiindcă avea mâinile unse cu pomadă şi fiindcă nu mă tundea niciodată fără să-mi cadă 'fire de păr pe ceafă. Aşa că, de câte ori încerca să-mi pună halatul alb şi să-mi lege un şervet^ în jurul gâtului, eu mă împotriveam, iar el îmi spunea:

— Dar n-oi fi vrând, micuţul meu prieten,

; să umbli cu părul ăsta, ca un sălbatic; parcă ai scăpat de pe vasul La Meduse.

Istorisea cui vrei şi cui nu vrei, cu glasul său răsunător de meridional, naufragiul vasului La Meduse, din care abia scăpase, după chinuri îngrozitoare. Când povestea de pluta de salvare, de acele inutile şi desperate semnale, sau de mâncărurile gătite cu carne de om, vorbea ca unul care vede numai partea frumoasă a lucrurilor; căci era un om vesel, domnul Valence!

În ziua aceea mă tunse cu prea mare încetineală, după părerea mea, şi într-un chip pe care-l socotii foarte ciudat, îndată ce mă putui vedea în oglindă, îmi zării atunci părul dat în jos, pe frunte, şi tăiat scurt, de parcă aş fi avut o bonetă trasă până la sprâncene, şi atârnându-mi pe obraji ca urechile pleoştite ale unui câine de vânătoare.

Mama era încântată; Valence mă tunsese ca pe copiii lui Edouard. Îmbrăcat cu o bluză de catifea neagră, nu mai lipsea, spunea ea, decât să fiu închis în turn, cu fratele meu mai mare…

— Să îndrăznească cineva, a adăugat ea, ridicându-mă în braţe, cu o semeţie fermecătoare.

Şi m-a dus strâns îmbrăţişat până la trăsură.

Căci ne duceam în vizită.

Am întrebat-o cine-i fratele mai mare pe care nu-l cunoşteam şi ce era turnul acela, de care mi se făcuse frică.

Şi mama, care avea răbdarea dumnezeiască şi voioşia simplă a sufletelor care nu au altceva de făcut pe lumea asta decât să iubească, îmi povesti, într-un limbaj copilăresc şi poetic, cum cei doi copii ai regelui Edouard, care erau copii frumoşi şi cuminţi, au fost smulşi de la mama lor şi sugrumaţi într-o temniţă din turnul Londrei de către fiorosul lor unchi, Richard.

Mama adăugă, inspirându-se, după toate aparenţele, dintr-o pictură la modă, că, la apropierea ucigaşilor, căţelul copiilor a început să latre, vestindu-i astfel să se ferească de ei.

Şi sfârşi spunând că povestea aceasta era destul de veche, dar atât de emoţionantă şi de frumoasă, încât constituie un nesecat izvor de inspiraţie pentru pictori şi autori de piese, şi că la teatru toţi spectatorii plâng, după cum a plâns şi ea.

I-am spus mamei că trebuie să fie un om foarte rău cel care a făcut-o să plângă, pe ea şi pe toţi ceilalţi.

Mama mi-a răspuns că, dimpotrivă, trebuie să fii un suflet mare şi un mare talent pentru asta, dar eu n-am înţeles-o. Pe atunci încă nu ştiam nimic despre voluptatea lacrimilor.

Trăsura se opri pe Insula Saint-Louis, înaintea unei case vechi, unde nu mai fusesem nici-

? Odată. Urcarăm o scară de piatră, cu treptele roase şi crăpate, care parcă se uitau urât la mine.

La prima cotitură, un căţel negru începu să chelălăie: „El e, mă gândeam, căţelul copiilor lui Edouard”. Şi mă cuprinse pe neaşteptate o frică nebună, pe care n-o puteam stăpâni. Cu siguranţă că scara aceea ducea în turn şi, cum aveam părul tuns ca o bonetă şi purtam o bluză de catifea, eram, fără îndoială, un copil al lui Edouard. Voi fi ucis! Nu voiam; m-am agăţat de rochia mamei şi am ţipat:

— Du-mă! Du-mă de aici! Nu vreau să urc pe scara din turn!

— Taci odată, prostule… Haide, hai, dragul mamei, nu-ţi fie frică… Într-adevăr, copilul ăsta e prea nervos… Pierre, Pierre, prostuţul meu drag, bagă-ţi minţile în cap!

Eu însă, agăţat de fusta mamei, ţeapăn, crispat, n-auzeam nimic; ţipam, urlam, mă înecam. Privirile mele, îngrozite, pluteau printre umbrele pe care le însufleţea mereu frica ce mă cuprinsese.

La ţipetele mele, se deschise o uşă pe palier şi apăru un bătrân; cu toată spaima mea şi cu toate că bătrânul purta o tichie grecească şi un halat de casă, îl recunoscui îndată: nu era altcineva decât prietenul meu Robin, Robin, prietenul meu, cel care-mi aducea prăjiturele în fiecare săptămână, în calota pălăriei. Era Robin în carne şi oase; dar nu puteam pricepe cum de se află în turn, neştiind că turnul era o casă, şi că această casă, veche fiind, era firesc să fie locuită de un bătrân.

Ne întâmpină cu braţele deschise; în mâna stângă ţinea o tabacheră, iar între degetul gros şi arătătorul mâinii drepte o priză de tabac. Da, era el.

— Intraţi, scumpă doamnă! Nevastă-mea se simte mai bine; va fi încântată să vă vadă.

Dar domnişorul Pierre, ^lupă cât se vede, nu prea e în apele lui. I-e frică de căţeluşa noastră? Vino aici, Finette!

Mă liniştisem; îi spusei:

— Staţi într-un turn urât, domnule Robin.

La aceste cuvinte, mama mă pişcă de braţ; eu am înţeles foarte bine că asta înseamnă să nu-i cer prăjituri bunului meu prieten Robin, lucru pe care tocmai eram pe cale să-l fac.

După ce am intrat în salonul galben al domnului şi doamnei Robin, Finette mi-a fost de un mare ajutor. M-am jucat cu ea şi mi-a rămas bine întipărit în minte că această căţeluşă a lătrat la ucigaşii copiilor lui Edouard. De aceea, am împărţit cu ea prăjitura pe care mi-a dat-o domnul Robin. Dar nu te poţi ocupa mult timp de unul şi acelaşi lucru, mai ales când eşti copil.

Gândurile mele săreau de la una la alta, aidoma păsărelelor, din creangă în creangă, apoi se opriră din nou la copiii lui Edouard. După ce-mi făcusem o părere despre ei, m-am grăbit s-o împărtăşesc şi altora, îl trăsei pe domnul Robin de mânecă.

— Ascultă, domnule Robin, ştiţi, dacă mama ar fi fost în turnul Londrei, l-ar fi împiedicat pe unchiul cel fioros să-i înăbuşe pe copiii lui Edouard cu propriile lor perne.

Mi se păru că domnul Robin n-a înţeles tocmai, tocmai ce gândeam eu; dar, când ne-am văzut din nou singuri, mama şi cu mine, pe scară, m-a ridicat în braţe, spunându-mi:

— Monstrule! Hai să te sărut!

CIORCHINELE DE STRUGURI Eram fericit, eram foarte fericit. Mi-i închipuiam pe tata, pe mama şi pe bona mea ca pe nişte uriaşi foarte blânzi, martorii zilelor dintâi ale lumii, neschimbători, veşnici, unici în felul lor. Aveam convingerea că mă puteau feri de orice rău şi, când eram lângă ei, mă simţeam în deplină siguranţă, încrederea pe care mi-o inspira mama era fără de margini: când îmi amintesc de această dumnezeiască, fermecătoare încredere, îmi vine să-l sărut pe piciul acela care am fost cândva; şi acei care ştiu bine cât de greu e să păstrezi pe lumea asta un sentiment în toată plenitudinea sa vor înţelege atracţia mea pentru astfel de amintiri.

Eram fericit. Mii de lucruri, în acelaşi timp apropiate şi misterioase, puseseră stăpânire pe închipuirea mea, mii de lucruri care în sinea lor nu erau nimic, dar făceau parte din viaţa mea.

Era micuţă viaţa mea; dar era o viaţă, adică centrul tuturor lucrurilor, buricul pământului.

Nu zâmbiţi la ceea ce vă spun, sau zâmbiţi-mi ca nişte prieteni şi gândiţi-vă: cine trăieşte pe lumea asta, fie chiar un căţeluş, se află în mijlocul tuturor lucrurilor.

Eram fericit că văd şi că aud. Mama nu deschidea şifonierul cu oglindă fără ca eu să încerc, de fiecare dată, o curiozitate deosebită şi plină de poezie. Cam ce se găsea în acest şifonier? Dumnezeule! Ce putea să încapă acolo: rufărie, perniţe cu parfumuri, cartoane, cutii. O bănuiesc, astăzi, pe sărmana mea măicuţă că avea slăbiciune pentru cutii. Câte feluri avea, şi ce multe, că nici nu le puteai număra. Şi cutiile acestea, de care n-aveam voie să mă ating, îmi insuflau adânci meditaţii. Şi jucăriile dădeau de lucru căpşorului meu; cel puţin cele care mi se făgăduiau şi pe care le aşteptam; căci acelea pe care le căpătasem nu mai ascundeau nici un mister şi, prin urmare, nu mai aveau farmec. Dar ce frumoase erau jucăriile la care visam! Un alt lucru care mă minuna era mulţimea de linioare şi figuri ce se puteau scoate dintr-un creion sau condei. Desenam soldaţi; făceam un cap oval şi puneam un chipiu deasupra. Numai după numeroase observaţii am băgat capul în

chipiu, până la sprâncene. Mă impresionau florile, parfumurile, mesele luxos împodobite, hainele frumoase. Pălăriuţa cu pană şi ciorapii mei pestriţi îmi dădeau nu ştiu ce mândrie. Dar ceea ce îmi plăcea mai mult decât fiecare lucru în parte era totalitatea lor: casa, aerul, lumina, cum să spun? Într-un cuvânt: lumea! Mă învăluia de pretutindeni o dulce alintare. Nicicând vreo păsărică nu a simţit o mai mare desfătare în puful cuibului ei.

Eram fericit, eram foarte fericit. Totuşi, invidiam un alt copil. Se numea Alphonse. Nu ştiam dacă mai avea vreun nume şi e foarte posibil să nu fi avut. Mama lui era spălătoreasă şi muncea la alţii. Alphonse hoinărea toată ziua prin curte sau pe chei; eu îl priveam de la fereastră şi-i vedeam obrazul mânjit, claia de păr galben, nădragii sparţi în fund şi ghetele scâlciate, pe care le târşâia prin băltoace. Aş fi vrut şi eu să umblu nestingherit prin băltoace. Alphonse se vâra des prin bucătării şi primea de la bucătărese multe palme şi puţine foi uscate de plăcintă. Uneori, rândaşii îl trimiteau să pompeze o căldare cu apă, şi el o aducea mândru, roşu la faţă şi cu limba de-un cot. Şi-l invidiam. Nu trebuia să înveţe, ca mine, fabule de La Fontaine; nu se temea că va fi certat pentru o pată pe bluză! Nu era silit să spună bună ziua, domnule! Bună seara, doamnă! Unor oameni ale căror zile sau seri, bune sau rele, nu-l interesau deloc; şi, dacă nu avea^ ca mine, o corabie a lui Noe şi un cal de tinichea cu mecanism, în schimb se juca în voie cu vrăbiile pe care le prindea, cu câinii vagabonzi ca şi el, şi chiar cu caii din grajd, până ce birjarul îl gonea cu mătura. Era liber şi îndrăzneţ. Din curte, prin care se plimba ca un stăpân, o se uita la fereastra mea cum te uiţi la o pasăre închisă în colivie.

Curtea răsuna de voioşie din pricina animalelor de tot felul şi a oamenilor de serviciu ce mişunau pe-acolo. Era mare curtea; corpul principal al <casei, care o închidea spre miazăzi, avea faţada acoperită cu viţă de vie, noduroasă şi uscată, deasupra căreia se afla un cadran solar, cu cifrele şterse de soare şi de ploaie; acul acela de umbră care aluneca, fără să simţi, pe piatră, mă uluia.

Dintre toate fantomele pe care le rechem în minte, fantoma acestei curţi învechite poate părea una dintre cele mai ciudate pentru parizienii de astăzi. Curţile de acum au câte patru metri pătraţi; poţi zări de-acolo o bucăţică de cer, mare

cât o batistă, deasupra a cinci etaje, căţărate unul peste altul. E un progres, dar nesănătos.

Se întâmplă întro zi ca această curte veselă, unde gospodinele veneau dimineaţa să-şi umple ulciorul la pompa de apă, iar bucătăresele îşi clăteau, de pe la ora şase, salatele, în nişte panere de alamă, schimbând câte o vorbă cu rândaşii, se întâmplă, zic, să găsesc această curte cu tot pavajul scos. Nu fusese scos decât pentru a se pava din nou; dar, cum între timp plouase, curtea era plină de noroi şi Alphonse, care trăia acolo ca un satir în pădurea lui, avea culoarea pământului din cap până-n picioare. Şi căra cu ardoare şi veselie câte o piatră. Apoi, ridicând capul şi zărindu-mă stând sus, ca într-o temniţă, îmi făcu semn să vin la el. Tare aş mai fi vrut să mă joc şi eu de-a căratul pietrelor. Eu n-aveam pietre în camera mea, ca să le car. Nu ştiu cum, dar uşa apartamentului rămăsese deschisă. Coborâi în curte.

— Am venit şi eu, i-am spus lui Alphonse.

— Du piatra asta, mi-a răspuns.

Avea înfăţişare de sălbatic şi vocea spartă; l-am ascultat. Deodată, mi se smulse piatra din mână şi mă simţii luat pe sus. Era bona, care, indignată, mă trăgea după ea. Mă frecă cu săpun de Marsilia şi mă dojeni că m-am jucat cu o haimana, un vagabond, un derbedeu.

— Alphonse, mai adăugă şi mama, Alphonse e un prost-crescut; nu-i vina lui, e nenorocul lui; dar copiii bine-crescuţi nu trebuie să se joace cu cei prost-crescuţi.

Eram un copilaş foarte inteligent şi foarte chibzuit. Am reţinut cuvintele mamei şi ele s-au împletit, nu ştiu cum, cu ceea ce-am învăţat despre copiii blestemaţi, când mi s-a citit din Biblia cea veche, cu poze. Sentimentele mele faţă de Alphonse se schimbară cu totul. Nu-l mai invidiam, nu. Îmi insufla o teamă amestecată cu milă. „Nu-i vina lui, e nenorocul lui.” Cuvintele mamei mă făceau să sufăr pentru el. Ai făcut bine, mamă, că mi-ai vorbit aşa; ai făcut bine că m-ai făcut să văd, din fragedă copilărie, nevinovăţia celor săraci. Cuvintele tale erau înţelepte; şi era de datoria mea să le păstrez neşterse, veşnic vii, de-a lungul vieţii.

De astă dată, cel puţin, vorbele îşi făcură efectul, şi „soarta copilului blestemat mă înduioşa. Într-o zi, pe când chinuia în curte papagalul unei bătrâne chiriaşe, privii îndelung

pe acest Cain, întunecat şi puternic, cu adânca smerenie a unui Abel, mic şi bun. Fericirea, vai!

Creează Abeli. Îmi băteam capul cum să-i dau o mărturie a milei mele. Gândeam să-i trimit un sărut; dar obrazul lui sălbatic nu-mi părea făcut să primească sărutări şi inima mea îi refuză acest dar. Am chibzuit mult timp ce pot să-i dau; eram în mare încurcătură. Să-i dau lui Alphonse calul meu cu mecanism, care tocmai îşi pierduse şi coada şi coama, mi se păru totuşi din cale-afară. Şi apoi, oare prin dăruirea unui cal îţi poţi arăta mila? Trebuia un dar potrivit pentru un blestemat ca el. O floare, poate? Erau nişte buchete în salon. Dar o floare e ca şi un sărut. Mă îndoiam că lui Aâphonse îi plac florile. Găsindu-mă în mare încurcătură, dădui o raită prin toată sufrageria. Deodată, am bătut voios din palme: găsisem!

Pe bufet, într-un pocal, se aflau nişte minunaţi struguri de Fontainebleau. M-am căţărat pe un scaun şi am luat un ciorchine mare şi greu, care umplea pocalul pe trei sferturi. Boabele, de un verde palid, erau aurite pe o parte şi nu era greu să-ţi dai seama ce plăcere nespusă simţi când ţi se topesc în gură; totuşi, nu le-am gustat. Am alergat repede să caut un ghem de sfoară în măsuţa de lucru a mamei. Nu aveam voie să iau nimic de-acolo. Dar trebuie să ştii să fii şi neascultător. Am legat ciorchinele de capătul unei sfori şi, aplecându-mă peste pervazul ferestrei, l-am strigat pe Alphonse şi am coborât încetişor ciorchinele în curte. Ca să-l vadă mai bine, afurisitul copil şi-a dat la o parte şuviţele de păr galben, care-i cădeau peste ochi, şi când ajunse la îndemâna lui îl smulse cu sfoară cu tot; apoi, ridicând capul, îmi scoase limba, îmi dădu cu tifla şi fugi cu strugurele, arătându-mi dosul. Nu eram obişnuit ca micii mei prieteni să aibă astfel de purtări. Am fost, la început, foarte întărâtat. Dar mă linişti un lucru. „Am făcut bine, gândeam, că nu i-am trimis nici o floare şi nici un sărut.”

La gândul acesta îmi trecu toată pica, atât de adevărat e că atunci când eşti mulţumit de tine, restul puţin interesează.

Totuşi, la ideea că va trebui să-i mărturisesc mamei această aventură, mă simţii grozav de abătut. N-aveam dreptate; mama m-a dojenit, dar era veselă: îi râdeau ochii.

— Trebuie să dai ce-i al tău şi nu ce-i al altuia, îmi spuse, şi trebuie să ştii cum să dai.

— E secretul fericirii şi puţini ştiu lucrul ăsta, adăugă tata.

El ştia!

MARCELLE CEA CU OCHII DE AUR împlinisem cinci ani şi-mi făcusem despre lumea asta o părere pe care apoi a trebuit să mi-o schimb; păcat, era fermecătoare, într-o zi, pe când mă apucasem să desenez nişte omuleţi, mă chemă mama, fără să se gândească că mă întrerupe din lucru. Mamele sunt uneori cam nesăbuite.

De data asta, era vorba să mă gătească, mă împotriveam, făceam nazuri; eram nesuferit.

Nu simţeam nevoia, ştiam bine cât de neplăcut e, Mama îmi spuse:

— Vine naşa: frumos ar fi să nu te găsească îmbrăcat!

Naşa mea! N-o văzusem încă; n-o cunoşteam deloc. Nici nu ştiam că există; dar ştiam foarte bine ce este o naşă: citisem poveşti despre ele şi le văzusem în poze; ştiam că o naşă este o zână.

M-am lăsat pieptănat şi săpunit cât a vrut scumpa mea mămică. Gândeam la naşa şi eram din cale-afară de curios să ştiu cum arată.

Dar, deşi de obicei nu încetam cu întrebările, n-am pus niciuna, cu toate că ardeam să aflu atâtea.

De ce? Mă veţi întreba de ce? Vai! Nu îndrăzneam; fiindcă zânele, după cât mă pricepeam eu, iubeau tăcerea şi misterul; fiindcă sentimentele au acel ceva atât de preţios, că până şi cea mai fragedă inimioară din lumea asta doreşte, instinctiv, să-l păstreze pentru ea; fiindcă sunt unele lucruri pe care nici copiii şi nici oamenii mari nu le pot spune altora; fiindcă, fără s-o cunosc, o iubeam pe naşa mea.

Are să vă uluiască ce-am să vă spun, dar viaţa are adesea, din fericire, unele surprize care te fac s-o mai înduri… Naşa mea era cât se poate de frumoasă. Cum am văzut-o, am recunoscut-o.

Pe ea o aşteptam; era zâna mea. Mă uitam la ea, fără nici o surprindere, încântat. De astă dată, şi în mod neobişnuit, natura era la înălţimea visurilor despre frumuseţe ale unui copilaş.

Naşa mă privea; avea ochi de aur. Îmi zâmbi şi-i văzui dinţii, tot atât de mici ca ai mei. Vorbi: avea un glas limpede şi melodios, ca izvorul din pădure. Mă sărută: buzele ei erau fragede; le simt şi acum pe obraz.

Mi-era nespus de plăcut să mă uit la ea; această întâlnire trebuie să fi fost, pesemne, deosebit de încântătoare; căci amintirea rămasă de pe urma ei e lipsită de orice amănunt care s-o ştirbească cât de cât. E de o simplitate luminoasă. Cu buzele totdeauna întredeschise pentru un zâmbet şi pentru un sărut, în picioare, cu braţele deschise, aşa o văd mereu, neschimbată, pe naşa mea.

Ea mă ridică în braţe şi-mi spuse:

— Comoara mea, lasă-mă să văd ce culoare au ochii tăi.

Apoi, zbârlindu-mi buclele de pe cap:

— E blond, dar o să fie brun.

Zâna mea citea viitorul. Totuşi, era prea îngăduitoare în prezicerile ei, ca să mi-l arate în întregime. Părul meu, astăzi, nu mai e nici blond, nici brun.

Îmi trimise, a doua zi, nişte jucării care nu mi s-au părut potrivite cu mine. Eu îmi aveam cărţile mele, pozele mele, borcănaşul meu cu pap, cutiile cu culori şi tot dichisul unui băieţel deştept şi plăpând, sedentar încă de pe atunci, care începuse să cunoască, în mod naiv, cu ajutorul jucăriilor sale, acel simţ al formelor şi al culorilor, pricina atâtor dureri şi bucurii.

Darurile alese de naşă nu se potriveau cu obiceiurile mele. Era echipamentul complet al unui sport-boy şi al unui mic gimnast: trapez, coarde, bare, greutăţi, haltere, tot ce trebuia pentru a exersa forţa unui copil şi a-i pregăti viitorul farmec bărbătesc.

Din nefericire, căpătasem de pe atunci năravul de a sta la birou, gustul tăieturilor făcute cu răbdare, seara, la lumina lămpii, o înţelegere pătrunzătoare pentru poze şi, când terminam cu desfătările mele de artist predestinat, plin de o furie a dezordinii, mă apucam de năzbâtii şi mă pierdeam în fel de fel de jocuri fără nici o regulă şi fără nici o măsură: de-a hoţul, de-a naufragiul, de-a incendiul. Toate aceste aparate din lemn de merişor lăcuit şi din fier mi se părură reci, greoaie, fără fantezie şi fără suflet, până ce naşa mea, învăţându-mă cum să le folosesc, le-a dat ceva din farmecul ei. Ea ridica halterele cu mult curaj şi, ducându-şi coatele înapoi, îmi arăta cum poţi să-ţi dezvolţi pieptul, trecând barele pe la spate şi pe sub braţe.

Într-o zi, m-a luat pe genunchi şi mi-a promis o corabie, o corabie cu tot echipamentul, cu toate pânzele şi cu tunuri la

sabord. Naşa vorbea de-ale marinei ca un adevărat lup de mare. Nu-i scăpa din vedere nici cafasul catargului, nici duneta, nici frânghia care susţine catargul, nici prăjina de deasupra catargului de cafas, nici prelungitoarea catargului. Nu mai termina cu aceste cuvinte ciudate, dar rostite, pare-se, cu o căldură plină de dragoste prietenească, îi trezeau, fără îndoială, multe amintiri.

O zână doar, pluteşte pe ape.

N-am primit corabia. Dar, încă de la o vârstă fragedă, nu am simţit nevoia să fiu în posesia lucrurilor, pentru a mă bucura de ele; iar corabia promisă de zână m-a desfătat ore în şir. O vedeam. O văd încă. Nu mai e o jucărie. E o fantomă. Pluteşte în tăcere pe o mare ceţoasă, şi zăresc la bordul ei o femeie nemişcată, cu braţele ţepene, cu ochii mari şi goi.

Nu mi-a fost dat s-o mai văd pe naşa mea.

Aveam de pe atunci o părere îndreptăţită cu privire la rostul ei. Simţeam că era născută ca să placă şi să iubească, că asta era treaba ei pe lume. Nu mă înşelasem, vai! Am aflat apoi că Marcelle (Marcelle era numele ei) nici n-a făcut vreodată altceva.

Abia cu mulţi ani mai târziu am aflat unele lucruri din viaţa ei. Marcelle şi mama mea s-au cunoscut la un pension de maici. Dar mama, mai în vârstă cu câţiva ani, era prea înţeleaptă şi prea aşezată ca să devină tovarăşa nelipsită a Marcellei, care punea în relaţiile ei prieteneşti o înfocare nemaipomenită şi un soi de nebunie. O tânără fată, care-i inspiră Marcellei sentimentele cele mai năstruşnice – fiica unui negustor – era o persoană grasă, tăcută, zeflemistă şi mărginită. Marcelle n-o pierdea din ochi, izbucnea în lacrimi pentru un cuvânt, pentru orice gest al prietenei sale, o copleşea cu jurăminte, îi făcea necontenit scene de gelozie, şi-i scria în sala de studiu epistole de câte douăzeci de pagini, încât până la urmă fata cea grasă, pierzându-şi răbdarea, îi spuse că s-a săturat şi că voia să fie lăsată în pace.

Sărmana Marcelle s-a retras atât de abătută şi de tristă, că mamei i se făcu milă de ea.

Atunci a început prietenia lor, puţin timp înainte ca mama să părăsească pensionul, îşi făgăduiră să se viziteze şi s-au ţinut de cuvânt.

Tatăl Marcellei era cel mai bun om din lume, un om fermecător, plin de haz, dar care nu prea era cu picioarele pe pământ. A părăsit marina, fără nici un motiv, după douăzeci de ani de navigaţie. Lucru care i-a uluit pe toţi.

Ar fi trebuit să-i uluiască mai mult faptul că a stat atâta timp în serviciu. Averea lui era destul de modestă şi nu se pricepea deloc în afaceri.

Într-o zi ploioasă, privind pe fereastră, îşi zări soţia şi fiica mergând pe jos, incomodate de fuste şi umbrelă. Pentru întâia oară îşi dădu seama că nu aveau trăsură şi lucrul acesta îl îndurera mult. Imediat îşi valorifică acţiunile, vându bijuteriile soţiei, împrumută bani de la diferiţi prieteni şi alergă la Bade. Cum ponta îndoit după fiecare pierdere, ajunse fireşte la sume foarte mari, cu gândul că are să câştige cai, trăsură şi lachei în livrea. După opt zile, se întoarse acasă fără o lăscaie, dar mai încrezător ca niciodată în miza îndoită.

Îi rămăsese o bucată de pământ la Brie, pe care cultiva ananas. După un an, trebui să vândă terenul ca să plătească serele. Atunci se lansă în invenţii de maşini; soţia îi muri, fără ca el să bage măcar de seamă. Trimitea miniştrilor, Camerei, Academiei, societăţilor ştiinţifice, lumii întregi planuri şi memorii. Memoriile erau uneori ticluite în versuri. Totuşi mai căpăta ceva bani; îşi ducea zilele. Era un miracol. Marcelle găsea lucrul acesta firesc şi îşi cumpăra pălării cu toţi gologanii care-i cădeau în mână.

Oricât de tânără ar fi fost pe-atunci, mama nu înţelegea felul acesta de viaţă, şi Marcelle o cam băga în sperieţi. Dar o iubea pe Marcelle.

— Dacă ai şti, mi-a spus de o sută de ori mama, dacă ai şti cât de fermecătoare era pe-atunci!

— Ah! Mamă dragă, îmi închipui!

Totuşi avu loc o ceartă între ele, şi asta din cauza unui sentiment gingaş, care n-ar fi trebuit lăsat în umbră, acolo unde ascundem greşelile celor dragi nouă, sentiment care n-ar fi în căderea mea să-l analizez, aşa cum ar putea s-o facă oricare altul. Nu-i în căderea mea, spun, şi de altfel nici n-aş putea s-o fac, neavând asupra acestui subiect decât nişte cunoştinţe cât se poate de vagi. Mama era atunci logodită cu un tânăr medic cu care s-a şi căsătorit şi care a devenit tatăl meu. Marcelle era fermecătoare; v-am vorbit doar destul despre asta… Era din cap

până în picioare numai iubire. Tata era tânăr. Se vedeau, îşi vorbeau. Mai ştiu eu ce?... Mama s-a măritat şi de atunci n-am mai văzut-o pe Marcelle.

Dar, după doi ani de surghiun, frumoasa cu ochii de aur a fost iertată. Şi se împăcară atât de bine, încât părinţii o rugară să-mi fie naşă.

Între timp se măritase. Lucrul acesta, îmi închipui, a ajutat mult la împăcare. Marcelle îşi adora soţul, un monstru de harap mic care naviga de la vârsta de şapte ani pe o navă comercială şi pe care îl bănuiesc, fără doar şi poate, că făcea comerţ cu negri. Cum lăsase oarecare avere la Rio de Janeiro, a dus-o acolo şi pe naşa mea.

Mama îmi spunea adesea:

— Nici nu-ţi poţi închipui cum arăta bărbatul Marcellei: o pocitanie, un maimuţoi, îmbrăcat în galben de sus până jos. Nu cunoştea nici o limbă. Ştia câte puţin din toate şi se exprima numai prin strigăte, dând din mâini şi rotindu-şi ochii în dreapta şi în stânga. Ca să fiu dreaptă, avea nişte ochi minunaţi. Şi nu crede, copilul meu, adăuga mama, că s-a născut pe insule; era francez, băştinaş din Brest, şi se numea Dupont.

Trebuie să vă spun, în treacăt, că mama socotea „insule" tot ce e în afară de Europa; şi asta spre disperarea tatii, autor a diferite lucrări de etnografie comparată.

— Marcelle, continua mama, Marcelle era nebună după bărbatul ei. La început aveai impresia că-i stingherești de câte ori te duceai să-i vezi. A fost fericită vreo trei sau patru ani; spun fericită, fiindcă trebuie să ţii seama de gustul oamenilor. Dar, în timpul călătoriei pe care a făcut-o în Franţa... Tu nu-ţi aduci aminte, erai prea mic...

— Vai, mamă, îmi aduc foarte bine aminte.

— Ei bine! În timpul acestei călătorii, harapul ei a căpătat acolo, în insule, nişte obiceiuri groaznice: se îmbăta la cârciumile frecventate de mateloţi, împreună cu tot felul de lepădături. Odată a fost înjunghiat cu cuţitul.

Cum află, Marcelle se şi îmbarcă, îşi îngriji bărbatul cu acea pasiune înfocată pe care o punea în tot ceea ce făcea. Dar într-o zi harapul vomită sânge şi muri.

— Marcelle nu s-a mai întors în Franţa, mamă? De ce n-am mai văzut-o pe naşa mea?

La întrebarea asta, mama îmi răspunse încurcată:

— Fiind văduvă, cunoscu la Rio de Janeiro nişte ofiţeri de marină, din pricina cărora a avut multe de suferit. Nu trebuie să gândeşti ceva rău despre Marcelle, copilul meu. Era o femeie aparte, care nu se purta ca altele. Dar îmi venea greu s-o mai primesc în casă.

— Mamă, nu gândesc nimic rău despre Marcelle; spune-mi numai ce s-a întâmplat cu ea.

— Fiul meu, a iubit-o un locotenent de marină, ceea ce e foarte firesc, şi a dat în vileag legătura lor, deoarece prea îi gâdila amorul propriu o astfel de cucerire. Şi am să-ţi spun cine e: astăzi e contraamiral şi ai luat de câteva ori masa cu el.

— Ce! E V..., grăsunul ăla roşcovan? Să-l auzi, mamă, ce întâmplări deşucheate cu femei povesteşte după masă, amiralul ăsta!

— Marcelle îl iubea la nebunie, îl urma peste tot. Îţi dai seama, copilul meu, că nu cunosc foarte bine povestea asta. Sfârşitul însă a fost groaznic. Erau amândoi în America, nu pot să-ţi spun precis unde, pentru că niciodată n-am reuşit să reţin denumirile geografice. Plictisindu-se de ea, o părăsi sub un motiv oarecare şi se întoarse în Franţa, în timp ce ea îl aştepta acolo, află, dintr-un ziar de mâna a doua din Paris, că-şi făcuse apariţia la teatru împreună cu o actriţă. Ea nu mai putu să îndure şi, deşi suferindă de friguri, se îmbarcă. A fost ultima ei călătorie. A murit pe bord, copilul meu, şi sărmana ta naşă, înfăşurată în cearşaf, a fost aruncată în mare.

Asta mi-a povestit mama. Mai multe nu ştiu. Dar, de câte ori cerul e de un cenuşiu gingaş şi" vântul scoate un oftat molcom, gândul meu zboară către Marcelle şi-i spun:

— Sărmane suflet chinuit, sărmane suflet rătăcitor pe apele bătrânului ocean care a legănat cele dintâi iubiri de pe pământ, scumpă fantomă, o! Naşă şi zână a mea, fii binecuvântată de cel mai credincios dintre iubiţii tăi, de singurul, poate, care-şi mai aminteşte de tine!

Fii binecuvântată pentru darul pe care mi l-ai făcut în leagăn, aplecându-te numai asupra mea; fii binecuvântată pentru că m-ai făcut să cunosc, când abia începusem a gândi, chinurile pe care frumuseţea o dă sufletelor doritoare s-o înţeleagă; fii binecuvântată de acela pe care, copil fiind, l-ai ridicat în sus ca să-i vezi culoarea ochilor! Copilul acesta a fost cel mai fericit şi, dacă mi-e îngăduit să spun, cel mai bun dintre

prietenii tăi. Lui i-ai dat cel mai mult, o! Femeie generoasă! Căci i-ai deschis cu cele două braţe ale tale lumea fără ide sfârşit a viselor.

ÎNSEMNARE FĂCUTA ÎN ZORI DE ZI Iată ce-am cules într-o noapte de iarnă, iată întâiul buchet al amintirilor mele. Să-l las pradă vântului? Nu-i mai bine să-l strâng, să-l duc în hambar? Îmi închipui că va fi o bună hrană a minţii.

Cel mai bun şi cel mai învăţat bărbat, domnul Littre, ar fi vrut ca fiecare familie să aibă arhivele sale şi istoria sa morală. „De când o filosofie sănătoasă, a spus el, m-a făcut să preţuiesc din plin tradiţia şi spiritul de conservare, am regretat adesea că, în timpul Evului mediu, familiile burgheze nu s-au gândit să ţină nişte jurnale simple în care să însemneze principalele întâmplări din viaţa casnică, şi care să treacă din mână în mână cât timp va dura familia. Cât de preţioase ar fi fost aceste jurnale, dacă ar fi ajuns până în epoca noastră, oricât de scurte ar fi fost însemnările! Câte noţiuni şi experienţe pierdute, care puteau fi salvate cu puţină grijă şi strădanie a minţii!”

Ei bine, în ce mă priveşte, voi împlini dorinţa înţeleptului bătrân: voi păstra însemnarea asta şi ea va începe cronica familiei No-

? Iere. Să nu pierdem nimic din trecut. Doar cu trecutul se face viitorul\par ALTE IUBIRI SCHITUL DIN GRADINA PLANTELOR încă nu ştiam să citesc, mai purtam pantaloni încheiaţi la spate, plângeam când bona îmi ştergea nasul, dar eram mistuit de patima gloriei. Acesta este adevărul: la vârsta cea mai fragedă nutream dorinţa să mă deosebesc cât mai curând de ceilalţi şi să dăinui în memoria oamenilor, în acest scop căutam mijloacele cele mai potrivite, în timp ce-mi desfăşuram soldaţii de plumb pe masa din sufragerie. Dacă aş fi putut, aş fi pornit să-mi cuceresc nemurirea pe câmpul de bătaie şi aş fi devenit şi eu asemănător cu unul dintre acei generali pe care îi ţineam în mâinile mele şi căruia îi hărăzeam victoria armelor pe o muşama.

Dar nu mi-era dat, parcă, să am calul meu, uniformă, un regiment şi duşmani, lucruri Fără de care nu există glorie militară. De aceea m-am gândit să mă fac sfânt. Asta cere mai puţine pregătiri pompoase şi aduce după sine mult mai multe laude. Mama era evlavioasă.

Evlavia ei – blândă şi gravă ca ea – mă emoţiona profund, îmi citea adesea Vieţile sfinţilor, eu o ascultam desfătându-mă şi-mi simţeam inima plină de admiraţie şi de iubire. Ştiam, astfel, cum făceau oamenii care-şi închinau lui Dumnezeu viaţa, ca ea să devină preţioasă şi încărcată de merite. Ştiam ce parfum ceresc răspândesc trandafirii martirajului. Dar martirajul era capătul unui drum la care nici prin gând nu-mi trecea să mă opresc. Nu mă gândeam nici la apos-

*tolat şi nici la proorocie, căci nu-mi erau la îndemână. M-am limitat doar la cumpătare.

Ca să încep odată, fără a-mi pierde timpul, am refuzat masa de prânz. Mama, care nu pricepea nimic din proaspăta mea vocaţie, mă crezu bolnav şi mă privi cu atâta îngrijorare, încât mă făcu să sufăr. Dar posteam mai departe. Apoi, aducându-mi aminte de sfântul Simion Stâlpnicul, care a trăit pe o columnă, m-am cocoţat pe capacul cazanului din bucătărie, în care se ţinea apa, dar n-am putut să-mi petrec viaţa acolo, fiindcă Iulia, femeia, mă goni la iuţeală. Dându-mă jos, pornii cu ardoare pe drumul perfecţiunii şi mă hotărâi să-l imit pe sfântul Nicolae din Patras, care îşi împărţise averea celor săraci. Fereastra de la cabinetul tatălui meu dădea pe chei. Aruncai pe fereastra asta vreo zece gologani, care mi se dăduseră fiindcă erau noi şi străluceau; aruncai apoi nişte bile, câteva sfârleze şi titirezul meu, împreună cu biciul din piele de tipar.

— Copilul ăsta e năuc! Strigă tata, închizând fereastra.

Mă cuprinse mânia şi ruşinea, ascultându-l cum mă judeca. Dar mă gândeam că tatăl meu, nefiind sfânt cum eram eu, nu ar împărţi cu mine gloria celor preafericiţi întru Domnul şi gândul acesta îmi aduse o mare mângâiere.

Când veni ora de plimbare, mi se puse pălăria pe cap; smulsei repede pana, după pilda preafericitului Labru care, atunci când i se dădea o scufă veche şi soioasă, avea grijă s-o târâie prin noroi înainte de a şi-o pune pe cap. Mama, aflând ce-iam făcut cu bogăţiile mele şi cu pălăria, ridică din umeri şi scoase un oftat adânc.

Într-adevăr suferea din pricina mea.

În timpul plimbării, mergeam cu ochii în jos ca să nu-mi las privirile furate de lucrurile înconjurătoare, conformându-mă astfel unui precept ades întâlnit în Vieţile sfinţilor.

La întoarcere din plimbare, rodnică întru desăvârşirea sfinţirii mele, îmi făcui un ciliciu din câteva fire de păr de cal smulse dintr-un fotoliu vechi, pe care mi-l băgai la spate. Altă amărăciune mă aştepta, căci Iulia m-a surprins în clipa în care urmam în felul acesta pilda fiilor sfântului Francisc. Oprindu-se la aparenţa lucrurilor, fără să pătrundă în spiritul lor, ea nu văzu, în simplitatea ei, decât că am stricat un fotoliu, şi-mi dădu câteva la fund.

Când mă gândii apoi la dureroasele întâmplări din timpul zilei, îmi dădui seama cât de greu e să practici în familie sfinţenia, înţelesei de ce sfinţii Antoniu şi Ieronim au plecat în deşert, printre lei; şi hotărâi să mă retrag, începând de a doua zi, într-un schit. Alesei, pentru a mă ascunde de lume, labirintul din Grădina Plantelor. Acolo voiam să trăiesc în meditaţie, îmbrăcat asemenea sfântului Pavel Ermitul, într-o haină din foi de palmier. Gândeam: „Se vor găsi în grădina asta destule rădăcini pentru hrana mea. Se va găsi o cabană în vârful unui munte. Acolo voi fi în mijlocul tuturor animalelor de pe pământ; leul care a săpat cu ghearele mormântuî sfintei Maria Egipteana va veni, fără îndoială, să mă caute şi pe mine, pentru a-şi face datoria de îngropăciune faţă de un pustnic din împrejurimi. Voi vedea, ca sfântul Antoniu, pe omul cu picioare de ţap şi calul cu bustul de om. Şi poate că îngerii, intonând imnuri, mă vor ridica cu ei în văzduh.”

Hotărârea mea vă va părea mai puţin ciudată, când veţi afla că, de mult timp, Grădina Plantelor era pentru mine un loc sfânt, destul de asemănător cu paradisul terestru, pe care-l vedeam înfăţişat în Biblia mea cea veche, cu poze. Bona mă ducea deseori acolo şi, de fiecare dată, încercam sentimentul unei sfinte bucurii. Cerul însuşi mi se părea mai spiritualizat şi mai pur decât aiurea şi, în norii care pluteau deasupra coliviei papagalilor, peste cuşca tigrului, peste groapa ursului şi deasupra casei elefantului, vedeam parcă, nu prea desluşit, pe Dumnezeu-Tatăl, cu barba albă şi în haina albastră, cu braţul pregătit să mă binecuvânteze împreună cu antilopa şi gazela, iepurele şi turturica; şi, pe când stăteam sub cedrul din Liban, vedeam pogorând deasupra capului meu, printre ramuri, razele pe care Părintele etern le lăsa să-i scape printre degete. Animalele, care îmi mâncau din mână, privindu-mă cu blândeţe, îmi aduceau aminte de cele spuse de mama despre Adam şi

zilele nevinovăţiei dintâi. Făpturile Creatorului adunate aci, ca altădată în casa plutitoare a patriarhului, se răsfrângeau în ochii mei, împodobite toate de farmecul pe care i le dădeau anii copilăriei. Şi nimic nu-mi putea terfeli Paradisul meu. Nu mă supăra că se vedeau acolo bone, militari şi vânzători de suc de lemndulce. Dimpotrivă, mă simţeam fericit lângă cei smeriţi şi cei mici, eu, care eram cel mai mic dintre toţi. Totul îmi părea limpede, binevoitor şi bun, pentru că reduceam totul, cu o nevinovăţie deplină, la idealurile mele de copil.

Am adormit cu hotărârea de a mă duce să trăiesc în mijlocul acestei grădini, pentru a dobândi merite care să mă facă deopotrivă cu sfinţii, a căror înfloritâ istorie mi-o reaminteau.

A doua zi dimineaţă, hotărârea mea era încă fermă. O făcui cunoscută şi manei. Ea izbucni în râs.

— Cine ţi-a dat ideea să te faci sihastru în labirintul din Grădina Plantelor? Mă întrebă ea râzând, în timp ce-mi pieptăna părul.

— Vreau să fiu celebru, răspunsei, şi să pun pe cărţile mele de vizită: Sihastru şi sfânt din calendar, după cum tata pune pe ale lui: Laureat al Academiei de medicină şi secretar al Societăţii de antropologie.

La această lovitură neaşteptată, mama lăsă să-i cadă pieptenele, pe care mi-l trecuse prin păr.

— Pierre, strigă ea, Pierre, ce nebunie şi ce păcat! Sunt tare nenorocită! Băieţelul meu şi-a pierdut minţile la o vârstă când alţii încă n-o au.

Apoi, întorcându-se spre tata:

— L-ai auzit, dragule; la şapte ani vrea să fie celebru!

— Scumpa mea, răspunse tata, ai să vezi că la douăzeci de ani va fi dezgustat de glorie.

— Dea Domnul! Spuse mama.

— Nu-mi plac vanitoşii.

Dumnezeu a dat şi tatăl meu nu s-a înşelat. Ca şi regele din Yvetot, trăiesc foarte bine fără glorie şi n-am nici cea mai slabă dorinţă să gravez numele lui Pierre Noziere în memoria oamenilor.

Totuşi, când mă plimb acum prin Grădina Plantelor împreună cu cortegiul meu de amintiri îndepărtate, amarnic de trist şi de părăsit, mă cuprinde o dorinţă de neînţeles să

povestesc unor prieteni necunoscuţi cum visam odinioară să trăiesc aci ca un anahoret, ca şi cum visul acesta copilăresc ar putea, strecurat printre gândurile altora, să stârnească un zâmbet dulce.

De asemenea, rămâne pentru mine întrebarea de a şti dacă într-adevăr am făcut bine renunţând de la vârsta de şase ani la viaţa militară; căci, la drept vorbind, nu m-am mai gândit de atunci să mă fac soldat, îmi pare puţin rău. Viaţa de militar e o viaţă plină de demnitate, îţi cunoşti limpede datoria, care e cu atât mai precisă, cu cât nu raţionamentul o precizează. Omul care are posibilitatea să gândească la ceea ce face descoperă curând că sunt prea puţine fapte nevinovate. Trebuie să fii preot sau soldat ca să scapi de chinurile sufocante ale îndoielii.

Cât despre visul de a trăi ca un pustnic, l-am mai avut de câte ori mi s-a părut că viaţa este cu desăvârşire rea: adică în fiecare zi. Dar, în fiecare zi, natura mă trăgea de urechi şi mă readucea la îndeletnicirile obişnuite ale celor umili.

MOŞ LE BEAU În Memoriile lui Heinrich Heine se găsesc portrete de un realism izbitor, învăluite totuşi într-o anumită poezie. Astfel este portretul lui Simon de Geldern, unchiul poetului. „Era, povesteşte Heinrich Heine, un original, cu o înfăţişare din cele mai umile, dar şi din cele mai bizare, un ins mic şi calm, cu obrazul palid şi sever, al cărui nas era drept ca un nas grecesc, deşi în mod cert, cu o treime mai lung decât aveau grecii obiceiul să-şi poarte nasurile… Umbla totdeauna îmbrăcat după moda veche, purta pantaloni scurţi, ciorapi albi de mătase, pantofi cu catarame şi, după strămoşescul obicei, o coadă destul de lungă. Când omuleţul acesta tropăia cu paşi mărunţi de-a lungul străzilor, coada sălta de pe un umăr pe celălalt, făcând tot felul de sărituri şi părând că râde, în spate, de propriul ei stăpân.”

Omuleţul acesta avea o inimă din cele mai mărinimoase şi scurta sa redingotă, terminată în coadă de codobatură, flutura pe trupul celui din urmă cavaler. Totuşi, cavalerul acesta n-a fost deloc rătăcitor. În stat acasă, la Diisseldorf, în Arca lui Noe. „Acesta era numele pe care-l purta căsuţa părintească, din cauză că avea pe uşă o arcă frumos sculptată, pictată în culori ţipătoare. Acolo se putea deda fără răgaz tuturor gusturilor sale, tuturor copilăriilor sale de erudit, bibliomaniei şi furiei

scriptologice, mai ales pentru gazete politice şi reviste necunoscute.”

Din zel pentru binele public se simţea sărmanul Simon de Geldern îmboldit să scrie!

Se chinuia al dracului. Ce de eforturi desperate numai ca să urmărească un gând. Folosea un stil vechi şi rigid pe care-l învăţase în şcolile iezuiţilor.

„Tocmai unchiul acesta, ne spune Heinrich Heine, a avut o mare înrâurire asupra dezvoltării mele spirituale, lucru pentru care îi rămân prea îndatorat. Oricât de felurit era modul nostru de a vedea, aspiraţiile lui literare, jalnice de altfel, au contribuit, poate, să trezească în mine dorinţa de a scrie.”

Figura bătrânului Geldern îmi reaminteşte o alta, care, neexistând decât în amintirea mea, va părea ştearsă şi lipsită de farmec. La drept vorbind, n-aş fi în stare să fac vreodată un asemenea portret, în acelaşi timp fantastic şi veridic, al cărui secret l-au deţinut Rembrandt şi Heine.

Păcat! Originalul ar merita un pictor iscusit.

Da, am avut şi eu un Simon de Geldern al meu, care mi-a inspirat, din copilărie, dragostea pentru cele spirituale şi nebunia scrisului. Se numea Le Beau; lui îi datorez, poate, faptul că zmângălesc hârtia, de vreo cincisprezece ani încoace, cu visurile mele. Nu ştiu dacă se cuvine să-i mulţumesc pentru asta. În orice caz, nu i-a inspirat elevului său decât o manie nevinovată ca şi a sa.

Avea mania cataloagelor. Cataloga, cataloga, cataloga! Îl admiram şi, la zece ani, găseam că-i mai frumos să faci cataloage decât să câştigi bătălii. De atunci, s-a mai schimbat ceva în felul meu de a judeca; dar, în fond, nu mi-am schimbat părerea pe cât s-ar putea crede.

Moş Le Beau, cum i se zicea, îmi pare chiar şi astăzi vrednic de laudă şi de invidie şi, dacă uneori mă trezesc zâmbind când mă gândesc la bătrânul meu prieten, zâmbetul meu e plin de dragoste şi de duioşie.

Moş Le Beau era tare bătrân când eu eram tare tânăr; ceea ce a permis să ne înţelegem atât de bine unul cu altul.

Toată făptura lui îmi inspira interes şi încredere. Ochelarii încălecaţi pe vârful nasului său mare şi gros, obrazul trandafiriu şi plin, jiletcile înflorate, haina lui de mătase vătuită din ale cărei buzunare căscate se revărsau cărţi vechi, întreaga lui fiinţă te

făcea să-ţi dai seama că ai de-a face cu un unchiaş blajin, însufleţit de un grăunte de nebunie. Purta o pălărie turtită, cu toruri largi, în jurul cărora părul lui alb se înfăşură asemeni caprifoiului în jurul balustradelor unei terase. Tot ce spunea era simplu, scurt, variat, plin de imagini, întocmai ca o povestire pentru copii. Avea un fel firesc de a fi copilăros şi mă distra fără nici un efort. Bun prieten al părinţilor mei şi văzând în mine un băieţel inteligent şi liniştit, mă îmbia să vin la el acasă, unde nu mai venea nimeni în afară de şobolani.

Stătea într-o casă veche, clădită pieziş, pe o stradă îngustă şi accidentată care ducea la Grădina Plantelor şi unde cred că se îmbulziseră atunci toţi fabricanţii de dopuri şi toţi dogarii din Paris. Plutea în aer o duhoare de burduf de vin şi de poloboace, pe care n-am s-o uit în viaţa mea. Însoţit de bătrâna servitoare Nanon, treceam mai întâi prin grădiniţa unui popă; urcam apoi pe nişte trepte, de unde intram într-o locuinţă cu totul ieşită din comun. Nişte mumii înşirate de-a lungul anticamerei te luau în primire; una dintre ele era închisă într-o raclă aurită, celelalte nu aveau decât fâşiile de pânză înnegrite din jurul corpului lor uscat; în sfârşit, una, de pe care s-au desfăşat panglicele, privea cu ochi de smalţ şi-şi arăta dinţii albi. Scara nu era mai puţin înspăimântătoare; pe pereţi atârnau lanţuri, arcane şi chei de închisoare, mai groase decât braţul.

Moş Le Beau era în stare, ca Bouvard, să pună şi o spânzurătoare veche în colecţia sa.

Avea, cel puţin, scara lui Latude şi o duzină de frumoase cătuşe. Cele patru încăperi ale locuinţei sale nu se deosebeau prea mult una de alta; cărţile se ridicau în stive până la tavan şi acopereau podelele, amestecându-se cu hărţi, medalii, armuri, drapele, pânze afumate şi nişte sculpturi vechi, în lemn sau în piatră, stâlcite ca vai de lume. Se mai găseau acolo, pe o masă şchioapă şi pe o ladă mâncată de carii, munţi de faianţe pictate.

Tot ce se putea agăţa spânzura de plafon în nişte poziţii vrednice de plâns. In acest muzeu haotic, obiectele se pierdeau sub acelaşi strat de praf şi păreau că nu se ţin laolaltă decât prin nenumăratele fire de păianjen care le învăluiau.

Moş Le Beau, care înţelegea în felul său păstrarea operelor de artă, n-o lăsa pe Nanon să mături podelele. Cel mai ciudat lucru era că, în acest talmeş-balmeş, obiectele aveau înfăţişarea fie mohorâtă, fie batjocoritoare; toate te priveau cu

răutate. Eram convins că acolo-i un popor vrăjit de spirite necurate.

Moş Le Beau stătea de obicei în camera de culcare, care era tot aşa de ticsită ca şi celelalte, dar nu atât de prăfuită; căci bătrâna servitoare avea, prin excepţie, permisiunea de a mai da cu mătura pe-acolo. O masă lungă acoperită cu cartonaşe ocupa jumătate din cameră.

Bătrânul meu prieten, în halat de casă înflorat şi cu o scufă de noapte pe cap, lucra la masa aceea, cu toată bucuria de care poate fi însufleţită o inimă naivă. Cataloga. Şi eu, cu ochii larg deschişi, abia ţinându-mi răsuflarea, îl admiram. Cataloga mai ales cărţile şi medaliile. Se ajuta de o lupă şi aşternea pe fişele sale nişte cuvinte, scrise mărunt, regulat şi înghesuit, îmi închipuiam că nimeni nu se poate dedica unei ocupaţii mai frumoase. Mă înşelam. S-a găsit un tipograf care să culeagă catalogul lui moş Le Beau; l-am văzut lucrând la corecturi. Punea nişte semne misterioase pe marginea şpalturilor.

Şi atunci am înţeles că asta era cea mai frumoasă ocupaţie din lume şi am rămas înlemnit de admiraţie.

Puţin câte puţin căpătai curaj, mângâindu-mă cu gândul ca va veni şi pentru mine ziua când voi face corecturi. Dorinţa aceasta nu mi s-a împlinit. Nu-mi pare tare rău, deoarece am aflat de la un om de litere, unul dintre prietenii mei, că te plictiseşti de toate, chiar şi de corecturi. Dar nu este mai puţin adevărat că bătrânului prieten îi datorez vocaţia mea. Prin înfăţişarea puţin obişnuită a lucrurilor sale din casă, mi-a deprins mintea de copil cu formele vechi şi rare, mi-a îndreptat-o spre trecut şi a înzestrat-o cu o ingenioasă curiozitate; prin exemplul unei munci intelectuale îndeplinită cu regularitate, fără mare osteneală şi fără nelinişti, mi-a dat încă din copilărie pofta de lucru şi dorinţa de a mă instrui. Mulţumită lui, în sfârşit, am devenit, în felul meu, un mare cititor, un zelos glosator de texte vechi şi smângălesc hârtia cu nişte amintiri care nu vor fi nicicând tipărite.

Aveam doisprezece ani când bătrânul acesta drag şi unic în felul său s-a stins încetişor din viaţă. Catalogul lui, după cum desigur vă închipuiţi, a rămas în şpalturi; n-a fost niciodată publicat. Nanon a vândut unor negustori de lucruri de ocazie

mumiile şi ce mai era peacolo; amintirile acestea au acum peste un sfert de veac.'

Săptămâna trecută am văzut expusă în palatul Drouot una din acele mici Bastilii pe care patriotul Palloy le sculpta, în 1789, în pietrele fortăreţei distruse şi pe care le oferea, contra plată, primăriilor şi cetăţenilor. Piesa nu era foarte rară şi era şi greu de mânuit. Am examinat-o totuşi cu o curiozitate instinctivă, şi am încercat o uşoară emoţie citind, în josul unuia dintre turnuri, această menţiune pe jumătate ştearsă: Din cabinetul domnului Le Beau.

BUNICA NOZIERE în dimineaţa aceea, tata avea obrazul răvăşit. Mama umbla de colo-colo şi vorbea în şoaptă. In sufragerie, o croitoreasă cosea veşminte negre.

Dejunul a fost trist; mai tot timpul se auzeau şuşoteli. Eram sigur că se întâmplase ceva.

În sfârşit, mama, îmbrăcată toată în negru şi voalată, îmi spuse:

— Vino, dragul meu.

O întrebai unde mergem; îmi răspunse:

— Pierre, ascultă-mă cu atenţie. Bunică-ta Noziere… Ştii, mama tatii… A murit azi-noapte.

Mergem să ne luăm rămas-bun de la ea şi s-o sărutăm pentru ultima oară.

Şi văzui că mama plânsese. Iar eu resimţii o impresie foarte puternică, deoarece nici după atâţia ani nu s-a şters, şi atât de vagă, că mi-ar fi imposibil s-o exprim în cuvinte. N-aş putea să spun măcar dacă a fost o impresie tristă. Tristeţea, cel puţin, nu avea nimic crud. Un cuvânt, poate, un singur cuvânt, acela de romanesc, se poate alătura, întrucâtva, de această impresie care, efectiv, nu conţinea nici un element din realitate.

Tot drumul mă gândeam la bunica; dar nu puteam să-mi dau seama ce i se întâmplase.

A muri! Nu bănuiam cam ce putea să fie. Ştiam numai că treceam prin clipe grave.

Printr-o iluzie explicabilă, în timp ce mă apropiam de casa în care se afla moarta, credeam că de jur-împrejur, în întreaga vecinătate, se simţea influenţa morţii bunicii mele, că tăcerea matinală a străzilor, chemările vecinilor şi ale vecinelor, mersul grăbit al trecătorilor, loviturile de ciocan ale potcovarului pe nicovală, toate aveau drept cauză moartea bunicii. La această

idee, care preocupa întreaga mea fiinţă, asociam frumuseţea copacilor, dulceaţa aerului şi strălucirea cerului, remarcate pentru întâia oară.

Mă simţeam umblând pe un drum plin de mister şi, după ce-am cotit strada şi am văzut grădiniţa şi pavilionul prea binecunoscute, am Încercat un fel de decepţie că nu găsisem nimic extraordinar. Cântau păsărelele.

Mi-era frică şi mă uitai la mama. Ochii ei se aţintiseră – cu o expresie de teamă religioasă

— Pe un punct spre care îmi îndreptai şi eu privirile.

Atunci zării prin geamurile şi perdelele albe ale camerei bunicii o lumină, o slabă şi palidă lumină, care tremura. Şi lumina aceea era atât de funebră, în mijlocul puternicei lumini a zilei, încât lăsai capul în jos ca să n-o mai văd.

Urcarăm pe scăriţa de lemn şi străbăturăm apartamentul dominat de tăcere. Când mama întinse mâna ca să deschidă uşa camerei, am vrut să-i opresc braţul... Intrarăm. O maică se sculă de pe un fotoliu şi ne făcu loc la căpătâiul patului. Bunica stătea acolo, întinsă, cu ochii închişi.

Capul ei se afundase atât de tare în pernă, încât mi se părea greu, greu ca un bolovan. Şi ce limpede o vedeam! O bonetă albă îi ascundea părul; părea mai puţin bătrână decât de obicei, deşi nu mai avea culori în obraz.

Vai! Nu părea deloc să doarmă! Dar de unde-i venea surâsul maliţios şi îndărătnic, care-ţi făcea rău privindu-l?

Mi se păru că pleoapele tresăreau puţin, fără îndoială din pricina luminii tremurânde a celor două lumânări aprinse, de pe masă, lângă o farfurie cu apă sfinţită, în care se pusese o crenguţă de merişor.

— Sărut-o pe bunica, îmi spuse mama.

Întinsei buzele. Simţii un fel de frig, care nu şi-a găsit încă numele şi nu-l va găsi niciodată.

Lăsai ochii în jos şi o auzii pe mama plângând în hohote.

Nu ştiu, zău, ce s-ar fi întâmplat cu mine dacă servitoarea bunicii nu m-ar fi scos din cameră.

Mă luă de mână, mă duse la un negustor de jucării şi-mi spuse:

— Alege.

Alesei o arbaletă şi mă distram aruncând cu năut în frunzele copacilor.

Uitasem de bunica.

Abia seara, când îl văzui pe tata, îmi reveniră gândurile de dimineaţă. Bietul meu tată era de nerecunoscut. Avea obrazul umflat, lucios, plin de pete roşii, ochii înecaţi în lacrimi, buzele convulsive.

N-auzea ce i se vorbea şi era când abătut, când nerăbdător. Lângă el, mama scria adrese pe scrisori cu chenar negru. Nişte rude veniră s-o ajute. Mi s-a arătat cum să împăturesc scrisorile.

Eram vreo zece inşi în jurul unei mese mari.

Era cald. Făceam un lucru nou; asta îmi dădea importanţă şi mă distra.

După moartea ei, bunica trăi pentru mine o a doua viaţă, mai de seamă decât prima, îmi aminteam, cu o incredibilă forţă, de tot ceea ce o văzusem făcând sau o auzisem spunând cândva, iar tata povestea în fiecare zi despre ea lucruri care o înviau în faţa noastră, într-un asemenea mod, încât uneori, seara, după ce terminam masa, ni se părea că o văzusem mâncând alături de noi.

De ce nu i-am spus acestei umbre dragi ceea ce i-au spus Mântuitorului pelerinii din Emmaus:

— Rămâi cu noi, căci s-a făcut târziu şi se lasă întunericul.

Ah! Ce stafie drăguţă era, în boneta ei de dantelă cu panglici verzi! Nu ne intra în cap că s-a obişnuit cu lumea cealaltă. Moartea i se potrivea mai puţin decât oricui. Unui călugăr, da, îi şade bine să moară, sau unei frumoase eroine. Dar aşa ceva nu se potriveşte deloc cu o bătrânică zâmbitoare şi sprintenă, care se supăra atât de drăguţ ca bunica noastră Noziere!

Am să vă spun ce-am descoperit eu singur, pe vremea când mai trăia.

Bunica era frivolă; bunica era cam uşuratică; bunică-mea nu era mai evlavioasă decât o păsărică. Trebuia s-o vezi făcându-ne cu ochiul – când eu şi mama plecam duminica la biserică.

Zâmbea de seriozitatea pe care o punea mama în toate treburile ce priveau atât lumea asta cât şi cealaltă, îmi ierta uşor greşelile şi cred că era o femeie în stare să ierte greşeli mult mai grave decât ale mele. Avea obiceiul să spună despre mine:

— Asta are să fie o poamă, nu ca tatăsău!

Înţelegea prin aceasta că mă voi folosi de tinereţea mea ca să dansez şi că voi fi îndrăgostit de o sută de mii de fecioare. Mă flata.

Singurul lucru pe care l-ar aproba la mine, dacă ar mai fi pe lumea asta (ar avea astăzi vârsta de o sută zece ani), este marea mea uşurinţă de a trăi şi o îngăduinţă fericită, pe care nu le-am plătit prea scump atunci când le-am cumpărat cu preţul câtorva credinţe morale şi politice. Calităţile acestea aveau în ochii bunicii atracţia graţiilor fireşti. Muri fără să ştie că le poseda. Inferioritatea mea stă în aceea că eu ştiu că sunt îngăduitor şi sociabil.

Ea exista din secolul al XVIII-lea, bunică-mea! Ceea ce se vedea foarte bine la ea!

Regret că nu i s-au scris memoriile. Să le fi scris ea însăşi, nu s-ar fi priceput. Dar n-ar fi trebuit.

Ca tata să le scrie el, în loc să măsoare craniile papuaşilor şi ale boşimanilor? Caroline Noziere s-a născut la Versailles, în ziua de 16 aprilie 1772; era fiica medicului Dussuel, a cărui inteligenţă şi caracter au fost apreciate de Cabanis. Dussuel a fost acela care, în 1786, l-a îngrijit pe delfin, atins de o uşoară scarlatină. În fiecare zi, o trăsură a reginei pleca la Luciennes să-l ia din căsuţa lui, unde trăia într-o mare sărăcie, cu cărţile şi ierbarul său, ca un discipol al lui Jean-Jacques.

Într-o zi, trăsura s-a întors goală la palat; medicul refuzase să vină. La vizita următoare, regina, enervată, îi spuse:

— Va să zică ne-aţi uitat, domnule!

— Doamnă, răspunse Dussuel, reproşul dumneavoastră mă jigneşte; dar onorează natura şi trebuie să-l iert unei mame. Să nu vă îndoiţi, îl îngrijesc pe fiul dumneavoastră cu toată omenia. Dar ieri am fost reţinut lângă o femeie de la ţară care năştea.

În 1789, Dussuel a publicat o broşură pe care n-o pot deschide decât cu respect şi n-o pot citi fără să zâmbesc. Are drept titlu: Urările unui cetăţean şi drept epigraf: Miseris succurrere disco1. Autorul începe prin a spune că formulează, sub acoperişul său de paie, urări pentru fericirea francezilor. Trasează apoi, cu candoare, regulile fericirii publice; sunt reguli pentru o libertate înţeleaptă, garantată de Constituţie. Termină prin a recomanda oamenilor conştienţi recunoştinţă faţă de

Ludovic al XVI-lea, regele unui popor liber, şi prevesteşte întoarcerea epocii de aur.

Trei ani mai târziu, i se ghilotinau bolnavii, care erau în acelaşi timp şi prietenii săi, iar el însuşi, suspect de o atitudine politică moderată, în baza ordinului comitetului din Sevres, a fost închis la mănăstirea călugărilor franciscani reformaţi, care fusese transformată în închisoare.

Ajunse acolo prăfuit din cap până-n picioare, semănând mai curând cu un calic bătrân decât cu un medic filosof. Puse jos un săculeţ conţinând operele lui Raynal şi Rousseau, se lăsă să cadă pe un scaun şi suspină:

1 învăţ să vin în ajutorul nefericiţilor (lat.).

— Asta-i recompensa pentru cincizeci de ani de virtute?

O tânără femeie de o frumuseţe răpitoare, pe care nu o văzuse la început, apropiindu-se de el cu un lighenaş şi un burete, îi spuse:

— Cred că vom fi ghilotinaţi, domnule.

Vreţi ca până atunci să-mi permiteţi să vă spăl faţa şi mâinile'? Arătaţi ca un sălbatic.

— Femeie simţitoare, exclamă bătrânul Dussuel, aici mi-a fost dat să vă-ntâlnesc, aici unde sălăşluiesc crimele! Vârsta dumneavoastră, obrazul dumneavoastră, manierele dumneavoastră, totul îmi spune că sunteţi nevinovată.

— Nu sunt vinovată decât că am plâns moartea celui mai bun dintre regi, răspunse frumoasa prizonieră.

— Ludovic al XVI-lea a avut virtuţile lui, spuse străbunul meu, dar cât de glorios ar fi fost dacă rămânea credincios sublimei noastre Constituţii până la capăt...!

— Cum! Domnule, ţipă tânăra femeie, agitând buretele din care picura apă, sunteţi iacobin şi din partidul hoţilor?!

— Dar bine, doamnă, faceţi parte din facţiunea duşmanilor Franţei? Suspină Dussuel, spălat pe jumătate de obraz. Se poate găsi oare sensibilitate la o aristocrată?

Ea se numea de Laville şi purtase doliu după rege. Timp de patru luni cât au stat închişi împreună, ea nu încetă să-l certe şi totodată să se străduiască a-i face unele servicii. Contrar aşteptării lor, nu li s-a tăiat capul; fură eliberaţi în urma unui raport al deputatului Battelier, şi doamna de Laville deveni mai târziu cea mai bună prietenă a bunicii mele, care avea pe atunci douăzeci şi unu de ani şi era căsătorită de trei ani cu cetăţeanul

Danger, plutonier-major al unui batalion de voluntari din Rinul de Sus.

— E un bărbat foarte drăguţ, spunea bunica, dar nu sunt sigură că l-aş recunoaşte pe stradă.

Ne asigura că nu l-a văzut, în totul, mai mult de şase ore în cinci dăţi. Se măritase cu el dintr-o copilărie: ca să poarte o coafură naţională, în realitate, ea nu voia bărbat. Iar dânsul voia toate femeile. A plecat; ea l-a lăsat să plece, fără să-i poarte nici urmă de pică.

În goana după glorie, Danger lăsa drept orice bunuri soţiei sale, în sertarul unui scrin, nişte chitanţe de la fratele său, Danger de SaintElme, ofiţer în armata lui Conde, şi un pachet de scrisori de la diferiţi emigranţi. Era de ajuns pentru a o ghilotina pe bunică-mea şi încă vreo cincizeci de persoane, pe deasupra.

Ei i se năzărise ceva şi, la fiecare percheziţie domiciliară care se făcea în cartier, îşi spunea: „Ar trebui totuşi să ard hârtiile lăsate de ticălosul de bărbatu-meu”. Dar în iureşul ideilor care-i treceau prin cap, uita. Într-o dimineaţă luă totuşi o hotărâre.

Nici că se putea alege mai bine momentul!

Stând în faţa şemineului, tria hârtiile din scrin, după ce le împrăştiase claie peste grămadă pe canapea. Şi, liniştită, le aduna în două grămăjoare, punând într-una ce se putea păstra, şi în cealaltă ce trebuia distrus. Citea un rând de-aici, un rând de colo, o pagină sau alta, şi mintea ei, sărind din amintire în amintire, ciugulea în treacăt câte o fărâmă a trecutului, când, deodată, auzi deschizându-se uşa de la intrare. Imediat, printr-o revelaţie subită a instinctului, ştiu că-i vorba de O percheziţie domiciliară.

Luă în braţe toate hârtiile şi le aruncă sub canapeaua a cărei husă atârna până la pământ. Şi, deoarece câteva se mai vedeau de sub husă, le împinse cu piciorul sub mobilă. Un colţ de scrisoare cât vârful unei urechi de pisicuţă albă, se mai strecura în afară, când un delegat din Comitetul de siguranţă generală intră în cameră însoţit de şase oameni ai secţiei, înarmaţi cu puşti, săbii şi suliţe. Doamna Danger stătea în picioare, în faţa canapelei. Se gândea că nu-i definitiv pierdută, că-i mai rămânea o şansă de unu la mie, şi era grozav de curioasă să ştie ce o să se întâmple.

— Cetăţeană, îi spuse preşedintele secţiei, eşti denunţată că întreţii corespondenţă cu duşmanii Republicii. Am venit să-ţi ridicăm toate hârtiile.

Omul de la Comitetul de siguranţă generală se aşeză pe canapea ca să scrie procesul-verbal de confiscare.

Şi începură a scotoci prin toate mobilele, deschiseră broaştele cu un şperaclu şi goliră sertarele. Negăsind nimic, desfundară dulapurile din perete, răsturnară scrinurile, întoarseră tablourile şi străpunseră cu vârful baionetelor fotoliile şi somierele; dar degeaba! Încercară pereţii lovindu-i cu patul puştii, explorară şemineurile şi smulseră câteva scândurele din parchet. Se trudiră în van. Apoi, după trei ore de căutări zadarnice, obosiţi, desperaţi, umiliţi, se retraseră, făgăduind că se vor mai întoarce. Nu-i venise nimănui în cap să se uite sub canapea.

După câteva zile, pe când se înapoia de la teatru, bunica găsi la uşa casei sale un bărbat uscăţiv, numai piele şi os, palid, desfigurat de o barbă cenuşie şi murdară, care se aruncă la picioarele ei şi-i spuse:

— Cetăţeană Danger, sunt Alcide, salvaţi mă!

Abia atunci îl recunoscu.

— Dumnezeule, spuse ea, se poate să fiţi dumneavoastră Alcide, profesorul meu de dans?

În ce stare vă văd, domnule Alcide!

— Sunt proscris, cetăţeană; salvaţi-mă!

— Nu pot decât să încerc. Eu însămi sunt suspectată, şi bucătăreasa mea e iacobină. Veniţi după mine. Dar fiţi atent să nu vă vadă portarul.

E ofiţer municipal.

Urcară scara şi buna şi drăguţa doamnă Danger se închise în apartamentul ei împreună cu deplorabilul Alcide, care tremura din pricina frigurilor şi repeta mereu, clănţănind din dinţi:

— Salvaţi-mă, salvaţi-mă!

Văzându-i mutra jalnică, bunicii îi veni să râdă. Situaţia era totuşi critică.

— Unde să-l bag? Se întreba bunica, plimbându-şi privirea peste dulapuri şi scrinuri.

Neputându-i găsi vreun alt loc, avu ideea să-l vâre în patul ei.

Trase două saltele în afara celorlalte, făcând astfel un spaţiu lângă perete şi îl strecură acolo pe Alcide. Patul avea astfel un aspect răvăşit. Se dezbrăcă şi se culcă în pat. Apoi, sunând bucătăreasa, spuse:

— Zoe, sunt suferindă; dă-mi puţină friptură de pui, salată şi un pahar cu vin de Bordeaux. Zoe, ce s-a mai întâmnplat astăzi?

— Golanii ăştia de aristocraţi au făcut un complot, vor să fie ghilotinaţi pân' la unu'!

Sanculoţii sunt cu ochii pe ei. Are să meargă!

Are să meargă! 1… Portarul mi-a spus că un ticălos cu numele de Alcide e căutat peste tot în secţie şi că peste noapte vă puteţi aştepta la o percheziţie.

Alcide, între cele două saltele, asculta aceste vorbe dulci. Fu apucat, după plecarea bucătăresei, de un tremur nervos, care făcea să se

* In original: fa ira, (a ira, refren al cântecului cu acelaşi titlu, din timpul Revoluţiei franceze (N. Tr.).

Scuture tot patul, şi respiraţia îi deveni atât de grea, încât umplu camera de un fluierat strident.

— Merge al dracului de bine, îşi spuse micuţa doamnă Danger.

După care mâncă aripa de pui, întinzându-i şi tristului Alcide vreo două degete din vinul de Bordeaux.

— Ah!… Doamnă. Ah! Isuse Cristoase!

Exclamă Alcide.

Şi începu să geamă cu mai multă forţă, întrecând măsura.

— Minunat! Îşi spuse doamna Danger: municipalitatea n-are decât să vină…

Tocmai ajunsese aici cu gândurile, când un zgomot de paturi de puşcă trântite la pământ cu toată greutatea zdruncină palierul. Zoe aduse în cameră patru ofiţeri municipali şi treizeci de soldaţi din garda naţională.

Alcide nu mai mişca şi nu se mai auzea nici cea mai slabă răsuflare.

— Sculaţi-vă, cetăţeană, spuse unul din gardă.

Un altul obiectă că cetăţeana nu se putea îmbrăca de faţă cu bărbaţi.

Un cetăţean, văzând o sticlă cu vin, o apucă, gustă din ea, şi băură şi toţi ceilalţi, turnând vinul de-a dreptul pe gâtlej.

Un cumătru mai şugubăţ se aşeză pe pat, şi luând-o pe doamna Danger de bărbie, îi spuse:

— Ce păcat că mutra asta drăguţă aparţine unei aristocrate şi va trebui să i se taie gâtul ăsta fin!

— Ei bine, spuse doamna Danger, văd că sunteţi oameni amabili. Terminaţi repede, căutaţi ce-aveţi de căutat, că mor de somn.

Mai stătură în cameră două ore, ucigător de lungi; trecură de douăzeci de ori, unul după altul, prin faţa patului şi se uitară dacă nu-i cineva dedesubt. Apoi, după ce mai spuseră mii de impertinenţe, plecară.

Abia întorsese spatele ultimul dintre ei, că doamna Danger, aplecându-se peste spaţiul dintre pat şi perete, chemă: Domnule Alcide, domnule Alcide!

Un glas îi răspunse gemând:

— Cerule! Ar putea să ne audă! Isuse Cristoase! Doamnă, fie-vă milă de mine!

— Domnule Alcide, urmă bunica, ce teamă mi-a fost din pricina dumitale; nu te mai auzeam, credeam că ai murit, şi, la ideea că aş sta culcată aproape de un mort, mi-a venit să leşin de o sută de ori. Domnule Alcide, nu te-ai purtat ca lumea. Când nu eşti mort, o spui, ce dracu! N-am să-ţi iert niciodată teama pe care mi-ai provocat-o.

Nu s-a purtat excelent bunică-mea cu bietul ei Alcide? L-a ascuns a doua zi la Meudon şi i-a scăpat frumuşel viaţa.

Fiica filosofului Dussuel nu putea fi bănuită că ar crede în miracole şi nici că s-a aventurat până la hotarele lumii supranaturale. Nu avea o fărâmă de credinţă religioasă şi bunul său simţ, care nu mergea prea departe, era jignit de orice mister. Totuşi, persoana aceasta, atât de raţională, povestea oricui voia s-o asculte o întâmplare miraculoasă la care a fost martoră.

Vizitându-l pe tatăl ei la închisoarea din mănăstirea călugărilor franciscani reformaţi din Versailles, o cunoscuse pe doamna de Laville, care era prizonieră acolo. După ce a fost eliberată, a locuit pe strada Lancry, în aceeaşi casă cu bunică-mea. Cele două apartamente dădeau pe acelaşi palier.

Doamna de Laville stătea împreună cu tânăra ei soră, Amelie.

Amelie era înaltă şi frumoasă. Obrazul ei palid, înconjurat de podoaba părului negru, avea o expresie de o incomparabilă frumuseţe.

Ochii, încărcaţi de langoare sau flăcări, căutau în jurul ei ceva necunoscut.

Era călugăriţă şi făcea parte din consiliul de canonici seculari din Argentiere; se spune că Amelie, în timp ce aştepta să-şi găsească un loc trainic în lumea noastră, încercase, ieşind din copilărie, suferinţele unei iubiri neîmpărtăşite şi pe care fusese silită s-o tăinuiască.

Părea copleşită de plictiseală. I se întâmpla să izbucnească în lacrimi fără vreun motiv aparent. Uneori stătea zile întregi într-o nemişcare stupidă, alteori devora cărţi evlavioase. Muşcată de propriile ei himere, se zvârcolea în dureri de nedescris.

Arestarea surorii sale, supliciul multor prieteni de-ai săi, ghilotinaţi drept conspiratori, şi neîncetatele alarme sfârşiră prin a-i ruina constituţia şubredă. Deveni de o slăbiciune înspăimântătoare. Tobele care chemau în fiecare zi secţiile la arme, bandele de cetăţeni cu bonete roşii şi înarmate cu suliţe care defilau prin faţa ferestrelor cântând Qa ira! O băgau într-o spaimă ce era urmată, alternativ, de lâncezeală şi de exaltare. Tulburările nervoase se manifestară cu o forţă teribilă şi produseră efecte stranii, Amelie avea vise a căror luciditate îi uluia pe cei din jur.

Rătăcind noaptea, trează sau adormită, auzea zgomote îndepărtate, vaietele victimelor, uneori, stând în picioare, întindea braţul şi ară^ tând în umbră ceva invizibil, pronunţa numele lui Robespierre.

— Are presimţiri sigure şi prevesteşte toate nenorocirile, spunea sora ei.

Or, în noaptea de 9 spre 10 thermidor, bunică-mea, precum şi tatăl ei, stăteau în odaia celor două surori; toţi patru erau foarte tulburaţi, rezumând gravele evenimente ale zilei şi străduindu-se să ghicească sfârşitul lor: tiranul fusese arestat, transportat la Luxembourg, portarul refuzase să-l primească, a fost dus apoi în birourile poliţiei, pe splaiul des Orfevres, şi puţin mai târziu eliberat de Comună şi condus la primărie…

Oare mai era acolo, şi ce atitudine luase, umilită sau ameninţătoare? Încercau toţi patru o mare nelinişte; şi nu

auzeau altceva decât – când şi când – galopul cailor, care purtau ştafetele Jui Henriot, fugind de mâncau pământul.

Erau în aşteptare şi schimbau în răstimpuri câte o amintire, o îndoială, o dorinţă. Amelie rămăsese tăcută.

Deodată scoase un ţipăt asurzitor.

Era ora unu şi jumătate noaptea. Aplecată peste o oglindă, părea să contemple o scenă tragică.

Spunea:

— 11 văd, îl văd! Cât e de palid! Sângele îi curge şiroaie din gură, i s-au strivit dinţii şi maxilarele. Slavă ţie, Doamne! Vampirul nu va mai bea decât propriul său sânge!…

Terminând cuvintele acestea, pe care le pronunţa ca pe o stranie melopee, scoase un strigăt de groază şi căzu pe spate, îşi pierduse cunoştinţa.

Chiar în aceeaşi clipă, în sala de consiliu a primăriei, Robespierre fu lovit de un glonte de revolver, care-i zdrobi maxilarul şi puse capăt Terorii.

Bunică-mea, care era atee, credea cu tărie în această viziune.

— Cum explicaţi asta?

— O explic prin aceea că bunică-mea, ca spirit ateu ce era, credea îndeajuns în diavol şi în vârcolaci. Când era tânără, toată vrăjitoria, asta o amuza şi era, cum se spune, o mare prezicătoare. Mai târziu i se făcu frică de diavol, dar era prea târziu: era în mâinile lui, nu mai putea să nu creadă în el.

După noaptea de 9 thermidor viaţa deveni suportabilă pentru mica societate din strada Lancry. Bunică-mea se bucură mult de această schimbare; dar îi era imposibil să poarte pică oamenilor Revoluţiei. Ea nu-i admira – n-a admirat pe nimeni altcineva decât pe mine – dar nu-i ura deloc şi nu-i trecuse niciodată prin cap să le ceară socoteală pentru frica pe care i-au provocat-o. Asta poate din pricină că nici nu i-au provocat frică. Dar mai ales pentru că bunică-mea era o albastră, albastră în inima ei. Şi, aşa cum se spune, albaştrii vor fi totdeauna albaştri.

În timpul acesta, Danger îşi urma^ pe toate câmpurile de bătaie strălucita sa carieră.

Fericit ca întotdeauna, îmbrăcat în mare_ ţinută, era în fruntea brigăzii sale, când fu ucis de o ghiulea de tun, la 20 aprilie 1808, în frumoasa luptă de la Abensberg.

Bunica află din Monitor că era văduvă şi că Bravul general Danger s-a acoperit de glorie.

Exclamă:

— Ce nenorocire! Un bărbat atât de frumos!

Se căsători, în anul următor, cu domnul Hippolyte Noziere, funcţionar principal la Ministerul de Justiţie, un om pur şi jovial, care cânta din flaut dimineaţa, de la ora şase la nouă, şi seara, de la cinci la opt. De astă dată a fost o căsătorie reuşită. Se iubeau şi, nemaifiind foarte tineri, ştiură să fie îngăduitori unul faţă de celălalt. Caroline îi iertă lui Hippolyte veşnicul său flaut. Şi Hippolyte îi iertă Carolinei toate păsărelele pe care le avea în cap. Au fost fericiţi.

Bunicul meu, Noziere, este autorul unei Statistici a închisorilor, Paris, Imprimeria naţională, 1817-1819, 2 voL. În -4°; şi a Fiicelor din Momus, cântece noi, Paris, la autor, 1821, în -18°.

Guta îi declară un război necruţător; dar nu-i putu lua nimic din veselie, chiar atunci când îl împiedica să mai cânte din flaut; în cele din urmă, îl învinse. Nu l-am cunoscut. Dar am aci portretul său: îl poţi vedea într-o haină albastră, cârlionţat ca un miel şi cu bărbia pierdută într-o cravată imensă.

— Îl voi regreta până în ultima mea zi, spunea bunică-mea la optzeci de ani, văduvă de vreo cincisprezece ani.

— Aveţi dreptate, doamnă, i-a răspuns un vechi prieten. Noziere avea toate calităţile pentru a fi un soţ bun.

— Toate calităţile şi toate defectele, cu voia dumneavoastră, a continuat bunica.

— Ca să fii un soţ desăvârşit, trebuie să ai şi defecte?

— Bineînţeles, a urmat bunica, înălţând din umeri; trebuie să n-ai nici un fel de viciu, şi ăsta e un mare defect!

A murit la 4 iulie 1853, în cel de-al optzeci şi unulea an al vieţii sale.

DINTELE Dacă am pune tot atâta grijă ca să ne ascundem de lume câtă avem de obicei ca să ne arătăm în lume, am scăpa de multe necazuri. Am făcut de timpuriu cea dintâi experienţă în această privinţă.

Era într-o zi ploioasă. Primisem în dar tot dichisul necesar unui poştaş; şapcă, bici, hăţuri, zurgălăi. Erau o mulţime de zurgălăi, înhămai; adică mă înhămai pe mine de mine însumi, căci eram totodată poştaşul, caii şi carul. Traseul meu începea

din bucătărie şi ducea până în sufragerie, de-a lungul unui culoar. Sufrageria ţinea loc – şi destul de bine – unei pieţe dintr-un sat, iar bufetul de mahon, unde făceam popas ca să schimb caii, devenise fără vreo sforţare din parte-mi, hanul La Calul bălan. Culoarul era un drum larg, pe care dădeai mereu de alte privelişti şi întâlniri neprevăzute, închis într-un mic spaţiu Întunecat, mă bucuram de un orizont întins şi treceam, între pereţii prea bine cunoscuţi, prin acele surprize care dau farmec călătoriilor. Eram pe atunci un mare magician. Evocam, pentru plăcerea mea, fiinţe dragi şi rânduiam natura după bunul meu plac. Am avut, mai târziu, nenorocirea să pierd darul acesta preţios pe care l-am folosit cât am putut în ziua aceea ploioasă, când am fost poştaş.

Folosirea acestui dar ar fi fost de ajuns pentru a mă mulţumi; dar poţi fi vreodată mulţumit? Îmi veni pofta să-i uimesc, să-i uluiesc, să-i înmărmuresc pe spectatori. Şapca mea de catifea şi zurgălăii nu făceau doi bani dacă nu le admira nimeni. Când i-am auzit pe tata şi pe mama în camera vecină, am dat buzna acolo, făcând o gălăgie teribilă. Tata mă măsură câteva clipe cu privirea; apoi înălţă din umeri şi spuse:

— Copilul ăsta nu mai ştie ce să facă. Ar trebui să-l dăm la un pension.

— E prea mic încă, răspunse mama.

— Ei, şi! Spuse tata, are să stea între cei mici.

Am auzit prea bine cuvintele astea; dar ce-au mai spus după aceea mi-a scăpat, în parte, şi dacă pot să le redau acum întocmai e fiindcă, după aceea, le-am auzit repetându-mi-se de mai multe ori.

Tata adăugă:

— Neavând nici fraţi, nici surori şi stând singur, capătă poftă să viseze, şi mai târziu va avea de suferit. Singurătatea i-a aprins imaginaţia, şi-am observat că are capul plin de himere. Fiind la şcoală, împreună cu alţi copii de vârsta lui, va căpăta experienţa lumii. Va învăţa de la ei ce sunt oamenii; asta nu poate învăţa de la dumneata şi nici de la mine, care suntem îngerii lui păzitori.

Colegii se vor purta cu el cum te porţi cu egalii, de care uneori trebuie să-ţi fie milă şi să-i aperi, iar alteori să-i convingi sau să le ţii piept. Cu ei împreună va face ucenicia vieţii sociale.

— Dragul meu, îi spuse mama, nu ţi-e teamă că printre copii sunt şi unii răi?

— Chiar şi cei răi, răspunse tata, îi vor fi de folos, dacă este inteligent, fiindcă are să înveţe cum să-i deosebească de cei buni şi ăsta e un lucru foarte necesar. De altfel, chiar dumneata ai să vizitezi şcolile din cartier şi ai să alegi una frecventată de copii a căror educaţie corespunde aceleia pe care i-ai dat-o lui Pierre.

Firea oamenilor e pretutindeni aceeaşi; dar „hrana” lor, cum spuneau strămoşii noştri, se deosebeşte mult dintr-un loc într-altul. O creştere bună, aplicată mai multor generaţii, dă naştere unei flori de o gingăşie deosebită, şi floarea aceasta pentru care s-au depus străduinţe timp de un secol, poate să se piardă în câteva zile. Contactul cu copiii lipsiţi de educaţie ar putea duce, fără nici un folos pentru ei, la degenerarea educaţiei fiului nostru. Nobleţea gândurilor vine de la Dumnezeu; aceea a manierelor se dobândeşte prin exemplu şi se fixează prin ereditate. Ea Întrece în frumuseţe nobleţea numelui. E firească şi se afirmă prin harul ei propriu, pe când cealaltă e dovedită cu nişte hârţoage, printre care nu te mai descurci.

— Ai dreptate, dragul meu, răspunse mama. Chiar de mâine încep să caut un pension bun pentru copilul nostru. Şi am să aleg unul din cele mai înfloritoare, aşa cum m-ai povăţuit, fiindcă grija banilor tulbură gândurile învăţătorului şi-l acresc. Ce-ai spune, dragul meu, de un pension condus de o femeie?

Tata nu răspunse.

— Ce-ai spune? Repetă mama.

— E o chestiune la care ar trebui să mă mai gândesc.

Stând în fotoliul său, în faţa biroului, tata examina de câteva minute un fel de oscior ascuţit la un capăt şi foarte ros la celălalt, îl învârtea între degete; desigur i se învârtea şi în cap, deoarece, cu toţi zurgălăii mei, încetasem să mai exist pentru el.

Mama, cu coatele pe speteaza fotoliului, îşi urma ideea, pe care o exprimase puţin mai înainte.

Doctorul îi arătă osciorul acela scârbos şi spuse:

— Uite aici dintele unui om care a trăit pe vremea mamutului, în timpul erei glaciare, într-o cavernă odinioară pustie şi mohorâtă, astăzi pe jumătate acoperită de viţă de vie sălbatică şi de micşunele, şi lângă care s-a ridicat de câţiva ani

casa ceea albă şi frumoasă, unde am locuit vreo două luni în timpul verii, în anul când ne-am căsătorit. Au fost două luni fericite. Ai dat acolo peste un pian vechi, şi toată ziua cântai din Mozart, scumpa mea. Mulţumită ţie, o muzică gingaşă şi fermecătoare îşi lua zborul prin fereastră şi însufleţea valea, de unde omul din cavernă nu auzea decât răgetul tigrilor.

Mama îşi rezemă capul de umărul tatii, care continuă:

— Omul acesta nu cunoştea decât frica şi foamea. Semăna cu o fiară. Avea fruntea teşită.

Muşchii de pe arcada sprâncenelor, când se contractau, făceau nişte riduri hidoase; nişte fălci enorme te izbeau când te uitai la el; dinţii îi ieşeau afară din gură. Uite-l pe ăsta cât e de lung şi ascuţit.

Aşa au fost cei dintâi oameni. Dar, pe nesimţite, prin neîncetate şi măreţe eforturi, omenirea, devenind mai puţin nenorocită, deveni şi mai puţin sălbatică; organele oamenilor se schimbară prin întrebuinţare. Obişnuinţa gândirii dezvoltă creierul, şi fruntea se mări. Dinţii, care nu se mai străduiau să sfâşie carnea crudă, crescură mai puţin lungi pe nişte fălci nu tot atât de puternice. Obrazul omenesc căpătă o frumuseţe sublimă şi se născu surâsul pe buzele femeii.

Aici, tata sărută obrazul mamei care zâmbea; apoi, ridicând încetişor deasupra capului dintele omului din caverne, exclamă:

— Omule din vremuri străvechi, a cărui rămăşiţă grosolană şi înfiorătoare stă în faţa mea, amintirea ta mă răscoleşte până în adâncul fiinţei; te respect şi te iubesc, o! Strămoş al meu! Primeşte, în trecutul nepătruns în care sălăşluieşti, omagiul recunoştinţei mele, căci ştiu cât de mult îţi datorez. Ştiu de câte mizerii m-au ferit strădaniile tale. Tu nu te-ai gândit la viitor, e adevărat: o slabă licărire de inteligenţă tremura în creierul tău întunecat; tu nu puteai gândi decât cum să te hrăneşti şi unde să te ascunzi. Erai totuşi om. Un ideal confuz te trăgea spre ceea ce e frumos şi bun pentru oameni. Ai dus o viaţă nenorocită, dar n-ai trăit în zadar, şi viaţa atât de înfiorătoare pe care ai moştenit-o ai transmis-o, ceva mai puţin rea, copiilor tăi. Ei s-au căznit, la rândul lor, s-o facă mai bună. Cu toţii s-au apucat de câte un meşteşug: unul descoperi piatra de moară, celălalt inventă roata.

Toţi s-au străduit şi efortul continuu al atâtor minţi de-a lungul vremurilor a produs minuni, care fac ca astăzi viaţa să fie frumoasă. Şi, de câte ori născoceau un meşteşug sau puneau bazele unei industrii, dădeau naştere, prin însuşi acest fapt, la frumuseţi morale, şi creau virtuţi. Ei au dat femeilor văluri şi bărbaţii au cunoscut preţul frumuseţii.

Zicând aceasta, tata puse dintele preistoric pe birou şi o îmbrăţişă pe mama.

Apoi a continuat, spunând:

— De altfel, noi le datorăm strămoşilor absolut tot, chiar şi dragostea.

Am vrut să ating dintele acesta, care-i inspirase tatii atâtea cuvinte pe care nu le înţelegeam. M-am apropiat de birou şi am întins mâna. Dar, la clinchetul pe care-l stârniră zurgălăii, tata întoarse capul spre mine, mă privi cu severitate şi spuse:

— Mai domol! Misiunea nu s-a terminat; am fi mai puţin generoşi decât oamenii cavernelor dacă, la rândul nostru, nu ne-am strădui să facem copiilor noştri viaţa mai sigură şi mai bună decât a noastră. Sunt două mijloace pentru asta: să iubim şi să învăţăm. Cu ştiinţa şi iubirea se clădeşte lumea.

— Fără îndoială, dragul meu, spuse mama; dar cu cât mă gândesc mai mult, cu atât sunt mai convinsă că unei femei ar trebui să-i fie încredinţat un băieţel de vârsta lui Pierre al nostru.

Am auzit vorbindu-se de o domnişoară Lefort.

Mâine mă duc să vorbesc cu ea.

REVELAŢIA POEZIEI Domnişoara Lefort, care ţinea în cartierul Saint-Germain un pension pentru copii mai mici, consimţi să mă primească între orele zece şi douăsprezece dimineaţa, iar după-amiaza între două şi patru, îmi făcusem dinainte o idee înfiorătoare despre pensionul acesta, şi când bona mă târî acolo pentru prima oară, mă socotii pierdut.

Astfel că am fost nemaipomenit de surprins când am intrat şi am văzut, într-o cameră mare, vreo cinci sau şase fetiţe şi vreo zece băieţi, care râdeau, se strâmbau şi arătau în fel şi chip că nu le pasă de nimic în afară de zburdălniciile lor. Mă gândeam că s-au obişnuit cu răul.

Pe de altă parte, văzui că domnişoara Lefort era profund întristată. Ochii ei albaştri erau înlăcrimaţi iar buzele întredeschise.

Nişte bucle spălăcite îi atârnau, după moda englezească, de-a lungul obrajilor, asemeni crengilor de salcie plângătoare. Privea fără să vadă şi părea pierdută în vis.

Blândeţea acestei domnişoare îndurerate şi veselia copiilor îmi inspirară încredere; la gândul că-mi voi împărţi soarta cu mai multe fetiţe, toate temerile mele se risipiră, puţin câte puţin.

Domnişoara Lefort, după ce îmi dădu o tăbliţă şi un creion, mă aşeză lângă un băieţel de vârsta mea, care avea o înfăţişare distinsă şi ochi pătrunzători.

— Mă cheamă Fontanet, îmi spuse el, dar pe tine?

Apoi mă întrebă cu ce se ocupă tata.

I-am spus că-i medic.

— Al meu e avocat, răspunse Fontanet, e mai bine.

— De ce?

— Nu-ţi dai seama că-i mai frumos să fii avocat?

— Nu.

— Atunci eşti un prost.

Fontanet avea imaginaţie bogată. Mă sfătui să cresc viermi de mătase şi-mi arătă o frumoasă tablă a lui Pitagora, făcută de el însuşi, îl admiram şi pe Pitagora şi pe Fontanet. Eu nu ştiam decât fabule.

La plecare, primii de la domnişoara Lefort o notă bună; n-am reuşit să descopăr la ce foloseşte. Mama mă lămuri că asta este ceva propriu onorurilor: nu folosesc la nimic. Apoi mă întrebă ce-am făcut în prima zi. I-am spus că m-am uitat la domnişoara Lefort.

Începu să râdă de mine; dar eu spusesem adevărul. De când mă ştiu am fost înclinat să privesc viaţa ca pe un spectacol. N-am fost niciodată un adevărat observator, căci, pentru observaţie, trebuie un sistem după care să te conduci, iar eu n-am nici un sistem. Observatorul îşi îndreaptă ochii ba ici, ba colo; spectatorul îşi lasă privirile furate. Sunt născut spectator şi cred că am să păstrez toată viaţa nevinovăţia asta a hoinarilor din marile oraşe, pe care orice îi amuză şi care păstrează, la vârsta ambiţiilor, curiozitatea dezinteresată a copiilor mici. Dintre toate spectacolele la care am luat parte, singurele care m-au plictisit au fost acelea de teatru, când mă uitam la scenă. Dimpotrivă, reprezentaţiile vieţii m-au distrat

întotdeauna, începând cu acelea pe care le-am văzut în pensionul domnişoarei Lefort.

Continuai deci să mă uit la profesoara mea şi, confirmându-mi-se părerea că era într-adevăr tristă, îl întrebai pe Fontanet de unde vine această tristeţe. Fără a se referi la ceva anume, Fontanet o atribuia remuşcărilor şi îşi amintea că odată a văzut sentimentul remuşcării oglindindu-se pe obrazul domnişoarei Lefort, într-o zi de demult, când ea îi confiscase, fără nici un drept, sfârleaza de merişor şi comisese aproape îndată după asta şi un alt atentat: pentru a înăbuşi plânsetele celui spoliat, îi trăsese pe cap boneta cu urechi de măgar.

Fontanet înţelegea că un suflet mânjit de asemenea fapte trebuia să-şi fi pierdut pentru totdeauna voioşia şi liniştea; dar motivele invocate de Fontanet nu mi se păreau îndestulătoare şi căutai altele.

Era greu, la drept vorbind, să cauţi ceva în clasa domnişoarei Lefort, din cauza gălăgiei care domnea aci fără întrerupere. Elevii se avântau în nişte bătălii înverşunate, de faţă cu domnişoara Lefort, vizibilă, dar absentă. Aruncau unii într-alţii cu atâtea cărţi de religie şi coji de pâine, că se făcea întuneric şi o nesfârşită înlănţuire de pocnete umplea clasa. Numai copiii mici, împreunându-şi mâinile şi picioarele şi scoţând limba de un cot, se uitau în plafon, cu un zâmbet împăciuitor.

Uneori, domnişoara Lefort, intrând pe neaşteptate în învălmăşeală, cu un aer de somnambulă, pedepsea pe câte un nevinovat; apoi revenea la tristeţea sa, în care se închidea ca într-un turn.

Gândiţi-vă bine, vă rog, la starea de spirit a unui băieţel de opt ani, care, în mijlocul acestei zarve de neînţeles, scrie de şase săptămâni pe tăbliţă: Foamea îl bagă în mormânt pe necunoscutul M al f Hâtre.

Asta era lecţia mea. Câteodată îmi strângeam capul cu mâinile, cât puteam de tare, ca să nu-mi pierd ideile; dar una singură era desluşită: ideea tristeţei domnişoarei Lefort. Eram preocupat mereu de amărâta mea profesoară.

Fontanet îmi stârnise curiozitatea cu nişte poveşti stranii, îmi spusese că nu se poate trece dimineaţa prin faţa camerei domnişoarei Lefort fără a auzi strigăte jalnice, amestecate cu zornăit de lanţuri.

— Îmi aduc aminte, adăugă el, că mai demult, să tot fie vreo lună de atunci, a citit la toată clasa, plângând, o poveste, care părea a fi în versuri.

Povestirea lui Fontanet era străbătută de un fior de groază, care mă pătrunse şi pe mine.

M-am convins chiar a doua zi că spusele lui nu erau imaginare, cel puţin în privinţa lecturii cu glas tare; căci, în ce priveşte lanţurile care-l făceau pe Fontanet să pălească, n-am aflat niciodată nimic, şi astăzi îmi închipui că zornăitul acela de lanţuri trebuie să fi fost în realitate un hârşâit de vătraie şi făraşe.

A doua zi, iată ce s-a întâmplat: Domnişoara Lefort bătu în masă cu o riglă ca să se facă tăcere, tuşi şi rosti cu voce surdă:

— Sărmana Jeanne l După o pauză, adăugă:

— Dintre fecioarele cătunului, Jeanne era cea, mai frumoasă.

Fontanet îmi dădu una cu cotul în coşul pieptului şi pufni în râs. Domnişoara Lefort aruncă spre el o privire mânioasă; apoi, cu glasul şi mai trist, parcă ar fi intonat un psalm de pocăinţă, continuă povestea sărmanei Jeanne. E posibil şi chiar sigur că povestea aceea era în versuri de la un capăt la altul; dar sunt silit să v-o spun aşa cum mi-a rămas în minte. Se vor recunoaşte, sper, ici şi colo, în proza mea, mădularele risipite ale poetului.

Jeanne era logodită; jurase credinţă unui tânăr şi viteaz muntean. Oswald era numele fericitului păstor. Totul era gata pregătit pentru nuntă, însoţitoarele Jeannei îi aduseră vălul şi cununa. Ce fericită era Jeanne! Dar iată că o cuprinse o moleşeală. Obrajii i se acoperiră de o paloare de moarte. Oswald coborî din munţi.

Alergă la ea şi o întrebă: „Nu eşti soţia mea?”

Ea răspunse cu glasul stins: „Scumpe Oswald, adio! Mor!” Sărmana Jeanne! Mormântul i-a fost patul nupţial, şi clopotele bisericii din cătun, care trebuiau să sune la cununie, sunară la îngropăciunea ei.

Era în povestirea aceasta un mare număr de cuvinte pe care le auzeam pentru întâia oară şi al căror înţeles nu-l ştiam; dar, în ansamblu, povestirea mi se păru atât de tristă şi atât de frumoasă încât, ascultând-o, mă trecu un fior neîncercat până atunci; farmecul melancoliei mi se dezvălui prin vreo treizeci de

versuri, al căror înţeles precis mi-ar fi fost cu neputinţă să-l redau. Fiindcă nu-i nevoie să înţelegi multe ca să simţi multe – afară, doar, când eşti bătrân.

Lucruri obscure pot fi lucruri impresionante şi e foarte adevărat că sufletelor tinere le place ceea ce este vag.

Lacrimile izbucniră din inima mea prea plină şi Fontanet nu putu, nici prin strâmbăturile sale, nici bătându-şi joc de mine, să-mi oprească plânsul. Totuşi, atunci nu mă îndoiam de superioritatea lui Fontanet. A trebuit să ajungă subsecretar de stat ca să încep să mă îndoiesc de el.

Lacrimile mele îi plăcură domnişoarei Lefort; mă chemă la dânsa şi-mi spuse:

— Pierre Noziere, ai plâns; poftim crucea de onoare. Află că eu am făcut poezia asta. Am un caiet gros, pe care l-am umplut cu versuri tot atât de frumoase ca şi astea; dar n-am găsit încă un editor care să le publice. Nu-i îngrozitor, ba chiar de neconceput?

— Ah! Domnişoară, i-am spus, sunt foarte mulţumit. Ştiu acum care-i pricina tristeţii dumneavoastră. O iubiţi pe sărmana Jeanne care a murit în cătunul ei, şi vă gândiţi mereu la ea, nu-i aşa? De aceea sunteţi tristă şi niciodată nu vedeţi ce facem în clasă?

Vorbele mele, din nefericire, nu-i plăcură, căci se uită mânioasă la mine şi-mi spuse:

— Jeanne e o ficţiune. Iar tu eşti un prost. Dă-mi înapoi crucea şi treci la loc.

M-am întors la locul meu plângând. De astă dată îmi plângeam de milă şi mărturisesc că aceste lacrimi noi nu mai aveau duioşia lacrimilor pe care mi le storsese sărmana Jeanne. Un lucru îmi mări şi mai mult tulburarea: habar n-aveam ce este o ficţiune; Fontanet nu ştia nici el mai mult.

Ajuns acasă, o întrebai pe mama.

— O ficţiune, îmi răspunse mama, este o născocire.

— Ah! Mamă, îi spusei, ce nenorocire că Jeanne e o simplă născocire!

— Care Jeanne? Mă întrebă mama.

— Dintre fecioarele cătunului, Jeanne era cea mai frumoasă.

Şi îi spusei povestea Jeannei aşa cum mi-o aduceam aminte.

Mama nu-mi răspunse; dar o auzii şoptindu-i tatii la ureche:

— Ce prostii îl învaţă pe copilul ăsta!

— Sunt, într-adevăr, nişte prostii gogonate, spuse tata. Şi de ce ai vrea, mă rog, ca o fată bătrână să se priceapă la pedagogie? Am un sistem de educaţie pe care ţi-l voi expune într-o zi. După acest sistem, trebuie să deprinzi un copil de vârsta lui Pierre al nostru cu obiceiurile animalelor, cu care copiii se aseamănă atât prin instincte cât şi prin inteligenţă. Pierre este capabil să înţeleagă fidelitatea unui câine, devotamentul unui elefant, răutăţile unei maimuţe: asemenea lucruri trebuie să-i povesteşti şi nu despre Jeanne, cătunul şi clopotele acelea, care n-au niciun Dumnezeu.

— Ai dreptate, răspunse mama; copilul şi animalul se înţeleg foarte bine, amândoi sunt foarte aproape de natură. Dar crede-mă, dragul meu, e un lucru pe care copiii îl înţeleg mai bine decât vicleniile maimuţei: sunt faptele frumoase ale oamenilor mari. Eroismul, chiar pentru un băieţaş, este limpede ca lumina zilei; povesteşte-i lui Pierre despre moartea cavalerului d'Assas, şi are să înţeleagă, cu ajutorul Celui-deSus, tot aşa de bine ca şi dumneata, ca şi mine.

— Vai! Suspină tata, dimpotrivă, eu cred că eroismul se înţelege în diferite chipuri, potrivit vremii, locului şi persoanelor. Dar ce importanţă are? Ceea ce contează într-un sacrificiu este sacrificiul însuşi. Dacă obiectul devotamentului tău este o iluzie, devotamentul rămâne totuşi o realitate; şi această realitate este cea mai minunată podoabă sub care omul îşi poate ascunde sărăcia morală. Draga mea, generozitatea ta naturală te-a făcut să înţelegi aceste adevăruri mai bine decât le-am înţeles eu însumi cu ajutorul experienţei şi al reflecţiei. Le voi introduce în sistemul meu.

Astfel discutau doctorul şi mama.

Opt zile după aceea, în mijlocul gălăgiei, scriam pentru ultima dată pe tăbliţa mea: Foamea îl bagă în mormânt pe necunoscutul Malfilâtre.

Fontanet şi cu mine părăsirăm în acelaşi timp pensionul domnişoarei Lefort.

TEUTOBOCHUS Cine a crescut, de mic copil, pe splaiurile Parisului, în faţa muzeului Luvru şi a grădinilor Tuileries, aproape de palatul Mazarin, pe malul glorios al Senei, care

curge între turnurile, foişoarele şi clopotniţele bătrânului Paris, greu îmi vine să-mi închipui că ar putea rămâne sărac cu duhul. Acolo, începând din strada Guenegaud şi până în strada Bac, în prăvălioarele librarilor, anticarilor şi negustorilor de stampe, se găsesc cu nemiluita cele mai frumoase lucruri de artă şi cele mai ciudate mărturii ale trecutului. Graţia bizară şi vesela harababură a fiecărei vitrine ademenesc ochii şi mintea trecătorului. Cel care ştie să vadă nu pleacă mai departe fără să ia cu sine vreo idee, întocmai ca pasărea ce-şi ia zborul ducând un pai pentru cuibul ei.

Deoarece se găsesc acolo arbori şi cărţi, şi trec mereu femei, e cel mai frumos loc din lume.

Pe vremea copilăriei mele, mai mult decât acum, piaţa aceasta a curiozităţilor era înzestrată din belşug cu mobile şi stampe vechi, tablouri şi cărţi de demult, mescioare sculptate pentru vaze, vaze înflorate din porţelan de China, obiecte smălţuite, faianţe ornamentate, podoabe de aur pentru odăjdii, stofe cu fire de aur, tapiserii cu figuri, cărţi cu poze şi ediţii princeps legate în marochin. Aceste lucruri plăcute erau oferite amatorilor rafinaţi şi pricepuţi, care nu veneau încă în concurenţă cu agenţii de schimb şi cu actriţele. Fontanet şi cu mine ne obişnuisem de multă vreme cu ele, încă de pe când purtam gulere mari, brodate, pantaloni scurţi şi pulpele goale.

Fontanet locuia în colţul străzii Bonaparte, unde tatăl lui avea cabinetul de avocat.

Apartamentul părinţilor mei era lipit de una din aripile hotelului Chimay. Eu şi Fontanet eram şi vecini, şi prieteni. Ducându-ne împreună, În zilele de vacanţă, să ne jucăm în grădina Tuileries, treceam pe acest doct splai Voltaire, şi acolo, umblând cu un cerc în mână şi o minge în buzunar, ne uitam în dughenele acelea întocmai ca şi domnii bătrâni şi ne făceam, în felul nostru, diferite păreri asupra tuturor acestor lucruri ciudate, care veneau din trecut, din misteriosul trecut.

Ei, da! Hoinăream, frunzăream cărţi vechi, ne uitam la poze.

Şi ne interesau foarte mult. Dar Fontanet, trebuie s-o spun, nu avea, ca mine, respect pentru toate vechiturile astea. EI râdea de anticele gulere de ofiţeri şi de sfinţii episcopi cu nasul julit. Fontanet era, încă de pe atunci, omul progresului pe care l-aţi auzit la tribuna Camerei.

Lipsa lui de respect mă făcea să mă cutremur.

] Nu-mi plăcea deloc când îl auzeam spunând că străbunii din aceste portrete bizare sunt nişte mutre caraghioase. Eu eram conservator. Şi asta a lăsat urme în mine, şi întreaga-mi filosofie m-a făcut să rămân prietenul bătrânilor arbori şi al preoţilor de ţară.

Mă mai deosebeam de Fontanet prin aceea că eram înclinat să admir ceea ce nu înţelegeam.

Adoram cărţile de farmece; şi totul, sau aproape totul, era pentru mine asemeni unei cărţi de farmece. Fontanet, dimpotrivă, nu simţea plăcere să se uite la un lucru decât dacă ştia că foloseşte la ceva. Spunea: „Vezi, uite aici e o balama, uite cum se deschide. Aici e un şurub, ăsta se scoate”.

Fontanet judeca drept. Trebuie să adaug că era capabil să se entuziasmeze privind tablouri cu [războaie. Trecerea. Berezinei îi dădea emoţii.

[Dugheana armurierului ne interesa şi pe unul şi pe celălalt. Când îl vedeam, în mijlocul suliţelor, al scuturilor şi al platoşelor, pe domnul Petit-Pretre, îmbrăcat într-un şorţ de serj verde, cum se ducea, şchiopătând ca Vulcan, până în fundul atelierului ca să ia o sabie străveche, pe care o punea apoi pe masa de lucru şi o strângea într-o menghină de fier pentru a-i lustrui lama şi a-i repara minerul, aveam siguranţa că participam la un spectacol grandios; domnul PetitPretre mi se părea de o sută de coţi. Stăteam muţi, lipiţi de geam. Ochii negri ai lui Fontanet străluceau, iar obrazul lui brun şi fin se însu-

| fleţea.

Seara, amintirea aceasta ne aprindea imaginaţia şi mii de proiecte entuziaste încolţeau în capetele noastre.

Fontanet îmi spuse odată:

— Ce-ar fi dacă am lua nişte carton şi o bucată de staniol din cel cu care se înveleşte ciocolata şi ne-am făuri nişte arme ca acelea ale lui Petit-Pretre…!

Ideea era frumoasă. Dar n-am reuşit s-o realizăm cum trebuie. Am făcut o cască, pe care Fontanet a luat-o drept bonetă de magician.

Atunci i-am spus:

— Dacă am fonda un muzeu…!

Minunată idee! Dar, pentru moment, nu aveam de pus în muzeul nostru decât vreo cincizeci de bile şi vreo duzină de sfârleze.

Deodată, lui Fontanet îi trecu prin minte o nouă trăsnaie. Strigă:

— Hai să compunem o Istorie a Franţei, cu toate amănuntele, în cincizeci de volume.

Propunerea asta mă încântă şi o primii bătând din palme şi cu ţipete de bucurie. Căzurăm de acord s-o începem a doua zi dimineaţă, deşi aveam de învăţat o pagină din De Viris.

— Cu toate amănuntele! Repetă Fontanet. Trebuie să punem toate amănuntele!

Tocmai aşa înţelegeam şi eu. Cu toate amănuntele!

După ce am fost trimis la culcare, un sfert de oră şi mai bine n-am putut adormi, atât eram de frământat la gândul sublim al unei Istorii a Franţei în cincizeci de volume, cu toate amănuntele.

Am şi început această istorie. Drept să vă spun, nu mai ştiu de ce am început-o cu regele Teutobochus. Dar aşa cerea planul nostru.

Primul nostru capitol ne puse în prezenţa regelui Teutobochus, înalt de treizeci de picioare, după cum s-a putut stabili în mod sigur prin măsurarea osemintelor sale găsite din întâmplare.

De la cel dintâi pas, să te vezi faţă în faţă cu un asemenea gigant! Întâlnirea a fost teribilă.

Chiar şi Fontanet rămase uluit.

— Trebuie să sărim peste Teutobochus, îmi spuse el.

Dar eu n-am avut curajul.

Istoria Franţei în cincizeci de volume se opri la Teutobochus.

De câte ori, vai! N-am început din nou în viaţă această aventură a cărţii şi a gigantului! De câte ori, pe punctul de a întreprinde o operă grandioasă, sau de a conduce nu ştiu ce vastă lucrare, nu m-am oprit brusc din cauza unui Teutobochus, care se cheamă, în termeni vulgari, soartă, întâmplare, necesitate! M-am hotărât să le mulţumesc şi să-i binecuvântez pe toţi aceşti Teutobochus care, barându-mi drumurile prea îndrăzneţe spre glorie, m-au lăsat în grija celor două credincioase păzitoare ale mele, obscuritatea şi mediocritatea.

Amândouă sunt bune cu mine şi mă iubesc. Trebuie ca şi eu să mă port la fel cu ele!

Cât despre Fontanet, subtilul meu prieten Fontanet, avocat, consilier general, administrator al mai multor societăţi, deputat, e o minunăţie să-l vezi cum se joacă şi aleargă printre picioarele tuturor acestor Teutobochus ai vieţii publice; în locul lui, mi-aş fi frânt gâtul de mii de ori.

AUTORITATEA DOMNULUI ABATE JUBAL Mândru, dar cu inima plină de teamă, am intrat în clasa a opta preparatorie. Profesorul din această clasă, domnul abate Jubal, nu avea, propriu-zis, o figură îngrozitoare prin ea însăşi; n-avea aerul unui om crunt; ba aducea mai mult a domnişoară. Dar stătea pe o catedră mare, înaltă şi neagră, şi asta îl făcea să pară înfricoşător. Avea glas şi priviri blânde, păr creţ, mâini albe, şi era plin de bunăvoinţă. Aducea cu o oaie, mai mult, poate, decât îi şade bine unui profesor.

Mama, văzându-l într-o zi la vorbitor, murmură: „E destul de tânăr!” Şi asta, spus pe un anumit ton.

Când mă văzui silit să-l admir, începu să nu-mi mai fie teamă de el. Asta s-a întâmplat în timp ce-mi spuneam lecţia; era vorba de nişte versuri ale abatelui Gauthier cu privire la cei dintâi regi ai Franţei.

Spuneam fiecare vers dintr-o răsuflare, ca şi cum ar fi fost un singur cuvânt: Căci primul dintre regi a fost dar Faramon în Galia de franci a fost pus domn pe tron Clodlon la. Cambrate – apoi domni Meroveu…

Aici mă oprii brusc şi repetai Meroveu, Meroveu, Meroveu. Rima aceasta amestecând utilul cu plăcutul, îmi aduse aminte că atunci când domni Meroveu… Lutece.,. Feră-a fost mereu. Dar de ce anume? Mi-era cu neputinţă s-o spun, fiindcă uitasem de-a binelea. Trebuie să mărturisesc că treaba aceasta nu m-a impresionat prea mult. Pe Lutece mi-o închipuiam ca pe o doamnă bătrână. Eram destul de mulţumit că a fost ferită, dar prea puţin mă sinchiseam de ce anume. Din nefericire, domnul abate Jubal părea că ţine morţiş să-i spun de ce necazuri a fost ferită. Făceam: „Ăăă… Meroveu!… Ăăă, ăăă, ăăă”. Aş fi lăsat-o baltă dacă aşa ar fi fost obiceiul în clasa a opta preparatorie. Vecinul meu, Fontanet, îşi bătea joc de mine, iar domnul Jubal îşi pilea unghiile, în sfârşit:

— Incit Lutece de Atila ferită-a fost mereu, îmi spuse el. Fiindcă ai uitat versul acesta, domnule Noziere, ar fi trebuit să-l refaci, în loc să rămâi cu gura căscată. Ai fi putut spune: Năvala lui Atlla-n Lutece se oprea mereu, sau aşa: Lutece, de sumbru-Atlla, ferită e mereu, sau mai elegant: Lutece scăpă de-Atila, biciul Lui Dumnezeu.

Se pot schimba cuvintele, numai metrul să-l respecţi.

Căpătai o notă proastă, dar domnul abate Jubal îşi câştigă un mare prestigiu în ochii mei, datorită uşurinţei cu care versifica. Prestigiul acesta avea să crească şi mai mult.

Domnul Jubal, pe care funcţiunile sale îl ţineau legat de gramatica lui Noel şi Chapsal şi de Istoria Franţei a abatelui Gauthier, nu neglija totuşi educaţia morală şi religioasă.

Într-o zi, nu ştiu cu ce ocazie, luându-şi un aer grav, ne spuse:

— Copiii mei, dacă ar trebui să primiţi un ministru, v-aţi grăbi să-i faceţi onorurile casei ca unui reprezentant al suveranului. Ei bine!

Ce onoruri ar trebui să daţi preoţilor, care reprezintă pe Dumnezeu pe acest pământ? Cu cât Dumnezeu este mai presus de regi, cu atât preoţii sunt mai presus de miniştri.

Nu primisem niciodată un ministru şi îmi spuneam că multă vreme nu voi primi. Aveam chiar siguranţa că dacă s-ar întâmpla să vină unul acasă la noi, mama m-ar trimite, în ziua aceea, să mănânc cu slugile, aşa cum, din nefericire, făcea la fiecare masă de gală. Nu mi-ar fi trecut prin gând că preoţii n-ar trebui respectaţi cât se poate de mult: şi, punând în aplicare acest adevăr faţă de domnul abate Jubal, resimţeam o adâncă tulburare, îmi adusei aminte că, în prezenţa lui, i-am prins lui Fontanet, la spate, o paiaţă de hârtie. Era asta o dovadă de respect? I-aş fi legat lui Fontanet o paiaţă de hârtie la spate, în prezenţa unui ministru? Desigur că nu. Şi totuşi, legasem paiaţa aceea, e adevărat fără ştirea domnului abate Jubal, dar în prezenţa lui, care este mai mare decât un ministru. Ba, paiaţa mai scotea şi limba. Spiritul mi se luminase. Trăiam chinuit de remuşcări. Mă hotărâsem să-l respect pe domnul abate Jubal, şi dacă de atunci mi s-a mai întâmplat să strecor, în timpul lecţiilor, câteva pietricele în ceafa lui Fontanet, sau să desenez nişte omuleţi chiar pe catedra domnului abate Jubal, o făceam cel puţin cu mulţumirea de a şti cât de mare este păcatul meu.

Mi-a fost dat, câtva timp după aceea, să măsor măreţia spirituală a domnului abate Jubal.

Eram în capelă şi-mi aşteptam împreună cu doi sau trei camarazi rândul la spovedanie.

Se-ntuneca. Lumina candelei făcea să tremure stelele de aur ale bolţii întunecate, în fundul stranei, Fecioara pictată devenea din ce în ce mai ştearsă, ajungând să semene cu o vedenie.

Altarul era încărcat cu vase aurite, pline cu flori; un miros de tămâie plutea în aer; se întrezăreau, ca prin ceaţă, mii de lucruri, şi plictisul, chiar plictisul această molimă periculoasă a copiilor, căpăta o nuanţă de blândeţe în atmosfera acestei capele care, aici, lângă altar, mi se părea că aduce a paradis.

Asfinţise. Deodată îl văzui pe abatele Jubal îndreptându-se cu o lanternă spre strană.

Făcu o plecăciune adâncă, apoi, deschizând porţile grilajului, urcă treptele altarului. Mă uitam la el cum desfăcea un pachet, din care ieşeau ghirlande de flori artificiale, asemănătoare ciorchinilor de cireşe, pe care femei bătrâne le vindeau pe străzi, în luna iulie. Şi mă minunam văzându-l pe profesorul meu cum se apropie de Preacurata Fecioară. Şi v-aţi băgat în gură nişte ţinte, domnule abate, cât aţi putut apuca cu trei degete; la început m-am înspăimântat crezând că vreţi să le înghiţiţi, dar dumneavoastră vi le-aţi pregătit numai ca să le aveţi la îndemână.

Căci v-aţi urcat apoi pe un taburet şi aţi început să prindeţi în cuie ghirlande, în jurul firidei Sfintei Fecioare. Din când în când vă dădeaţi jos de pe taburet pentru a aprecia de la distanţă efectul strădaniei dumneavoastră, şi eraţi mulţumit, aveaţi obrajii roşii, ochiul vă era limpede; aţi fi surâs chiar, dacă nu v-ar fi împiedicat ţintele dintre dinţi. Şi eu vă admiram din toată inima. Cu toate că lanterna, care era jos, vă lumina nările într-un fel caraghios, eu vă găseam foarte frumos. Am priceput atunci de ce sunteţi mai presus de miniştri, după cum ne-aţi dat a înţelege printr-un abil discurs. Mă gândeam că a te urca, înzorzonat cu pene, pe un cal alb ca să câştigi o bătălie, nu era un lucru atât de frumos şi de dorit ca acela de a atârna ghirlande pe zidurile unei capele. Atunci mi-am dat seama că vocaţia mea era să vă imit.

V-am imitat chiar în seara aceea, tăind cu foarfeca mai toată hârtia pe care am putut pune mâna şi din care am făcut ghirlande. Pregătirea lecţiilor a cam avut de suferit. Mai ales exerciţiile de franceză au suferit considerabil.

Erau nişte exerciţii după manualul unui domn Coquempot, o „carte cumplită. Nu mi-e necaz pe el, şi dacă autorul ar fi avut un nume mai greu de ţinut minte, l aş fi uitat de mult.

Dar cum să uiţi un Coquempot! N-aş vrea să întorc împotriva lui faptul acesta cu totul întâmplător. Totuşi, fie-mi permis să mă mir că cineva poate fi silit să facă nişte exerciţii atât de chinuitoare ca să înveţe o limbă aşa-zisă maternă şi pe care eu o învăţasem foarte uşor de

— La mama, numai auzind-o vorbind. Căci vorbea minunat mama mea!

Dar domnul abate Jubal era pătruns de utilitatea lui Coquempot, şi cum nu putea fi de aceeaşi părere cu mine, îmi trânti o notă proastă.

Anul şcolar se termină fără vreun incident demn de a fi luat în seamă. Fontanet îşi făcu în pupitru o crescătorie de omizi. Atunci, din amor propriu, începui şi eu să cresc omizi, deşi mi-era groază de ele. Fontanet îl ura pe Coquempot şi ura asta ne-a apropiat şi mai mult. Numai ce auzeam de Coquempot că şi schimbam priviri complice pe deasupra băncilor, având nişte mutre foarte grăitoare, într-asta consta răzbunarea noastră! Fontanet îmi mărturisi că dacă se mai învaţă după Coquempot şi într-a opta, se va Angaja ca marinar pe o navă. Hotărârea asta îmi plăcu şi-i făgăduii lui Fontanet că şi eu voi face la fel. Ne jurarăm unul altuia prietenie.

În ziua distribuirii premiilor, Fontanet şi cu mine eram de nerecunoscut. Şi asta, datorită faptului că eram pieptănaţi. Vestoanele noastre noi, pantalonii albi, cortul de pânză, afluenţa părinţilor, estrada împodobită cu drapele, toate îmi inspirau emoţie ca la marile spectacole. Cărţile şi cununile alcătuiau un morman plin de strălucire, în care căutam cu înfrigurare să ghicesc partea ce mi se cuvenea, tremurând în banca mea. Dar Fontanet, mai înţelept, nu-şi cerceta soarta. Păstra un calm admirabil. Rotindu-şi privirile iscoditoare în toate părţile, Fontanet se uita la nasurile diforme ale taţilor şi la pălăriile caraghioase ale mamelor, cu o stăpânire de sine de care eu nu mă simţeam în stare.

Deodată, muzica sparse văzduhul. Directorul, purtând peste sutană mica pelerină de ceremonie, apăru pe estradă în fruntea profesorilor, alături de un general în mare ţinută, îi recunoscui pe toţi. Luară loc, după rang, în spatele generalului: mai întâi subdirectorul, apoi profesorii de la clasele mari; apoi domnul Schuwer, profesorul de muzică; domnul Trouillon, profesorul de caligrafie, şi sergentul Morin, profesorul de gimnastică. Domnul abate Jubal apăru cel din urmă şi se aşeză în spate de tot, pe un mic taburet care, din lipsă de loc, nu stătea decât cu trei picioare pe estradă, iar cu al patrulea străpungea pânza cortului. Domnul abate Jubal nu putu să păstreze mult timp nici măcar locul acesta modest. Noii sosiţi îl împinseră înapoi, într-un colţ, unde dispăru sub un drapel.

Când se puse şi o masă în faţă, se termină de tot cu el. Fontanet se prăpădea de râs. Cât despre mine, eram uluit că un astfel de om, pe care nu-l întrecea nimeni când era vorba de flori şi de poezie şi care, pe deasupra, mai era şi reprezentantul lui Dumnezeu pe pământ, a putut fi uitat într-un colţ, ca un baston sau o umbrelă.

ŞAPCA LUI FONTANET în fiecare sâmbătă ne duceau la spovedanie.

Dacă ar putea cineva să-mi spună de ce, mi-ar face plăcere. Obiceiul acesta îmi stârnea mult respect şi multă plictiseală. Nu-mi închipui că preotul era foarte interesat să-mi asculte păcatele; dar mie, de asta sunt sigur, mi-era foarte neplăcut să i le spun. Cea dintâi greutate era să le descopăr. Nu ştiu dacă mă credeţi sau nu, dar vă spun că la zece ani nu eram încă stăpân pe resursele mele sufleteşti şi n-aveam o metodă de analiză care să-mi fi permis să-mi explorez în mod raţional profunzimile conştiinţei.

Totuşi, trebuia să am păcate; căci, dacă nu-s păcate, nu-i nici spovedanie. Mi se dăduse, ce-i drept, o cărţulie care cuprindea toate păcatele din lume. Nu aveam decât să aleg. Dar şi alegerea era grea. Erau atât de multe şi atât de obscure cu privire la pungăşie, simonie, prevaricaţiune, depravare şi concupiscenţă! Găseam în această cărţulie: „Sunt vinovat că am pierdut speranţa. Sunt vinovat că am ascultat vorbe urâte.” Dar şi astea mă puneau într-o încurcătură destul de mare.

De aceea, mai întotdeauna mă opream la capitolul distracţiilor. Distracţii la slujba religioasă, distracţii în timpul

meselor, distracţii la „adunări”; mărturiseam tot şi golul demn de plâns din conştiinţa mea îmi inspira o ruşine fără de margini.

Mă simţeam umilit că nu aveam păcate.

Într-o zi, în sfârşit, m-am gândit la şapca lui Fontanet: pusesem mâna pe un păcat, eram salvat!

Începând din ziua aceea, în fiecare sâmbătă, mulţumită şepcii lui Fontanet, mă descărcam la picioarele preotului de povara unui păcat.

Datorită faptului că vătămam un bun al altuia, această şapcă îmi inspira, în fiecare sâmbătă, timp de câteva minute, o adâncă nelinişte cu privire la salvarea sufletului meu. Umpleam şapca cu nisip; o aruncam în copaci, de unde trebuia s-o dea jos zvârlind cu pietre în ea ca într-un fruct necopt încă; o transformam într-o cârpă cu care ştergeam figurile făcute cu creta pe tabla neagră; o aruncam, prin răsuflătoare, în pivniţe în care nu se putea intra şi când, la ieşirea din clasă, dibaciul Fontanet reuşea totuşi s-o găsească, nu mai era decât o zdreanţă scârboasă.

Dar o zână veghea asupra destinului ei, căci, contrar aşteptărilor, a doua zi dimineaţa ea apărea pe capul lui Fontanet ca o şapcă curată, ca lumea, aproape elegantă. Şi asta în fiecare zi. Zâna aceasta era sora mai mare a lui Fontanet. Dacă n-ar fi făcut decât atât, şi tot putea fi socotită drept o bună gospodină.

Nu o dată, pe când îngenuncheam la picioarele sfântului tribunal, şapca lui Fontanet înota, din vina mea, în fundul bazinului din curtea de onoare. Situaţia mea era atunci destul de delicată.

Şi ce sentiment îmi stârnise înverşunarea împotriva acestei şepci? Răzbunarea.

Fontanet mă persecuta din cauza unui ghiozdan de un format vechi şi curios, pe care unchiul meu, strângător de felul lui, mi-l dăduse, spre marea mea nenorocire. Ghiozdanul era prea mare pentru mine şi eu prea mic pentru el. Mai mult: nici nu semăna a ghiozdan, pentru simplul motiv că nici nu era. Era o servietă veche, care se umfla ca un acordeon şi căreia cizmarul unchiului meu îi pusese o curea.

Servieta mi-era nesuferită, şi nu fără pricină. Dar astăzi, nu cred să fi fost atât de urâtă încât să fi meritat atâtea mizerii, câte a avut de îndurat. Era din marochin roşu, cu o horbotă Lată de aur şi avea, deasupra unei broaşte de aramă, o coroană şi

nişte armuri rupte. O mătase decolorată, care fusese pe vremuri albastră, îi servea de căptuşeală. Dacă ar mai exista şi acum, cu ce atenţie aş examina-o! Căci, aducându-mi aminte de coroană, care trebuie să fi fost o coroană regală, şi de scutul pe care se putea vedea încă (numai să nu fi visat) trei flori de crin rase cu un briceag, dar nu pe de-a-ntregul, bănuiesc astăzi că servieta aceasta trebuie să fi fost, la începuturile ei, servieta unui ministru al lui Ludovic al XVI-îea.

Dar Fontanet, care nu se gândea şi la trecutul ei, nu putea s-o vadă pe spatele meu fără să arunce în ea cu bulgări de zăpadă sau cu castane sălbatice, după anotimp, sau cu mingea, în tot timpul anului.

De fapt, camarazii mei, şi chiar Fontanet, nu purtau pică servietei decât pentru un singur motiv: că era ciudată. Nu semăna cu celelalte: de aici toate necazurile pe care mi le-a pricinuit. Copiii au simţul brutal al uniformităţii. Ei nu suferă nimic aparte sau original. Tocmai la particularitatea asta nu s-a gândit îndeajuns unchiul meu când mi-a făcut acest buclucaş dar. Ghiozdanul lui Fontanet era îngrozitor; cei doi fraţi ai săi mai mari îl târâseră rând pe rând pe băncile liceului şi nici nu mai putea fi murdărit; pielea era toată jupuită şi crăpată; cataramele căzute. Fuseseră înlocuite cu sfori; şi, cum nu avea nimic deosebit, Fontanet nu avu de suferit vreo neplăcere. Iar eu când intram în curtea pensionului, cu ghiozdanul în spinare, eram îndată asurzit de huiduieli, înconjurat, îmbrâncit şi întins pe jos cât eram de lung. Fontanet zicea că ne jucăm de-a broasca ţestoasă şi se urca pe carapacea mea. Nu că ar fi fost prea greu, dar mă simţeam tare umilit. Cum mă sculam în picioare, săream glonţ la şapca lui.

Şapca lui era totdeauna nouă, iar ghiozdanul meu, din păcate, nu putea fi distrus. Şi furia mea şi a lui se înlănţuiau printr-o fatalitate neînduplecată, precum crimele din străvechea familie a Atrizilor.

ULTIMELE CUVINTE ALE LUI DECIUS MUS Azi-dimineaţă, hoinărind pe chei în căutare de cărţi vechi, am găsit în dugheana în care se vinde cu două parale bucata un volum_ desperecheat din Tit-Liviu. Răsfoindu-l, dădui dm întâmplare peste această frază: „Rămăşiţele armatei romane ajunseră la Canusium ^mulţumită întunericului nopţii”, şi cuvintele îmi redeşteptară în minte pe domnul Chotard. Or, când încep să mă

gândesc la domnul Chotard nu-l las cu una, cu două. Mă mai gândeam încă la el pe când mă întorceam acasă, la ora dejunului. Şi, Fiindcă îmi flutura un zâmbet pe buze, am fost rugat să spun pricina.

— Pricina, copiii mei, e domnul Chotard.

— Cine e Chotard ăsta, care te face să zâmbeşti?

— Vă spun. Iar dacă vă plictisesc, faceţi-vă că mă ascultaţi şi eu am să cred că încăpăţânatul povestitor, ce sunt, nu-şi vorbeşte numai sieşi.

Aveam paisprezece ani şi eram într-a treia.

Profesorul meu, care se numea Chotard, avea pieliţa obrazului rumenă ca a unui călugăr bătrân; şi, de fapt, asta şi era.

Fratele Chotard, după ce fusese una din cele mai blânde oiţe din turma sfântului Francisc, aruncase rasa călugărească, în 1830, şi îmbrăcase haina de mirean, pe care însă n-a reuşit s-o poarte niciodată ca lumea. Ce l-a împins pe fratele Chotard la lucrul ăsta? Unii spun că pricina ar fi fost dragostea; alţii zic că a fost spaima, şi că, după cele trei zile glorioase, poporul suveran aruncând câţiva coceni de varză călugărilor capucini din *, fratele Chotard sări zidurile mănăstirii, ca să-i ferească pe prigonitori de un păcat atât de mare ca acela de a maltrata un călugăr capucin.

Acest frate bun era un om învăţat, îşi luă toate gradele, dând lecţii şi trăi atât de mult şi de bine, încât atunci când eu şi camarazii mei apărurăm în faţa catedrei sale avea părul cărunt, obrajii rumeni şi nasul roşu.

Ce profesor bătăios aveam într-a treia!

Trebuia să-l vezi, când, cu textul în mână, conducea la Philippi pe soldaţii lui Brutus. Ce curaj! Ce măreţie sufletească! Ce eroism! Dar îşi alegea perioada în care să-şi manifeste eroismul şi care, în orice caz, nu era cea a timpurilor noastre. De felul lui, domnul Chotard era un om neliniştit şi fricos. Uşor de speriat.

Se temea de hoţi, de câini turbaţi, de tunet, de trăsuri şi de tot ce poate, de aproape sau de departe, să pricinuiască vreun neajuns unui om de treabă.

E adevărat, ce-i drept, că numai trupul îi era printre noi; sufletul lui trăia în antichitate. Omul acesta minunat se afla la Termopile, împreună cu Leonida; pe marea de lângă Salamina,

în corabia lui Temistocle; pe câmpiile de la Cannes, lângă Paul-Emile; cădea însângerat în lacul Trasimene, unde, apoi, un pescar avea să găsească inelul său de cavaler roman, îl înfrunta la Pharsala pe Cezar şi chiar pe zei; îşi învârtea sabia ruptă deasupra cadavrului lui Varus, în pădurea Hercynia. Era într-adevăr un luptător nemaipomenit.

Hotărât să-şi vândă scump pielea pe ţărmul fluviului Aegos-Potamos şi mândru că bea până la fund din cupa de eliberator în asediata Numantie, domnul Chotard nu se dădea în lături să recurgă, împreună cu viclenii căpitani, la stratageme din cele mai perfide.

— Una dintre stratagemele care trebuie a fi recomandate, ne spuse într-o zi domnul Chotard, comentând un text al lui Elian, este de a atrage armata inamică într-un defileu şi de a o zdrobi sub ploaie de bolovani.

Nu ne spunea dacă armata inamică ar fi fost atât de îndatoritoare să accepte o asemenea manevră. Dar mă grăbesc să evoc ceasul în care figura lui Chotard s-a întipărit pentru totdeauna în mintea elevilor săi.

Ne dădea ca subiecte de compunere, atât latine cât şi franceze, bătălii, asedii, ceremonii de ispăşire şi de împăcare cu Dumnezeu, şi citind temele corectate ale elevilor îşi desfăşura toată elocvenţa. Prin stilul şi cuvintele ambelor limbi răzbătea aceeaşi înfocare marţială. Uneori i se întâmpla să-şi întrerupă cursul ideilor pentru a ne împărţi pedepse meritate; dar timbrul vocii sale rămânea eroic până şi în aceste întâmplări neprevăzute; astfel că, rostind rând pe rând, cu acelaşi ton, fie cuvintele unui consul care-şi încurajează trupele, fie ale unui profesor dintr-a treia, care distribuie pedepse scrise, el provoca în minţile elevilor o zăpăceală cu atât mai mare, cu cât nu se putea şti dacă vorbeşte consulul sau profesorul. I se întâmpla într-o zi să se întreacă pe sine însuşi printr-un discurs de pomină. Discursul acesta îl ştiam cu toţii pe de rost.; avui gnjă să mi-l scriu în caiet, fără să scap nimic.

Iată-l, aşa cum l-am auzit, aşa cum îl mai aud încă, căci mi se pare că _vocea gravă a domnului Chotard îmi răsună şi acum în urechi şi le umple cu solemnitatea ei.

ULTIMELE CUVINTE ALE LUI DECIUS MUS Gata să se devoteze zeilor mari şi împingând cu pintenii armăsarul său

impetuos, Dedus Mus se întoarse pentru ultima oară către camarazii săi de arme şi le spuse:

— Dacă nu faceţi mai multă linişte, vă pun pe toţi la popreală. Pentru patrie, devin nemuritor. Mormântul mă aşteaptă. Voi muri pentru salvarea tuturor. Domnule Fontanet, ai să-mi copiezi zece pagini, de la început. Astfel a hotărât, în înţelepciunea sa Jupiter Capitolinus, veşnicul păzitor al Cetăţii veşnice. Domnule Noziere, dacă îi mai dai şi acum lui Fontanet, după cum mi se ^ pare, să-şi copieze lecţia, aşa cum îi stă în obicei, am să-i scriu tatii. Este drept şi necesar ca un cetăţean să se jertfească pentru binele comun. Invidiaţi-mă şi nu mă plângeţi. E o neghiobie să râzi fără motiv. Domnule Noziere, joi ve'i fi consemnat. Pilda mea va trăi veşnic printre voi. Domnilor, care vă hliziţi, sunteţi de o necuviinţă te care n-o pot tolera. Am să-l informez pe director de conduita voastră. Şi voi vedea, din sânul Elizeului, care primeşte umbrele Joz/or, fecioarele Republicii atârnând ghirlande de flori la picioarele statuilor mele.

Aveam, pe vremea aceea, o uriaşă poftă de râs. Şi-am râs din toată inima când am auzit ultimele cuvinte ale lui Decius Mus şi când, după ce ne-a dat cel mai puternic motiv de râs, domnul Chotard a adăugat că-i o neghiobie să râzi fără motiv; mi-am băgat capul într-un dicţionar şi am uitat unde mă mai aflu. Aceia care n-au fost scuturaţi la cincisprezece ani de un râs nebun, sub o grindină de pedepse scrise, au cunoscut o voluptate mai puţin.

Dar nu trebuie să se creadă că nu făceam altceva în clasă decât să-mi pierd vremea cu fleacuri. Eram în felul meu un adevărat mic umanist. Eram atras cu o putere irezistibilă de tot ce era nobil şi vrednic de admirat în beletristică, cum i se spune atât de potrivit.

Aveam de pe atunci gustul latinei literare şi al francezei literare, pe care nu l-am pierdut nici până acum, cu toate sfaturile şi exemplele celor mai fericiţi dintre contemporanii mei. Mi s-a întâmplat în această privinţă ceea ce se întâmplă de obicei oamenilor care-şi văd dispreţuite convingerile. M-am mândrit cu ceea ce nu era decât ridicol. Am rămas cu încăpăţânare la literatura mea şi am rămas un clasicist. Aş putea fi tratat drept aristocrat şi mandarin; dar cred că şase sau şapte ani de cultură literară dau minţii noastre, bine pregătită ca

s-o primească, nobleţe, forţă elegantă, frumuseţe, care nu se pot obţine prin alte mijloace.

În ce mă priveşte, am gustat, cu delicii, pe Sofocle şi Vergiliu. Domnul Chotard, o mărturisesc, domnul Chotard, ajutat de Tit-Liviu, îmi inspira nişte visuri sublime. Imaginaţia copiilor este miraculoasă. Şi ce splendide închipuiri trec prin capul acestor mici ştrengari! Când domnul Chotard nu mă făcea să râd nebuneşte, mă umplea de entuziasm.

De fiecare dată, de câte ori rostea rar, cu glasul său gros de bătrân moralist plicticos, această frază: „Rămăşiţele armatei romane ajunseră la Canusium mulţumită întunericului nopţii”, vedeam trecând în linişte, la lumina lunii, pe câmpiile pustii, pe un drum mărginit de morminte, soldaţi cu feţe livide, mânjite de sânge şi de praf, cu căştile deformate, cu platoşele pătate şi strâmbate, cu săbiile rupte. Şi viziunea aceasta, pe jumătate înceţoşată, care se ştergea pe îndelete, era atât de gravă, atât de mohorâtă şi atât de falnică, încât îmi tresărea inima în piept de suferinţă şi de admiraţie.

STUDIUL CLASICILOR Şi acum vă voi spune ce-mi aduce aminte, în fiecare an, cerul tulbure al toamnei, primele mese luate seara, la lumina lămpii, şi foile îngălbenite de pe copacii fremătând; vă voi spune ce văd când trec prin grădina Luxemburgului în primele zile ale lui octombrie, prin grădina cuprinsă de o uşoară tristeţe şi mai frumoasă ca niciodată; e doar timpul când frunzele încep să cadă una câte una pe umerii albi ai statuilor. Văd atunci în această grădină un băieţaş, cu mâinile în buzunare şi cu ghiozdanul la spate, care se duce la liceu, ţopăind ca o vrabie, îl văd numai în închipuire, căci nu-i decât o umbră; sunt eu, cel de acum douăzeci şi cinci de ani. Şi, drept să spun, îmi place să-l privesc pe acest băieţaş; când trăia aievea, nici nu-l luam în seamă, dar acum, când nu mai e, tare mi-e drag. La urma urmei, făcea mai mult decât celelalte eu-uri pe care le-am trăit după aceea. Era destul de aiurit; dar nu era rău şi trebuie să recunosc, ce-i drept e drept, că nu mi-a lăsat nici o amintire proastă. S-a pierdut un nevinovat: e firesc să-mi pară rău după el; e firesc să-l revăd cu ochii minţii şi ca sufletului meu să-i fie pe plac reînvierea amintirii lui.

Acum douăzeci şi cinci de ani, pe o vreme ca asta, traversa, înainte de ora opt, această frumoasă grădină, ducându-se la şcoală. Avea inima strânsă: începea iar şcoala.

Totuşi, tropăia înainte, cu ghiozdanul în spate şi cu sfârleaza în buzunar. Se bucura nespus la gândul că are să-şi revadă colegii. Avea atâtea lucruri de spus şi de auzit! Nu trebuia să ştie oare dacă Laboriette a vânat cu adevărat în pădurea Vulturului? Nu trebuia să le spună că el a călărit prin munţii din Auvergne? Când faci o astfel de ispravă, n-o faci ca apoi s-o tăinuieşti.

Şi, pe urmă, e atât de bine să-ţi regăseşti colegii!

Cât de nerăbdător era să-l vadă iar pe Fontanet, prietenul lui, care-l lua atât de drăguţ peste picior, Fontanet care, nu mai mare decât un şoricel, dar mai iscusit decât Ulise, se înfigea peste tot în primul loc, cu o graţie atât de firească!

Parcă plutea la gândul că are să-l revadă pe Fontanet. Astfel traversa Luxemburgul, în aerul proaspăt al dimineţii. Tot ce el vedea atunci, văd şi eu astăzi. E acelaşi cer şi acelaşi pământ; lucrurile şi-au păstrat sufletul lor de odinioară, sufletul lor care mă înveseleşte, mă întristează şi mă tulbură; numai el nu mai este.

De aceea, pe măsură ce îmbătrânesc, mă interesez din ce în ce mai mult de fiecare început de an şcolar.

Dacă aş fi fost intern la vreun liceu, amintirea şcolii ar fi fost crudă pentru mine şi aş fi alungat-o. Dar părinţii nu m-au supus la o astfel de caznă. Eram extern la un liceu vechi, puţin monahal, şi cam dosnic; vedeam în fiecare zi strada şi casa şi nu eram rupt, ca internii, de viaţa publică şi de viaţa de toate zilele. Aşa că n-am cunoscut sentimentele sclavului; sentimentele mele s-au dezvoltat la lumina blândeţii şi a forţei, pe care libertatea le dă oricui crede în ea. Nu ştiam ce este ura. Curiozitatea era un lucru bun: voiam să cunosc cât mai mult şi să iubesc cât mai mult. Tot ceea ce vedeam în drum, pe stradă, oamenii, animalele, lucrurile, mă ajuta, mai mult decât s-ar putea crede, să simt viaţa, în toată simplitatea şi forţa ei.

Nimic nu contribuie mai mult decât strada în a face pe un copil să înţeleagă mecanismul vieţii sociale. Trebuie să fi văzut 'dimineaţa lăptăresele, pe sacagii, pe cărbunari; trebuie să fi intrat în dugheana băcanului, a cârnăţarului şi a cârciumarului; trebuie să fi văzut trecând soldaţii, cu muzica în frunte; trebuie să fi tras în piept aerul străzii, ca să simţi că legea muncii este o lege divină şi că fiecare trebuie să-şi împlinească datoria pe lumea asta. De atunci, de pe când făceam acele drumuri

dimineaţa şi seara, de acasă la liceu şi de la liceu acasă, am păstrat un interes plin de afecţiune pentru meserii şi meseriaşi.

Totuşi, trebuie să mărturisesc că n-am simţit pentru tot ce-am văzut aceeaşi atracţie. Librarii, care expun poze în vitrina prăvălioarei, au fost din primul moment preferaţii mei. De câte ori, cu nasul lipit de geam, n~am citit de la un capăt la celălalt explicaţiile înşirate sub aceste mici drame înfăţişate în poze!

Am văzut o mulţime de poze într-un timp cât se poate de scurt; erau unele fantastice, care-mi puneau la contribuţie imaginaţia şi dezvoltau în mine această însuşire fără de care nu poţi afla nimic, nici chiar în materie de experienţe şi în domeniul ştiinţelor exacte. Erau unele care, reprezentând vieţile oamenilor într-o formă naivă şi surprinzătoare, mă făcură să văd pentru întâia oară lucrul' cel mai îngrozitor, sau mai bine zis singurul lucru îngrozitor, destinul, într-un cuvânt, datorez foarte mult acelor poze.

Mai târziu, la paisprezece ani, la cincisprezece ani, nu mă mai opream niciodată în faţa băcăniilor, ale căror cutii de fructe zaharisite îmi păruseră totuşi, multă vreme, demne de admirat, îi dispreţuiam pe negustorii de mărunţişuri şi nu mă mai străduiam să ghicesc sensul enigmaticului Y, din aur strălucitor, de pe firma lor. Abia de mă opream să descifrez naivele rebusuri, care împodobeau gardurile vechilor cârciumi şi pe care se vedea câte o gutuie sau câte o cometă în fier forjat.

Spiritul meu, care se rafinase, nu mai dădea importanţă decât prăvălioarelor de stampe, vitrinelor de vechituri şi anticariatelor.

O, bătrâni evrei din strada Cherche-Midi, naivi anticari de pe cheiuri, câtă recunoştinţă vă datorez, vouă, dascălii mei! Ca şi profesorii universitari, ba într-o măsură mai mare decât ei, voi mi-aţi făcut educaţia intelectuală. O, voi, oameni de treabă, voi aţi dezvăluit în faţa ochilor mei fermecaţi misterioasele forme ale vieţii trecute, feluritele monumente preţioase ale gândirii umane. Cotrobăind prin prăvălioarele voastre, contemplând standurile voastre prăfuite, încărcate de biete relicve ale înaintaşilor noştri şi ale frumoaselor lor gânduri, mă lăsam pătruns, pe nesimţite, de cea mai sănătoasă filosofie.

Da, prieteni, umblând cu cărţile vechi mâncate de molii, printre fiarele ruginite şi obiectele de lemn roase de carii pe care le vindeaţi ca să aveţi cu ce trăi, am căpătat de mic copil

sentimentul adânc că totul trece şi că totul e supus pieirii. Am descoperit atunci că fiinţele nu erau decât chipurile schimbătoare ale iluziei universale şi, de atunci, am fost înclinat spre tristeţe, blândeţe şi milă.

Şcoala în aer liber m-a iniţiat, după cum vedeţi, în ştiinţele înalte. Şcoala de acasă mi-a fost şi mai folositoare. Mesele în familie, atât de plăcute, cu cana cu apă limpede dinainte, cu faţa de masă albă, cu chipurile liniştite în jur, cina de fiecare zi, cu convorbirile sale intime, dau copilului gustul şi înţelegerea obiceiurilor casei, a obiceiurilor mărunte şi sfinte ale vieţii.

Dacă un copil a avut fericirea să aibă, ca mine, asemenea părinţi inteligenţi şi buni, cuvintele pe care le aude la masă îi formează o judecată dreaptă şi o inimă drăgăstoasă. El mănâncă în fiece zi din această pâine binecuvântată, pe care părintele spiritual a rupt-o şi a împărţit-o pelerinilor din hanul de la Emmaus. Şi îşi spune, ca şi ei: „Arde inima în mine”.

La mesele pe care le iau internii la refector nu te întâlneşti cu asemenea blândeţe şi virtuţi. Ah! Ce şcoală bună e şcoala de acasă!

Totuşi, aş fi greşit înţeles dacă s-ar crede că dispreţuiesc studiile clasice. Socotesc că pentru formarea spiritului nimic nu-i mai valoros decât studiul celor două antichităţi, după metQdele vechilor umanişti francezi. Cuvântul umanism, care înseamnă armonie, se potriveşte bine culturii clasice.

Băieţaşul de care v-am vorbit adineauri cu atâta simpatie – care mi se va ierta poate, la gândul că nu-i o simpatie faţă de mine însumi, ci că se adresează unei umbre – băieţaşul care traversa Luxemburgul, ţopăind ca o vrabie, era, vă rog să mă credeţi, un destul de bun umanist, în sufletul lui de copil simţea admiraţie pentru măreţia romană şi grandioasele imagini ale poeziei antice. Tot ceea ce vedea şi simţea în plină libertate, ca extern care întârzie prin faţa prăvălioarelor şi mănâncă la masă cu părinţii, nu-l făcea deloc nesimţitor la frumoasa limbă care se învaţă la liceu. Departe de asta: se arăta tot atât de atic şi tot atât de ciceronian, aproape, cât poţi fi în mijlocul unei cete de tocilari condusă de nişte preacinstiţi dascăli peclanţi.

Nu se da în vânt după glorie şi numele lui nu strălucea pe lista premianţilor; dar muncea mult pentru că asta îl distra, după cum spunea La Fontaine. Traducerile sale erau bine aduse din condei, iar compoziţiile latine ar fi meritat chiar laudele

domnului inspector, dacă n-ar fi fost cele câteva greşeli de sintaxă, care le ştirbea din frumuseţe. Nu v-am spus oare că la doisprezece ani povestirile lui Tit-Liviu îi storceau lacrimi generoase?

Dar abia când ajunse la Grecia văzu frumuseţea în simplitatea ei magnifică. Ajunse târziu acolo. Mai întâi însă inima îi fu întristată de fabulele lui Esop. I le-a explicat un profesor cocoşat, cocoşat la trup şi la suflet, îl vedeţi oare pe Thersit conducând pe tinerii galatiţi în tufişurile muzelor? Băieţaşul nu putea să priceapă aşa ceva.

S-ar putea crede că pedagogul cocoşat, dedicându-se în mod special explicaţiei fabulelor lui Esop, era potrivit pentru treaba asta! Nu, nu!

Nu era un cocoşat ca toţi cocoşaţii, ci un vlăjgan fără spirit şi fără suflet, dedat la rele şi nespus de nedrept cu oamenii. Nu era în stare de nimic, nici măcar să-ţi spună ce gândeşte un cocoşat.

De altfel, aceste nesuferite fabule mici, atribuite lui Esop, ne-au parvenit stâlcite de un călugăr bizantin care avea sub tunsură un creier strâmt şi sterp. Nu ştiam, când eram în clasa a cincea, care e originea lor, şi mă sinchiseam prea puţin să ştiu; dar le judecam întocmai cum le judec şi astăzi.

După Esop, am trecut la Homer. Am văzut-o pe Thetis ridicându-se ca un nor gros, alb, deasupra mării, am văzut-o pe Nausicaa – şi tovarăşele ei, şi palmierul din Delos, şi cerul, şi pământul, şi marea, şi zâmbetul înlăcrimat al Andromacăi… Am înţeles, am simţit. Mi-a fost imposibil, timp de şase luni, să părăsesc vreo clipă Odiseea. Din pricina asta am suferit numeroase pedepse. Dar ce-mi păsa mie de pedepsele scrise? Pluteam împreună cu Ulise, pe marea violetă! Apoi i-am descoperit pe tragici. N-am înţeles mare lucru din Eschil; dar Sofocle, Euripide mi-au deschis lumea încântătoare a eroilor şi eroinelor şi m-au iniţiat în poezia nefericirii.

La fiecare tragedie pe care o citeam, încercam noi bucurii, noi lacrimi şi noi fiori.

Alcesta şi Antigona mi-au dat cele mai nobile visuri pe care le poate avea un copil. Cu capul vârât în dicţionar, pe pupitrul meu mânjit cu cerneală, vedeam chipuri divine, braţe de ivoriu atârnând peste tunici albe, şi ascultam glasuri mai frumoase decât cea mai frumoasă muzică.

Şi asta îmi atrase noi pedepse. Date pe bună dreptate: mă ocupam numai de lucruri ce erau în afara programului. Vai! Am rămas cu obiceiul acesta, în orice clasă a vieţii aş fi pus pentru restul zilelor mele, tare mi-e frică, oricât de bătrân aş fi, că mă va întâmpina aceeaşi dojana pe care o primeam de la profesorul meu dintr-a doua: „Domnule Pierre Noziere, dumneata te ocupi de lucruri în afara programului”.

Dar mai ales în serile de iarnă, la ieşirea din liceu, mă îmbătam pe stradă de lumină şi de cântec. Citeam la lumina felinarelor şi în faţa vitrinelor luminate ale magazinelor versurile pe care mi le reciteam apoi cu jumătate de glas, în timp ce mergeam. Atmosfera serilor de iarnă invadase străzile strâmte ale cartierului, pe care umbra începea să le învăluie.

Mi se întâmpla să mă ciocnesc uneori de vreun băiat de la o plăcintărie, care, cu coşul pe cap, se lăsa purtat de un vis, aşa cum mă lăsam dus şi eu de visul meu, sau se întâmpla să simt deodată în obraz răsuflarea caldă a unui biet cal, care-şi trăgea căruţa. Realitatea nu-mi tulbura visul, pentru că iubeam mult vechile străzi din cartierul meu, ale căror pietre m-au văzut crescând. Într-o seară, la lumina lămpii unui vânzător de castane, am citit nişte versuri din Antigona şi nu pot, după un sfert de veac, să-mi reamintesc aceste versuri: O, mormânt! O, pat nupţial.'…

Fără să-l văd înaintea ochilor pe vânzătorul din Auvergne, care sufla într-o pungă de hârtie, şi fără să simt lângă mine căldura sobei în care se coceau castanele. Şi amintirea acestui om de treabă se amestecă armonios în memoria mea cu lamentările fecioarei din Teba.

Astfel am învăţat o mulţime de versuri.

Astfel am căpătat cunoştinţe folositoare şi preţioase. Astfel i-am studiat eu pe clasici.

Metoda asta era bună pentru mine; n-ar face doi bani pentru altul. Nu m-aş grăbi s-o recomand cuiva.

De altfel, trebuie să vă mărturisesc că, hrănit cu Homer şi Sofocle, când am început retorica, m-am dovedit lipsit de gust. Profesorul mi-a spus-o şi eu o cred. Gustul pe care îl ai sau pe care îl arăţi la şaptesprezece ani e foarte rar cel mai potrivit. Ca să mi-l rafinez, profesorul mi-a recomandat studiul atent al operelor complete ale lui Casimir Delavigne. N-am ascultat de sfaturile lui. Sofocle a dat spiritului meu o anumită turnură, de

care nu m-am mai putut dezbăra. Profesorul de retorică nu-mi părea şi nu-mi pare nici acum să fi fost un om priceput în ale literaturii; dar, deşi o fire mohorâtă, avea un caracter drept şi o inimă nobilă. Dacă ne-a predat câteva erori literare, cel puţin ne-a arătat, prin propriul lui exemplu, ce este un om cinstit.

Lucrul acesta are, desigur, valoarea lui.

Domnul Charron era respectat de toţi elevii săi; copiii cântăresc cu mare precizie valoarea morală a învăţătorilor lor. Ceea ce gândeam, acum douăzeci şi cinci de ani, despre cocoşatul acela nedrept şi despre cinstitul Charron, gândesc şi acum.

Dar iată că noaptea învăluie platanii din Luxemburg şi mica fantomă pe care am evocat-o se pierde în umbră. Adio, micuţule eu, pe care te-am pierdut şi te-aş fi regretat întotdeauna dacă nu te-aş fi regăsit, mai frumos, în fiul meu!

PĂDUREA DE MIRT Fusesem un copil foarte inteligent, dar la vreo şaptesprezece ani devenii cam năuc. Eram atât de timid, că nu puteam nici să salut, nici să mă aşez pe scaun, când mai era cineva de faţă, fără ca sudoarea să-mi inunde fruntea, în faţa femeilor mă apuca un fel de spaimă. Respectam literă cu literă preceptul din Imitaţia lui Isus Cristos, învăţat în nu ştiu ce clasă inferioară şi pe care l-am reţinut pentru că respectivele versuri, care erau ale lui Corneille, mi se păruseră ciudate: Femeia ocoleşte-o, prielnică-n veci nu ţi-i, Meteahna ta duşmanul afla-va prin femeie.

Pe cel Atotputernic să-l rogi doar pentru-aceea Al cărei suflet poartă podoabele virtuţii. ^

Ia-ţi bun rămas degrabă, din drum de te-o abate, Şi numai întru Domnul iubeşte-le pe toate!

Urmai sfatul bătrânului călugăr; şi dacă-l urmai, o făcui fără voia mea. Aş fi vrut să văd multe femei şi să nu mă despart atât de repede de ele.

Printre prietenele mamei mele se afla una lângă care m-aş fi simţit deosebit de bine şi cu care aş fi dorit să vorbesc cât mai mult. Era văduva unui pianist care murise tânăr şi celebru, Adolphe Gance. Se numea Alice. Niciodată nu i-am văzut bine nici părul, nici ochii, nici dinţii.

Cum să vezi bine ceea ce pluteşte, străluceşte, scânteiază, te ameţeşte! Dar mi se părea mai frumoasă decât visul şi de un farmec supranatural. Mama avea obiceiul să spună

că, dacă o analizai trăsătură cu trăsătură, nu găseai nimic extraordinar. De câte ori mama îşi exprima această părere, tata dădea din cap a neîncredere.

Fiindcă, fără îndoială, proceda ca şi mine minunatul meu tată: nu o cerceta pe doamna Gance trăsătură cu trăsătură. Şi, oricum ar fi fost fiecare trăsătură luată în parte, ansamblul era fermecător. Să n-o credeţi pe mama: vă asigur că doamna Gance era frumoasă. Doamna Gance mă atrăgea: frumuseţea e dulce; doamna Gance îmi inspira frică: frumuseţea e teribilă.

Într-o seară, pe când tata primea musafiri, doamna Gance intra în salon cu un aer blajin, care-mi dădu. Puţin curaj. Câteodată când se afla între bărbaţi, aveai impresia că e o doamnă care se plimbă şi dă de mâncare păsărelelor. Apoi, deodată, lua o înfăţişare mândră; obrazul îi devenea aspru şi mişca evantaiul cu o încetineală de om plictisit. Nu-mi puteam explica de ce.

Astăzi îmi explic de minune: doamna Gance era cochetă, asta-i tot.

Deci vă spuneam că, intrând într-o seară în salon, arunca fiecăruia şi chiar celui mai umil, care eram eu, câte o frântură de surâs. O urmăream cu privirea; mi se părea că am surprins în ochii ei frumoşi o expresie de tristeţe; mă tulbura. Eram, după cum vedeţi, o fire simţitoare.

Cineva o rugă să cânte la pian. Cânta o nocturnă de Chopin; n-am auzit niciodată ceva mai frumos. Mi se părea că simt chiar degetele Alicei, Degetele ei lungi şi albe, de pe care îşi scosese Adineauri inelele, cum îmi ating urechile cu mângâieri divine.

După ce termină, mă apropiai instinctiv şi, fără să-mi dau seama, o însoţii până la locul său şi mă aşezai lângă ea. Simţind parfumul care se degaja din pieptul ei, închisei ochii. Mă întrebă dacă-mi place muzica, glasul ei îmi dădu fiori. Deschisei ochii şi văzui că mă privea; privirea asta mă făcu să mă pierd. Şi, tulburat cum eram, îi răspunsei:

— Da, domnule…

Dacă pământul nu s-a deschis în clipa aceea ca să mă înghită, e fiindcă natura este indiferentă la dorinţele cele mai arzătoare ale oamenilor.

Îmi petrecui toată noaptea în cameră, strigându-mi idiot şi brută şi dându-mi cu pumnii în cap. Nici dimineaţa, după ce

reflectasem îndelung, n-am reuşit să mă împac cu mine însumi, îmi ziceam: „Să vrei să spui unei femei că-i frumoasă, că-i prea frumoasă, şi că ştie să scoată din pian suspine, hohote de plâns şi lacrimi adevărate şi să nu-i poţi spune decât aceste două cuvinte: „Da, domnule„, înseamnă că eşti lipsit, mai mult decât e îngăduit, de darul de a-ţi exprima gândul. Pierre Noziere, eşti un infirm, fugi de lume, ascunde-te undeva l”

Vai, nu puteam nici măcar să mă ascund cum trebuie. Eram nevoit să apar în clasă, la masă, la plimbare, îmi ascundeam braţele, picioarele, gâtui, ce puteam. Dar tot eram văzut şi mă simţeam foarte nenorocit. Când eram împreună cu colegii mei, aveam cel puţin posibilitatea să le dau câte un pumn şi să mai primesc şi eu câţiva în schimb; e şi ăsta un fel de a te purta. Dar în faţa prietenelor mamei mele, eram vrednic de plâns. Simţeam cât e de adevărat preceptul din Imitaţia: Femeia ocoleşte-o, prielnică-n veci nu ţi-l.

„Ce sfat salvator! Îmi spuneam. Dacă aş fi fugit de doamna Gance în seara aceea nenorocită, în care a cântat o nocturnă cu atâta poezie şi a împrăştiat în jurul ei fiori de voluptate, dacă atunci, aş fi fugit de ea nu m-ar fi întrebat: „îţi place muzica?„ şi nu i-aş fi răspuns: „Da, domnule„.”

Aceste două cuvinte: „Da, domnule”, îmi sunau neîncetat în urechi. Amintirea lor stăruia mereu sau mai bine-zis, datorită unui îngrozitor fenomen de conştiinţă, mi se părea că, timpul oprindu-se în loc, rămăsesem pentru totdeauna ţintuit de clipa în care articulasem aceste 'cuvinte ireparabile: „Da, domnule”. Nu mă chinuia remuşcarea. Remuşcarea e o nimica toată pe lângă ce simţeam eu. Rămăsei cu o neagră melancolie care ţinu timp de şase săptămâni: până şi părinţii îşi dădură seama cât eram de nătărău.

Şi se mai adăuga ceva la neghiobia mea: pe cât eram de îndrăzneţ la minte, pe atât de timid eram în purtări. De obicei inteligenţa tine-

_ _. _. L4I IOW rilor e cam necioplită. A mea era neînduplecată. Credeam că sunt stăpân pe adevăr. Eram violent şi revoluţionar, când eram singur.

Singur, ce zglobiu eram, ce om de petreceri! M-am schimbat mult de atunci. Acum, nu mi-e prea frică de contemporanii mei. Mă aşez pe cât e posibil, între acei care au mai mult spirit decât mine şi cei care au mai puţin, şi mă bizui

pe inteligenţa celor dintâi. Acum nu prea mă simt sigur când sunt cu mine însumi… Dar, să vă povestesc ce mi s-a întâmplat când aveam şaptesprezece ani. Vă daţi seama că amestecul acesta de timiditate şi îndrăzneală făcea din mine o fiinţă cu totul absurdă.

Şase luni după înfricoşătoarea aventură pe care v-am povestit-o şi după ce terminasem, cu oarecare succes, studiile de retorică, tata mă trimisese să-mi petrec vacanţa în aer liber. Mă recomandă unuia dintre cei mai sfioşi şi mai demni confraţi, unui bătrân medic de ţară, care-şi făcea meseria la Saint-Patrice.

Acolo m-am dus. Saint-Patrice este un sătuleţ de pe coasta normandă, aşezat lângă o pădure şi care coboară domol spre o plajă cu nisip, prinsă între două stânci abrupte. Plaja asta era pe-atunci sălbatică şi pustie. Marea, pe care o vedeam pentru întâia oară, şi pădurea, a cărei linişte îmi părea atât de dulce, îmi pricinuiră la început un fel de încântare. Zbuciumul apei şi al frunzişului era în armonie cu freamătul inimii mele. Alergam călare prin pădure; mă zvârcoleam, pe jumătate gol, pe prund, plin de dorinţa necunoscutului, pe care-l ghiceam pretutindeni şi nu-l găseam nicăieri.

Singur toată ziua, plângeam fără pricină; mi se întâmpla, uneori, să simt cum, deodată, îmi creşte inima, încât credeam că mor. În sfârşit, încercam o mare tulburare; dar există pe lumea asta o asemenea linişte care să valoreze cât nelinştea pe care o simţeam? Nu. Martoră mi-e pădurea ale cărei crengi îmi loveau obrazul; faleza, unde mă duceam să văd cum coboară soarele în ma-re; nimic nu-i mai de preţ decât răul care mă chinuia atunci, nimic nu-i mai preţios decât primele visuri ale oamenilor!

Dacă dorinţa înfrumuseţează toate lucrurile către care se îndreaptă, dorinţa necunoscutului înfrumuseţează întregul univers.

Am avut totdeauna, pe lângă destul rafinament, ciudate naivităţi. N-aş fi cunoscut, poate mult timp încă, pricina tulburărilor şi a vagilor mele dorinţi. Dar mi-a deschis ochii un poet.

Căpătasem gust pentru poezie încă din liceu şi, din fericire, l-am păstrat. La şaptesprezece ani îl adoram pe Vergiliu şi-l înţelegeam atât de bine, de parcă nu mi l-ar fi explicat

profesorii mei. Totdeauna, în vacanţă, aveam cu mine un volum Vergiliu în buzunar. Era o cărticică prăpădită şi micuţă, editată de englezul Bliss; o mai am şi acum. O păstrez cu toată grija cu care sunt în stare să păstrez ceva; de fiecare dată când o deschid, pică din ea flori veştejite. Cele mai vechi sunt cele din pădurea de la Saint-Patrice, unde, la şaptesprezece ani, am fost atât de fericit şi de nefericit.

Într-o zi, pe când mă plimbam singur la marginea pădurii, desfătându-mă cu mireasma fânului cosit, iar vântul care sufla dinspre mare îmi săra buzele, încercai un sentiment puternic de oboseală; mă aşezai jos şi privii mult timp la norii de pe cer.

Apoi, din obişnuinţă, deschisei pe Vergiliu şi citii: H ic, quos ditrus amor…

„Acolo, acei pe care o dragoste nemiloasă i-a făcut să piară de un dor nemângâiat, trec sfioşi pe alei misterioase şi pădurea de mirt îşi întinde umbrele în jur…” „Şi pădurea de mirt îşi întinde umbrele în jur…” Vai, cunoşteam această pădure de mirt, o simţeam întreagă în mine. Dar nu-i ştiam numele. Vergiliu îmi lumină pricina răului. Mulţumită lui, aflai că iubesc.

Nu aflai încă pe cine iubesc. Dar în iarna următoare, când am văzut-o din nou pe doamna Gance, m-am lămurit pe deplin. Sunteţi, fără îndoială, mai isteţi decât am fost eu. Aţi ghicit mai demult că o iubesc pe Alice. Admiraţi această fatalitate! Iubeam tocmai o femeie faţă de care mă făcusem caraghios şi care trebuia să gândească despre mine tot ce se putea mai rău. Aveam de ce să fiu desperat. Dar pe-atunci desperarea nu-mi stătea în caracter; părinţii noştri, folosindu-se prea mult de ea, o irosiseră. Nu am făcut nimic îngrozitor sau măreţ. Nu m-am dus să mă ascund sub bolţile în ruină ale unei vechi mănăstiri, nu mi-am plimbat melancolia pe şesuri pustii; n-am chemat asupră-mi vânturile Nordului.

Nu am fost decât foarte nenorocit şi… Mi-am luat bacalaureatul.

Chiar fericirea mea era crudă: o vedeam şi o auzeam pe Alice şi gândeam: „Ea e singura femeie din lume pe care o pot iubi; sunt singurul om pe care ea nu-l poate suferi”. Când descifra notele de pian, eu îi întorceam paginile şi mă uitam la părul ei mătăsos, răsfirat pe ceafa-i albă.

Dar, ca să nu risc să-i mai spun încă o dată: „Da, domnule”, mi-am jurat să nu-i mai spun nici un cuvânt. Curând

s-au petrecut unele schimbări în viaţa mea şi i-am pierdut urma, dar fără să-mi fi călcat jurământul.

Am întâlnit-o în vara asta pe doamna Gance, la băi, în munţi. O jumătate de veac apasă astăzi asupra frumuseţii care mi-a stârnit primele tulburări, şi cele mai delicioase. Dar această frumuseţe ruinată îşi mai păstrează şi acum farmecul. Mă dezlegai eu însumi, acum, când aveam părul albit, de jurământul adolescenţei:

— Bună ziua, doamnă, îi spusei doamnei Alice Gance.

Şi de astă dată, vai! Nici privirea, nici glasul nu mf-au mai fost tulburate de emoţia anilor mei tineri.

Ea mă recunoscu fără mare greutate.

Amintirile noastre se împleteau şi stăteam de vorbă, ajutându-ne unul pe altul să dăm oarecare farmec vieţii banale de hotel.

Curând, alte legături se înnodară, de la sine, între noi, legături menite să fie foarte trainice; aceeaşi oboseală şi aceleaşi necazuri le-au dat naştere. Şedeam de vorbă în fiecare dimineaţă, pe o bancă verde, la soare, despre reumatismele noastre, despre morţii noştri. Şi aveam destule de spus. Ca să ne mai înveselim, amestecam trecutul cu prezentul.

— Ce frumoasă aţi fost, doamnă! Îi spusei într-o zi, şi cât de admirată aţi fost.

— E adevărat, îmi răspunse ea zâmbind.

Pot s-o spun, astăzi, când am ajuns o femeie bătrână: plăceam. Amintirea asta mă consolează de bătrâneţe. Am fost obiectul unor omagii destul de măgulitoare. Dar are să vă surprindă, desigur, dacă am să vă spun care a fost, dintre toate omagiile, acela care m-a impresionat cel mai mult.

— Sunt curios s-o aflu.

— Ei bine, vă spun: într-o seară (e mult de atunci), un băieţel de şcoală fu atât de tulburat când se uită la mine, încât îmi răspunse la întrebarea pe care i-o pusesem: „Da, domnule!” N-am cunoscut o altă dovadă de admiraţie care să mă fi măgulit atât, şi care să-mi fi dat o mai mare satisfacţie decât acest „Da, domnule!” şi aerul cu care a fost rostit.

DMBRA Mi s-a întâmplat, la douăzeci de ani, o aventură extraordinară. Fiind trimis de tata în Maine-ul de Jos să rezolv o chestiune de familie, am plecat într-o după-amiază din frumosul orăşel Ernee, ca să mă duc, la vreo şapte leghe de-acolo, să

vizitez în sărăcăcioasa parohie Saint-Jean casa, acum pustie, care a adăpostit mai bine de două sute de ani familia mea din partea tatii. Era în luna decembrie. Ningea de dimineaţă. Drumul, care şerpuia între două garduri vii, era desfundat în multe locuri, şi ne venea foarte greu, mie şi calului, să ocolim mocirlele.

Dar, la vreo cinci sau şase kilometri de Saint-Jean, drumul nu mi s-a mai părut atât de prost şi, cu toate că se pornise un vânt turbat şi zăpada îmi şfichiuia obrajii, am luat-o la galop.

Arborii care mărgineau drumul fugeau îndărăt, pe lângă mine, în noapte, ca nişte umbre schiloade şi chinuite. Erau îngrozitori arborii aceia negri, cu vârfurile retezate, acoperiţi de tumori Şi răni, cu braţele răsucite. Li se spunea, în Maine-ul de Jos, cioturi. Mă cam înfricoşam, gândindu-mă la cele ce-mi povestise în ajun un vicar din Saint-Marcel d'Ernee. Unul dintre aceşti arbori, îmi spusese vicarul, unul dintre aceşti bătrâni mutilaţi din Bocage, un castan decapitat de mai bine de două sute de ani şi găunos ca o clopotniţă, a fost despicat de sus până jos de un trăsnet, la 24 februarie 1849. Atunci, s-a putut zări, prin despicătură, un schelet de om, în picioare, având lângă el o puşcă şi nişte mătănii. Pe capacul unui ceas găsit la picioarele omului se putea citi numele lui: Claude Noziere. Acest Claude, fratele bunicului tatălui meu, fusese toată viaţa contrabandist şi brigand, în 1794 a luat parte la revolta şuanilor, în banda lui Treton, poreclit Picior-deargint. Grav rănit, urmărit, hărţuit de soldaţii republicani, s-a dus să se ascundă şi să moară în scorbura aceea. Nici prietenii, nici duşmanii n-au ştiut ce s-a întâmplat cu el; şi, după o jumătate de veac, bătrânul şuan a fost dezgropat de lovitura unui trăsnet.

Mă gândeam la el, în timp ce priveam cum fug cioturile de amândouă părţile drumului şi îndemnam calul să grăbească pasul. Era noapte târzie când am sosit la Saint-Jean.

Pătrunsei în hanul a cărui firmă bătută de vânt îşi zornăia trist lanţurile în întuneric.

Şi, după ce am dus eu însumi calul în grajd, intrai într-o sală joasă şi mă aruncai într-un fotoliu vechi, aşezat în colţul căminului, în timp ce mă încălzeam astfel, putui să văd, la lumina flăcărilor, obrazul hangiţei. Un obraz de bătrână înfiorătoare. Pe faţa acoperită de pe acum de o pulbere pământie nu se vedea decât un nas mâncat şi nişte ochi morţi,

cu pleoape însângerate. Mă cercetă cu neîncredere, ca pe un străin. De aceea, ca s-o liniştesc, îi spusei numele de care cu siguranţă că auzise. Răspunse, dând din cap, că nu mai exista nici un Noziere prin partea locului.

Totuşi, consimţi să-mi pregătească cina. Aruncă nişte vreascuri în vatră şi ieşi.

Eram trist şi obosit şi mă chinuia o nelinişte de nespus, întunecate şi crunte amintiri mă năpădiseră. Aţipii o clipă; dar, pe jumătate adormit cum eram, continuai să ascult în colţul de lângă sobă gemetele vântului, ale cărui pale îmi suflau pe cizme cenuşa din vatră.

După câteva clipe, când deschisei ochii, văzui ceea ce n-am să uit niciodată; văzui lămurit, în fundul odăii, pe peretele văruit, o umbră nemişcată: era umbra unei tinere fete. Profilul ei era atât de blând, atât de pur şi de fermecător, că simţii, când îl văzui, cum toată oboseala şi tristeţea se topesc într-un suav sentiment de admiraţie.

Am privit-o, îmi pare, vreo câteva secunde; se poate totuşi să mă fi lăsat vrăjit un timp mai mult sau mai puţin îndelungat, căci nu am nici un mijloc ca să apreciez durata reală, întorsei apoi capul, ca să văd pe aceea care avea o umbră atât de frumoasă. Nu era nimeni în odaie… Nimeni, afară de bătrâna cârciumăreasă care îşi vedea de treabă., întinzând o faţă albă de masă.

Mă uitai din nou la perete: umbra nu mai era acolo*

Atunci îmi văzui inima încleştată de o dragoste chinuitoare şi avui simţământul unei pierderi care-mi lăsă o mâhnire fără de margini.

Mă străduii un timp să-mi adun minţile, şi întrebai:

— Mătuşă! Spune-mi, mătuşă, cine a fost acolo, uite-acum?

Hangiţa, surprinsă, spuse că n-a zărit pe nimeni.

Alergai la uşă. Zăpada, care cădea din belşug, acoperise tot pământul şi nu se vedea nici urmă de paşi pe ea.

— Mătuşă, eşti sigură că nu-i nici o femeie în casă?

Îmi răspunse că nu era decât dânsa.

— Dar umbra aceea? Strigai.

Ea tăcu.

Atunci încercai să determin, după cele mai riguroase principii ale fizicii, locul corpului a cărui umbră o văzusem şi, arătând cu degetul:

— Era acolo, acolo, îţi spun.

Bătrâna se apropie, cu un sfeşnic în nână, şi, oprindu-şi asupra mea ochii ei îngrozitori, din care pierise orice căutătură omenească, îmi spuse:

— Văd, în clipa asta, că nu mă înşelaţi şi că sunteţi un adevărat Noziere. Sunteţi oare fiul lui Jean, medicul din Paris? L-am cunoscut pe unchiul său, pe flăcăul Rene. Şi el vedea o femeie pe care n-o mai vedea nimeni altul. S-ar putea ca Domnul să fi pedepsit întreaga familie pentru nelegiuirea lui Claude şuanul, care a păcătuit cu

— Nevasta brutarului.

— Vorbeşti de Claude, o întrebai eu, al cărui schelet a fost găsit în scorbura unui arbore, împreună cu o puşcă şi mătănii?

— Tinere dragă, mătăniile nu i-au mai folosit la nimic, a fost osândit la muncile iadului din pricina unei femei.

Bătrâna nu mi-a spus mai mult. Abia am putut să mă ating de pâinea, ouăle, slănina şi cidrul pe care mi le servise. Ochii mi se îndreptau necontenit spre peretele pe care văzusem umbra. Vai! O văzusem într-adevăr! Era delicată şi mai clară decât ar fi trebuit să fie o umbră pe care ar fi făcut-o, în mod firesc, lumina tremurândă din vatră şi flacăra fumegândă a unui sfeşnic.

A doua zi mă dusei să văd casa pustie unde au trăit, pe vremea lor, Claude şi Rene; cutreierai satul, îl întrebai pe preot, dar nu aflai nimic despre tânăra fată a cărei umbră o văzusem.

Şi nici astăzi nu ştiu dacă trebuia s-o cred pe bătrâna cârciumăreasă. Nu ştiu dacă nu cumva vreo fantomă vizita, în apriga singurătate din Bocage, pe ţăranii din mijlocul cărora am ieşit şi dacă Umbra ereditară, care hărţuia pe fioroşii şi fanaticii mei strămoşi, nu se arătase cu o nouă graţie visătorului lor nepot.

Ca. Prea-ngăduitoarea natură îmi arătase cel mai preţios dintre daruri, darul de a visa?

CARTEA SUZANNEI Cititorului Amintirile lui Pierre Noziere se opresc la povestirea pe care tocmai aţi terminat-o. Am socotit că trebuie să-i mai adăugăm vreo câteva pagini scrise de aceeaşi mână.

Cartea Suzannei e extrasă toată din hârtiile rămase de la prietenul nostru. S-a luat, pentru a alcătui această carte, tot ceea ce în caietele lui Pierre Noziere era mai mult sau mai puţin legat de anii copilăriei fiicei sale. Astfel, s-a putut întocmi un nou capitol al acestei cronici de familie, pe care îşi propusese s-o ţină în mod regulat şi din care n-a lăsat decât fragmente.

EDITORUL SUZANNE COCOŞUL Suzanne nu pornise încă până atunci în căutarea frumosului. A început să-l caute la trei luni şi douăzeci de zile, dar cu multă îndârjire.

Şi asta s-a întâmplat în sufragerie. Odaia aceasta dă o falsă impresie de vechime din cauza farfuriilor de faianţă, a şipurilor de gresie, a ibricelor de cositor şi a sticluţelor de Veneţia, care stau înşirate pe etajere. Toate astea fuseseră aranjate, aşa cum stăteau acolo, de mama Suzannei, care, ca orice pariziancă, avea patima bibelourilor. Suzanne, în rochiţa ei albă, brodată, părea şi mai fragedă între vechiturile acelea şi, văzând-o acolo, îţi spuneai: „Ce făptură drăguţă şi primăvăratică e!”

Puţin îi pasă ei de vesela strămoşilor, de vechile portrete înnegrite şi de farfuriile maride aramă, atârnate pe pereţi. Sunt sigur că mai Târziu toate aceste antichităţi îi vor da nişte idei fantastice şi vor face să încolţească în capul ei vise ciudate, absurde şi fermecătoare. Va avea şi ea viziuni. Va pune şi ea la încercare, dacă firea îi va permite, această suavă imaginaţie cu privire la detaliu şi la stil, care înfrumuseţează viaţa, îi voi spune nişte poveşti fantastice, care nu vor fi mai departe de adevăr decât altele, dar care vor fi mai frumoase şi îi vor plăcea la nebunie. Doresc tuturor celor pe care îi iubesc să aibă un grăunte de nebunie. Asta îţi înveseleşte inima. In aşteptare, Suzanne nici măcar nu zâmbeşte micului Bachus, aşezat pe butoi. La trei luni şi douăzeci de zile omu-i serios.

Dar veni o dimineaţă, o dimineaţă cu cerul de un cenuşiu delicat. Zorelele, amestecându-se prin viţa sălbatică, îşi arătau împrejurul ferestrei stelele lor de felurite nuanţe. Terminaserăm micul dejun, soţia şi cu mine, şi vorbeam ca oamenii care n-au ce să-şi spună. Era una din acele ore când ţi se pare că timpul curge ca un fluviu liniştit. Parcă l-ai vedea mânându-şi valurile şi fiecare cuvânt rostit e o pietricică aruncată în apă.

Sunt convins că vorbeam de culoarea ochilor Suzannei. E un subiect ce nu se mai sfârşeşte.

— Au un albastru de ardezie.

— Au o nuanţă de aur vechi şi de supă de ceapă.

— Au reflexe verzi.

— Aşa este, sunt minunaţi.

CARTEA SUZANNEI în clipa aceea intră Suzanne; de astă dată aveau culoarea timpului de afară, care era de un cenuşiu atât de străveziu. Intră, în braţele bonei.

Eleganţa mondenă ar fi cerut să fi fost în braţele doicii. Dar Suzanne face ca mielul lui La Fontaine şi ca toţi mieii: ea suge la mamă-sa.

Ştiu prea bine că într-un astfel de caz şi când e prea multă rusticitate în jurul tău, trebuie să salvezi cel puţin aparenţele şi să ai o doică fără lapte. O doică fără lapte are o bonetă cu nişte ace cu gămălie mari şi cu panglici ca şi oricare altă doică; nu-i lipseşte decât laptele. Laptele, asta îl priveşte doar pe copil, pe când toată lumea vede panglicile şi acele cu gămălie. Când o mamă are slăbiciunea să-şi alăpteze copilul, îşi ia, de ochii lumii, o doică fără lapte.

Dar mama Suzannei umblă cu capu-n nori şi nici nu s-a gândit la acest frumos obicei.

Bona Suzannei e o ţărăncuţă, abia sosită din satul ei.

— După ce-a crescut acasă vreo şapte sau opt frăţiori – şi care, de dimineaţă până seara, fredonează cântece din Lorena. I s-a dat o zi liberă, să vadă Parisul; s-a întors încântată: văzuse nişte ridichi minunate. Restul nu i se -părea urât, însă ridichiile o încântau; scrise şi la ţară despre ele. Simplitatea asta o face aidoma cu Suzanne, care, la rândul ei, pare că nu observă în toată natura înconjurătoare decât lămpile şi carafele.

Când a apărut Suzanne, întreaga sufragerie s-a înveselit. Toată lumea i-a zâmbit Suzannei; C'3^

Suzanne ne-a surâs la toţi: există totdeauna un mijloc să te înţelegi cu cei pe care îi iubeşti.

Mama întinse braţele sale mlădioase, şi mânecile capotului fluturau în voie, în dimineaţa aceea de vară. Atunci Suzanne întinse braţele ei mici de marionetă, cam ţepene în mânecuţele lor de pichet. Ea îşi răsfiră degetele şi se văzură cinci raze trandafirii la capătul fiecărei mânecuţe. Mama ei, fascinată, o luă pe genunchi; eram toţi trei foarte fericiţi; poate, fiindcă nu ne gândeam la nimic. Dar asta nu putea dura mult. Suzanne, plecată peste masă, deschise ochii atât de mari, că se

făcură rotunzi de tot, şi scuturăbraţele sale mici ca şi cum ar fi fost de lemn, aşa cum, de altfel, şi păreau. Era surpriză şi admiraţie în privirea ei. Şi pe micuţul obraz năuc – grav şi în acelaşi Timp mişcător – se văzu alunecând parcă o undă de spirit.

Scoase un ţipăt de pasăre rănită.

Poate că a înţepat-o vreun ac de siguranţă, gândi mamă-sa, fără să se despartă, din fericire, de realităţile vieţii.

Acele astea englezeşti se desprind fără să simţi măcar, şi Suzanne avea vreo opt!

Nu, nu un ac o înţepase. Ci dragostea de frumos.

— Dragoste de frumos la trei luni şi douăzeci de zile?

— Dar mai bine uitaţi-vă la ea: scăpată pe jumătate din braţele mamei, îşi frământa pumCARTEA SUZANNEI nii pe masă şi, ajutându-se de umeri şi genunchi, suflând, tuşind, salivând din abundenţă, reuşi să cuprindă cu braţele o farfurie. Un bătrân meseriaş de la ţară, de lângă Strasbourg (trebuia să fi fost cam sărac cu duhul, Dumnezeu să-i odihnească oasele!) pictase pe farfuria asta un cocoş roşu.

Suzanne voia să ia cocosul; nu ca să-l mănânce, ci fiindcă îl găsea frumos. Mama ei, căreia îi dădusem această explicaţie simplă, îmi răspunse:

— Tare eşti prost! Dacă Suzanne ar fi putut pune mâna pe cocoş, l-ar fi dus îndată la gură, în loc să-l privească, într-adevăr, oamenii de spirit nu au deloc bun-simţ!

— Fără îndoială, aşa ar fi făcut, răspunsei eu; dar ce dovedeşte asta, decât că facultăţile sale felurite şi de pe-acum atât de numeroase au ca principal organ gura? Ea şi-a folosit gura înainte de a-şi folosi ochii şi a făcut bine! Acum, gura ei are experienţă; delicată şi sensibilă, ea constituie cel mai bun mijloc de cunoaştere pe care-l are până acum la dispoziţie. Pe bună dreptate o foloseşte, îţi spun că fata dumitale este înţelepciunea însăşi. Da, ar fi dus cocoşul la gură; dar l-ar fi dus cum duci un lucru frumos, şi nu un lucru hrănitor. Bagă de seamă că acest obicei care există de fapt la copiii mici, rămâne, în mod figurat, şi în limbajul oamenilor mari. Nu spunem că savurăm un poem, un tablou, o operă?

În timp ce exprimam aceste idei greu de susţinut, pe care lumea filosofică le-ar accepta

^ w^

_Anatole France totuşi, dacă ar fi emise într-un limbaj' neinteligibil, Suzanne lovi farfuria cu pumnii, o zgârie cu unghia, îi vorbi (şi ce drăguţ gângurit misterios!), apoi o întoarse, cu mari smucituri.

Ea nu punea cine ştie ce îndemânare în treaba asta: nu! Şi mişcările ei erau lipsite de precizie. Dar o mişcare, oricât de simplă ar părea, e foarte greu de făcut când nu eşti obişnuit. Şi ce obiceiuri vreţi să aibă cineva care n-are decât trei luni şi douăzeci de zile? Gândiţi-vă cât de stăpân trebuie să fie cineva pe nervii, pe oasele şi muşchii săi ca să ridice numai degetul cel mic.

Ca să stăpâneşti toate sforile marionetelor domnului Thomas Holden nu e, prin comparaţie, decât un fleac. Darwin, care era un observator pătrunzător, se minuna cum de copiii mici pot râde şi plânge. Şi a scris un volum destul de gros ca să explice cum o fac. N-avem pic de milă „noi ăştia, savanţii”, cum spune domnul Zola.

Dar nu sunt, din fericire, un savant atât de mare ca domnul Zola. Sunt superficial. Nu fac experienţe asupra Suzannei, şi mă mulţumesc s-o observ, când pot s-o fac, fără s-o supăr.

Ea zgâria cocoşul şi era în mare încurcătură, ncputând pricepe cum un lucru care se vede nu poate fi apucat. Asta depăşea înţelegerea ei, pe care, de altfel, o depăşeşte orice. Tocmai lucrul acesta o face pe Suzanne adorabilă. Copiii mici trăiesc într-un veşnic miracol; nu văd decât minuni în jur, iată de ce e atâta poezie în privirea CARTEA SUZANNEI lor. Deşi alături de noi, ei locuiesc în alte regiuni decât noi. Necunoscutul, divinul necunoscut, îi învăluie.

— Prostuţă mică! Îi spuse mama.

— Draga mea, fiica dumitale este ignorantă, dar judecă. Când vezi un lucru frumos, vrei să fie al tău. E o înclinaţie firească, de care legile au ţinut seama. Ţiganii lui Beranger care spun că a vedea este a avea sunt nişte înţelepţi dintr-o speţă foarte rară. Dacă toţi oamenii ar gândi ca ei. N-ar mai exista civilizaţie şi am trăi goi, fără nici un meşteşug, întocmai ca locuitorii din Ţara de Foc. Nici dumneata nu eşti de acord cu ei; dumitale îţi plac vechile tapiţerii pe care se văd berze sub arbori şi acoperi cu ele toţi pereţii casei. Nu te dojenesc, departe de asta.

Dar înţelepre-o şi pe Suzanne cu cocoşul ei.

— O înţeleg, ea e ca micuţul Pierre, care a cerut să i se dea luna dintr-o găleată de apă.

Nu i s-a dat. Dar, dragul meu, să nu-mi spui că ea a luat un cocoş pictat drept un cocoş adevărat, fiindcă nu a văzut niciodată unul adevărat.

— Nu, dar ea ia o iluzie drept o realitate.

Şi artiştii sunt oarecum răspunzători pentru greşeala ei. De multă vreme ei caută să imite, cu ajutorul liniilor şi al culorilor, formele lucrurilor.

De câte mii de ani a murit omul acela de treabă din caverne care a gravat după natură un mamut pe o bucată de fildeş! Mare minune că după atât de multe şi lungi eforturi în arta imitaţiei, au Anatole Francţ ajuns să seducă fiinţa asta mititică de trei luni şi douăzeci de zile! Aparenţele! Pe cine nu seduc ele? Ştiinţa însăşi, cu care sântern mereu pisaţi trece oare mai departe de ceea ce i se pare? Ce găseşte oare domnul profesor Robin în fundul microscopului său? Aparenţe, şi nimic alta decât aparenţe. „Suntem zadarnic tulburaţi de minciuni”, a spus Euripide…

Aşa grăit-am atunci şi, pregătindu-mă să comentez versul lui Euripide, aş fi găsit, fără îndoială, semnificaţii profunde, la care fiul vânzătoarei de ierburi nu se gândise niciodată. Dar ambianta devenise cu totul nepotrivită pentru speculaţii filosofice, căci nereuşind să desprindă cocoşul din farfurie, Suzanne căzu pradă mâniei, se făcu roşie ca un bujor, nările i se lănriră ca la cafri, umerii obrajilor se ridicară până la ochi iar sprâncenele îi ajunseră în creştet. Fruntea, înroşită deodată, tulburată, accidentată de cocoaşe şi de gropiţe, de încreţituri, care se întretăiau, semăna cu un sol vulcanic. Gura i se lărgi până la urechi şi dintre gingii îi scăpară urlete sălbatice.

— Minunat! Strigai eu. Iată cum izbucneşte pasiunea! Pasiunile nu trebuie hulite! Tot ce este mare pe lumea asta, lor li se datoreşte.

Fiica mea, sunt mulţumit de tine. Să ai pasiuni puternice, să le laşi să crească şi să creşti împreună cu ele. Şi, dacă mai târziu, vei deveni stăpâna lor neînduplecată, forţa lor va fi forţa ta şi granCARTEA SUZANNEI doarea lor frumuseţea ta. Pasiunea, asta-i toată bogăţia morală a omului.

— Ce tărăboi! Strigă mama Suzannei. Nu te mai poţi înţelege deloc aici, între un filosof care aiurează şi un copilaş care ia un cocoş pictat drept nu ştiu ce lucru adevărat. Sărmanele femei au nevoie de mult bun-simţ ca să poată trăi laolaltă cu bărbatul şi copiii lor!

— Fiica dumitale, îi răspunsei eu, a căutat pentru întâia oară frumosul. Fascinaţia prăpastiei, ar spune un romantic; este, as spune eu, exerciţiul firesc al spiritelor nobile. Dar nu trebuie să porneşti în căutarea lui prea devreme şi cu mijloace prea neîndestulătoare. Draga mea, ai nişte farmece irezistibile ca să linişteşti durerile Suzannei. Adoarme-ţi fetiţa!

SUFLETE NECUNOSCUTE întreaga fire, cit cuprinde, Miracol, celor mici, le pare.

Cum nasc, în suflet le pătrunde A lumii vrajă-ncântătoare.

E în privirea lor o rază Răsfrântă ca un magic semn; Iluzia le dă îndemn, Şi slabele puteri cutează.

Anatole France Necunoscutul rost divin

— Afiaidâ-n ape-adânci, în spume.

În van îi chemi, rămln străini, Căci ei. Trăiesc în altă lume.

Puri, ochii lor deschişi rămln.

Ce vise stranii în răsfrângeri f Şi ce frumoşi, pierduţii îngeri în universul prea bătrân!

În timp ce noi luptăm cu gândul, Sprinţar visează mintea lor; Misterul vieţii, descifrându-l, Dintr-un fior în alt fior.

STEAUA Suzanne a împlinit asâă-seară a douăsprezecea lună din viaţa ei şi, de un an, de când e pe acest bătrân pământ, a făcut numeroase experienţe.

Un om capabil să descopere în doisprezece ani atât de multe lucruri şi atât de folositoare câte a descoperit ea în douăsprezece luni ar fi un om-minune. Copiii mici sunt nişte genii necunoscute; ei iau în stăpânire lumea cu o energie supraomenească. Nimic nu-i mai de preţ ca acest prim imbold al vieţii, acest întâi elan al inimii.

CARTEA SUZANNEI Vă puteţi dumeri oare cum de aceste mici fiinţe văd, pipăie, vorbesc, observă, compară, au amintiri? Vă puteţi dumeri cum de merg, cum de se duc şi vin? Vă puteţi dumeri cum de se joacă? Asta-i mai ales miraculos, că se joacă, căci jocul este principiul tuturor artelor. Câteva păpuşi şi câteva cântece şi iată-l pe Shakespeare aproape în întregime.

Suzanne are un coş mare, plin cu jucării, din care numai unele sunt jucării prin natură şi destinaţie, după cum sunt animalele de lemn alb şi copilaşii de cauciuc. Celelalte n-au devenit jucării decât printr-o întorsătură deosebită a sorţii lor: sunt portmonee vechi, cârpe, funduri de cutii, un metru, un toc de foarfece, o buiotă, un mers al trenurilor şi o piatră. Şi unele şi altele arată ca vai de lume. În fiecare zi, Suzanne le scoate una câte una ca să le dea mamei sale. Nu se opreşte la niciuna în chip deosebit, şi, în general, nu face nici o deosebire între aceste mărunţişuri şi restul lucrurilor. Lumea este pentru ea o jucărie imensă, tăiată în bucăţi şi pictată.

Dacă am vrea să pătrundem această concepţie despre natură şi să raportăm la ea toate actele, toate gândurile Suzannei, am putea admira logica acestui sufleţel; dar o judecăm după ideile noastre, nu după ale ei. Şi, pentru că nu are felul nostru de a gândi, se decide că ea nu gândeşte. Ce nedreptate! Eu, care am adoptat adevăratul punct de vedere, descopăr continuitate în gândire, acolo Anatole France unde altul nu vede decât treceri incoerente de la un gând la altul.

Totuşi, nu mă las amăgit; nu sunt un tată idolatru; recunosc că fiica mea nu are pentru ce să fie admirată mai mult decât un alt copil. Nu folosesc, când vorbesc despre ea, expresii exagerate. Spun doar mamei sale:

— Draga mea, avem o fetiţă foarte drăguţă.

Ea îmi răspunde în felul cum răspundea doamna Primerose când vecinii îi făceau un asemenea compliment:

— Dragul meu, Suzanne e aşa cum a făcut-o Dumnezeu: e destul de frumoasă dacă-i şi destul de bună.

Şi, spunând acestea, o învăluie pe Suzanne într-o privire lungă, mândră şi nevinovată, în care ghiceşti, sub pleoapele lăsate în jos, o strălucire de orgoliu şi dragoste.

Stărui, îi spun:

— Nu poţi zice că nu-i drăguţă.

Dar ea are mai multe motive ca să nu fie de acord cu mine, motive pe care le descopăr mult mai uşor decât ar putea s-o facă 'ea însăşi.

Ea vrea să audă spunându-i-se încă o dată şi încă o dată că are un copilaş drăguţ. Dacă ar spune-o ea, ar crede că-i lipsită de bună-cuviinţă şi că nu-i destul de delicată. S-ar teme, mai ales, să nu jignească nu ştiu ce putere nevăzută, obscură,

pe care n-o cunoaşte, dar pe care o simte acolo, CARTEA SUZANNEI în umbră, gata să pedepsească copilaşii ale căror marne se umflă în pene.

Şi ce om fericit nu s-ar teme de el, de acest spectru care cu siguranţă se ascunde între perdelele camerei? Cine oare, seara, strângându-şi în braţe femeia şi copilul, ar îndrăzni să întrebe în prezenţa monstrului nevăzut: „Inimioarele mele, ne putem vedea de părticica de bucurie şi de frumuseţe ce ne-au fost hărăzite?”

De aceea îi spun soţiei mele:

— Ai dreptate, draga mea, ai totdeauna dreptate. Fericirea se adăposteşte aici, sub acest mic acoperiş. Sst! Să nu facem zgomot: ar putea să-şi ia zborul. Mamele din Atena se temeau de Nemesis, această zeiţă mereu de faţă, dar niciodată vizibilă, despre care nu ştiau nimic altceva decât că întruchipa gelozia zeilor, Nemesis, vai!

A cărei mână se recunoştea pretutindeni, în orice clipă, în acel lucru banal şi misterios, accidentul.

Mamele ateniene!… Îmi place să-mi imaginez pe una din ele, adormindu-şi, la ţârâitul greierului, sub un laur, lângă altarul casei, sugaciul ei gol ca un mic zeu.

Îmi închipui că se numea Lysilla, că se temea de Nemesis, cum te temi şi dumneata, draga mea, şi că, întocmai ca dumneata, departe de a umili celelalte femei prin strălucirea ei de un fast oriental, nu se gândea decât să i se ierte bucuria şi frumuseţea… Lysilla! Lysilla! Ai trecut pe acest pământ fără să laşi măcar o umbră a Anatole France chipului tău, o adiere cât de slabă a sufletului tău încântător? E ca şi cum nici n-ai fi fost vreodată!

Mama Suzannei rupe firul capricios al acestor gânduri:

— Dragul meu, de ce vorbeşti aşa de femeia aceea? A avut şi ea timpul ei, după cum noi îl avem pe al nostru. Aşa-i viaţa.

— Crezi, prin urmare, dragostea mea, că ceea ce a fost ar putea să nu mai fie?

— Da, desigur. Nu sunt ca dumneata, care te miri de orice, dragul meu.

Şi cuvintele astea le rosteşte pe un ton liniştit, în timp ce aşterne pătuţul Suzannei. Dar Suzanne se împotriveşte cu încăpăţânare să se culce.

Împotrivirea aceasta ar trece în istoria romană drept o frumoasă trăsătură a vieţii unui Titus, Vespasian sau Alexandru Sever, împotrivirea asta duce însă la dojenirea Suzannei. Iată ce înseamnă justiţia umană! La drept vorbind, dacă Suzanne vrea să rămână în picioare, o face nu ca să vegheze la salvarea Imperiului, ci ca să cotrobăiască în sertarul unei vechi şi pântecoase comode olandeze, cu minere groase de aramă.

Se cufundă în el; se ţine cu o mână de mobilă şi cu alta trage nişte scufe, pieptare, rochii, pe care, cu o mare sforţare, le aruncă la picioare, scoţând ţipete felurite, când abia auzite, CARTEA SUZANNEI când sălbatice. Spatele ei, acoperit de o broboadă cu franjuri, e de un ridicol înduioşător; faţa ei mititică, pe care o întoarce din când în când spre mine, exprimă o mulţumire mai impresionantă încă.

Nu m-am putut stăpâni. Am uitat-o pe Nemesis şi-am strigat:

— Ia uite-o: e adorabilă cum stă cufundată în sertar!

Cu un gest îndărătnic şi sfiicios în acelaşi timp, mama ei îmi pune un deget pe gură. Apoi se duce lângă sertarul răvăşit. Eu însă îmi continui gândurile:

— Draga mea, dacă Suzanne e de admirat pentru ce ştie, ea nu-i mai puţin de admirat pentru ce nu ştie. Mai ales ceea ce nu ştie îi dă atâta poezie.

La aceste cuvinte, mama Suzannei îşi întoarse privirile spre mine, zâmbindu-mi puţin strâmb, ceea ce e un semn de zeflemea, apoi exclamă:

— Poezia Suzannei! Fiica dumitaie şi poezia! Dar bine! Fiicei dumitaie nu-i place decât la bucătărie! Ce voioasă a mai fost acum câteva zile, când s-a văzut în mijlocul cojilor de legume!

Asta se numeşte la dumneata poezie?

— Fără îndoială, draga mea, fără îndoială, întreaga natură se oglindeşte în ea cu o puritate atât de minunată, că nu există nimic murdar pentru ea, nici măcar coşul cu cojile de legume. De aceea ai găsit-o acum câteva zile topită de încântare în mijlocul foilor de varză, a cojilor de ceapă şi a cozilor de crevete. Era răpitoare, doamnă, îţi spun că ea transformă natura cu o putere îngerească şi că tot ce vede şi tot ce atinge se umple pentru ea de harul frumuseţii, în timpul acestui discurs, Suzanne

părăsi scrinul şi se apropie de fereastră. Mama ei o urmă şi o luă în braţe. Noaptea era liniştită şi caldă.

O umbră transparentă învăluia pletele delicate ale salcâmului, ale cărui flori, căzute pe jos, le vedeam făcând poteci albe în curtea noastră. Câinele dormea cu labele afară din cuşcă. Pământul era scăldat până departe într-un albastru ceresc.

Tăceam toţi trei.

Atunci, în tăcerea aceea, în tăcerea augustă a nopţii, Suzanne ridică braţul cât de sus putu şi, cu vârful degetului, pe care nici nu-l putea întinde ca lumea, arăta o stea. Degetul acesta, de o micime miraculoasă, se îndoia din când în când, ca şi cum ar fi chemat.

Şi Suzanne vorbi către stea!

Glasul ei nu îngâna nici un cuvânt. Vorbirea ei, obscură şi fermecătoare, era ca un cântec ciudat, un gângurit dulce şi profund misterios, adică tocmai ceea ce trebuia, în sfârşit, pentru a exprima simţirea unui suflet de copilaş când se oglindeşte în el un astru.

— E nostimă mititica, spuse mama ei, sărutând-o.

CARTEA SUZANNEI TEATRUL DE PĂPUŞI Ieri am dus-o pe Suzanne la teatrul de păpuşi. Ne-a făcut mare plăcere la amândoi; e un teatru apropiat de înţelegerea noastră. Dacă aş fi autor dramatic, aş scrie pentru marionete.

Nu ştiu dacă aş avea destul talent ca să mă bucur de succes; cel puţin, sarcina nu m-ar înspăimânta prea mult. Nu m-aş încumeta niciodată să compun fraze pentru gura savantă a frumoaselor actriţe de la Comedia Franceza. Şi apoi teatrul, aşa cum îl înţeleg oamenii mari, e ceva mult prea complicat pentru mine. Nu înţeleg nimic din intrigile bine ţesute. Toată arta mea ar consta în a descrie pasiuni şi aş alege pe cele mai simple. Asta n-ar face doi bani pentru Gymnase, Vaudeville sau Comedia Franceză, dar ar fi excelent pentru teatrul de păpuşi.

Vai! Să vezi acolo ce simple şi puternice sunt pasiunile! În mod obişnuit se foloseşte bastonul. E sigur că bastonul dispune de o mare forţă comica. Piesa capătă, datorită acţiunii lui, o admirabilă vigoare; ea se precipită spre marele deznodământ fatal. Astfel numesc lyonezii, care au creat tipul lui Guignol, învălmăşeala generală cu care se termină toate piesele din repertoriul său.

E un lucru veşnic şi fatal acest mare deznodământ!

E 10 august, e 9 thermidor, e Waterloo!

Suam Cum vă spuneam, ieri am dus-o pe zanne la teatrul de păpuşi. Piesa pe care am văzut-o păcătuieşte, fără îndoială, pe-alocuri; mai ales că are şi unele neclarităţi; dar nu poate să nu placă unui spirit meditativ, căci îi dă mult de gândit. După cât am înţeles eu e o piesă filosofică; caracterele sunt reale, iar acţiunea puternică.

Am să v-o povestesc aşa cum am auzit-o.

Când s-a ridicat cortina, l-am văzut apărând pe Guignol. L-am recunoscut: era chiar el.

Obrazul său lat şi blajin mai păstra încă urmele vechilor lovituri de baston, care-i turtiseră nasul, fără să-i ştirbească cu nimic simpatica nevinovăţie din privire şi surâs.

Nu purta nici pelerina de serj, nici boneta de bumbac la care lyonezii nu se puteau uita în

1815, pe aleea Brotteaux, fără să râdă. Dar, dacă vreun supravieţuitor dintre băieţaşii de atunci care i-au văzut împreună pe Guignol şi pe Napoleon, pe ţărmul Ronului, ar fi venit – înainte de a muri de bătrâneţe – să se aşeze alături de noi, la Champs-Elysees, ar fi recunoscut faimoasa barba caprei a scumpei sale marionete, codiţa care se mişcă atât de caraghios pe ceafa lui Guignol. Restul costumului, haina verde şi bicornul negru erau croite după vechea tradiţie pariziană, care face din Guignol un fel de valet.

Guignol ne privi cu ochii săi mari şi am fost imediat cucerit de aerul său naiv şi obraznic şi de vădita sărăcie a duhului care dă totdeauna viciului o nevinovăţie de neclintit. Era, deCARTEA SUZANNEI sigur, acolo, ca suflet şi expresie, adevăratul Guignol, pe care unchiaşul Mourguet din Lyon îl însufleţea cu atâta fantezie! Parcă-l auzeam răspunzând proprietarului său, domnul Canezou, care-l dojenea că „spune poveşti de-ţi vine să dormi de-a-npicioarelea”:

— Ai dreptate: să mergem la culcare.

Guignol al nostru nu spusese încă nimic; coada i se bălăbănea pe ceafă, atât. Dar lumea şi începuse să râdă.

Gringalet, fiul său, se apropie de el şi-i dădu una cu capul în burtă, cu o graţie firească.

Publicul nu se supără; dimpotrivă, izbucni în râs.

Un astfel de început este culmea artei. Şi, dacă nu ştiţi de ce îndrăzneala asta a avut succes, am să vă spun: Guignol este valet şi poartă livrea.

Gringalet, fiul său, poartă bluză; el nu serveşte pe nimeni şi nu serveşte la nimic. Superioritatea asta îi permite să se poarte rău cu tată-său, fără să calce buna-cuviinţă.

Ceea ce domnişoara Suzanne înţelese la perfecţie, fără ca prietenia sa faţă de Gringalet să fie cu nimic ştirbită. Gringalet este, într-adevăr, un personaj simpatic. E pipernicit şi plăpând; dar isteţimea lui e nesecată. Cine îl burduşeşte pe jandarm, dacă nu el? La şase ani, domnişoara Suzanne are o părere bine formată asupra reprezentanţilor autorităţii; e împotriva lor şi râde când se trage cu bastonul în jandarm.

N-are dreptate, fără îndoială. Totuşi, nu mi-ar plăcea dacă n-ar comite această nedreptate, îmi place ca la orice vârstă să fii ipuţin răzvrătit.

Cel care vă vorbeşte este un cetăţean liniştit, care respectă autorităţile şi e foarte supus legilor; totuşi, dacă în faţa lui se joacă o festă unui jandarm, unui subprefect sau unui agent rural, el este cel dinţii care râde. Dar rămăsesem la cearta dintre Guignol şi Gringalet.

Domnişoara Suzanne dă dreptate lui Gringalet. Eu îi dau dreptate lui Guignol. Ascultaţi-mă şi judecaţi şi dumneavoastră: Guignol şi Gringalet au umblat multă vreme ca să ajungă într-un sat misterios, pe care l-au descoperit ei singuri şi unde ar da buzna mulţi oameni îndrăzneţi şi lacomi, dacă ar afla de el. Dar satul acesta este mai bine ascuns decât a fost, timp de o sută de ani, castelul Frumoasei din pădurea adormită.

E şi puţină magie la mijloc, căci în locurile acelea vieţuieşte un vrăjitor care păstrează o comoară pentru cel ce va ieşi victorios din mai multe încercări, la care numai gândindu-te şi te cutremuri de spaimă. Cei doi călători intră în ţinutul fermecat, dar starea sufletească a unuia nu se potriveşte deloc cu a celuilalt. Guignol e obosit; se culcă. Fiul îl dojeneşte pentru această slăbiciune.

— Aşa o să punem noi mâna pe comorile iupă care am venit? Îl întreabă.

Şi Guignol îi răspunde: CARTEA SUZANNEI

— Există oare pe lume o comoară mai scumpă decât somnul?

Îmi place răspunsul. Vaci în Guignol un înţelept care ştie cât de zadarnice sunt toate lucrurile şi care năzuieşte la odihnă ca la singurul bun după strădaniile vinovate sau sterpe ale vieţii. Dar domnişoara Suzanne îl ia drept un burtăverde care doarme când se nimereşte şi care va pierde din vina lui bogăţiile după care umblă, lucruri scumpe, de bună seamă: panglici, prăjituri sau flori. Ea îl laudă pe Gringalet pentru râvna cu care vrea să cucerească aceste minunate comori.

Încercările, am spus, sunt îngrozitoare.

Trebuie să dai piept cu un crocodil, şi să ucizi Diavolul. L-l arăt Suzannei:

— Dom'şoară Suzon, uite Diavolul!

Ea îmi răspunde:

— Ăsta e un negru!

Răspunsul acesta, impregnat de raţionalism, mă exasperează. Eu însă, care ştiu despre ce e vorba, iau parte cu interes la lupta dintre Diavol şi _Gringalet. Luptă înfiorătoare, care se termină prin moartea Diavolului. Gringalet a ucis Diavolul!

Sincer vorbind, nu-i lucrul cel mai bun Pe _care l-a făcut şi înţeleg de ce pe spectatorii mai spiritualişti decât domnişoara Suzon îi lasă rece, ba chiar puţin înfricoşaţi. Odată ce Diavolul a murit, adio păcate! Poate că frumuseţea, acest aliat al Diavolului, se va duce odată cu el!

Poate că nu vom mai vedea florile cu care ne îmbătăm şi ochii care ucid! Şi atunci ce se va întâmpla cu noi pe lumea asta? Vom rămâne, cel puţin, cu posibilitatea de a fi virtuoşi? Mă îndoiesc. Gringalet nu s-a gândit îndeajuns ca răul este necesar binelui, după cum umbra este necesară luminii; că virtutea constă numai în efort şi că dacă nu au diavoli cu care să se lupte, sfinţii vor fi tot atât de inactivi ca şi păcătoşii.

Va fi o plictiseală de moarte. Vă spun că, omorând pe Diavol, Gringalet a făcut o faptă nechibzuită.

Polichinelle a venit să ne facă o plecăciune, cortina a căzut, băieţaşii şi fetiţele au plecat şi eu am rămas pe gânduri. Domnişoara Suzon, care mă vede cugetând, îşi închipuie că sunt trist. Mai totdeauna e de părere că oamenii care gândesc sunt nefericiţi. Mă ia de mână cu milă şi gingăşie şi mă întreabă de ce sunt îndurerat.

Ii mărturisesc că sunt supărat fiindcă Gringalet l-a ucis pe Diavol.

Atunci îmi trece braţele ei mititele în jurul gâtului şi, apropiindu-şi buzele de urechea mea:

— Vreau să-ţi spun ceva: Gringalet l-a ucis pe negru, dar nu l-a ucis de tot.

, Cuvintele astea mă liniştesc; mă conving că Diavolul n-a murit şi plecăm mulţumiţi.

PRIETENII SUZANNEI

'. '„ l ANDRfi L-aţi cunoscut pe doctorul Treviere. Vă aduceţi aminte de faţa lui latră, sinceră şi luminoasă, şi de frumoşii lui ochi albaştri. Avea o mână şi o inimă de mare chirurg. Era admirat pentru prezenţa de spirit în împrejurări din cele mai grele, într-o zi, pe când făcea în amfiteatru o operaţie dificilă, pacientul, pe jumătate operat, căzu într-o stare de extremă slăbiciune, îngheţase; nu i se mai simţea pulsul; omul se prăpădea. Atunci Treviere îl apucă cu amândouă mâinile şi strângându-l la piept, scuturâ, cu forţa unui luptător, corpul sângerând şi mutilat. Apoi prinse din nou scalpelul şi-l mânui cu acea îndrăzneală prudentă ce-l caracteriza. Circulaţia sângelui se restabilise; bolnavul era salvat.

După ce îşi scotea şorţul, Treviere devenea acejaşi orn naiv şi blajin. Plăcea la toată Anatole France lumea pentru râsul lui zgomotos. Câteva luni după operaţia de care tocmai am amintit, îşi făcu o zgârietură, pe când îşi ştergea bisturiul, zgârietură pe care n-o luă în seamă şi care-i inocula o infecţie purulentă; muri după două zile, la vârsta de treizeci şi şase de ani. Lăsă în urma lui o soţie şi un copil, pe care-i adora.

În zilele însorite, sub brazii din Bois de Boulogne, se putea vedea o tânără femeie în doliu, care croşeta şi ridica ochii din când în când, uitându-se la un băieţel aşezat în patru labe între o sapă, o roabă şi nişte mici grămăjoare de pământ. Era doamna Treviere. Soarele dezmierda paloarea fragedă a obrazului ei şi un surplus de vitalitate pornea în efluvii din inima-i, adesea apăsată, şi din ochii-i căprui cu străfulgerări de aur.

Îşi sorbea din priviri copilul, care, ca să-i arate plăcinţelele de pământ făcute de el, ridica. Spre ea capul roşcovan şi ochii albaştri, capul şi ochii tatălui său. ^

Fusese rotofei şi trandafiriu. Dar pe măsura ce creştea, se făcea din ce în ce mai subţirel, iar obrajii, stropiţi de pistrui,

deveniră palizi. Mama lui era îngrijorată. De multe ori, pe când alerga vesel împreună cu micii săi tovarăşi de joacă prin pădure, şi trecea pe dinaintea scaunului ei, pe care stătea şi broda, îl apuca din zbor, îi ridica bărbia şi, fără să-i spună nimic, încrunta din sprâncene văzându-i faţa gălbioară; apoi dădea din cap, abia simţit, în timp ce el îşi continua joaca. Noaptea, la cel mai mic zgomot, se CARTEA SUZANNEI scula şi alerga la pătuţul lui, în picioarele goale, rămânând mult timp aplecată deasupra pătucului.

Câţiva medici, foşti colegi ai bărbatului ei, o liniştiră. Copilul nu era decât firav. Trebuia să trăiască în aer liber, la ţară.

Doamna Treviere îşi făcu bagajele şi plecă la Brolles, unde părinţii soţului său erau agricultori. Se ştie că Treviere era fiu de ţăran şi că, până la doisprezece ani, gonea mierlele din cuiburi pe când se întorcea de la şcoală.

Avură loc îmbrăţişări sub şuncile atârnate de grinzile din sala afumată. Bunica Treviere, stând pe vine în faţa jeraticului din căminul cel mare, nemişcându-se de lângă foc, privea cu ochi neîncrezători la pariziancă şi la bona ei. Dar îl găsi pe băieţel „tare drăgălaş şi leit tată-său”. Cât despre bunicul Treviere, uscat şi ţeapăn în vesta lui de stofă groasă, era foarte mulţumit că-l vede pe nepotu-său, Andre.

Nici nu terminaseră bine cina că Andre se şi apucă să-i tragă nişte pupături zgomotoase bunicului, a cărui bărbie îl înţepa, ce-l mai înţepa! Apoi, urcându-se de-a dreptul pe genunchiul unchiaşului, îi băgă un pumn în obraz, întrebându-l de ce e scofâlcit.

— Fiindcă nu mai am dinţi.

— De ce nu mai ai dinţi?

— Fiindcă se înnegriseră şi i-am semănat în pământ să văd dacă nu cumva au să crească alţii albi.

Anatole France Şi Andr6 râdea din toată inima. Obrajii bunicului erau cu totul altfel decât obrajii mamei sale!

Se pregătise pariziencei şi micuţului odaia de onoare, unde se afla patul nupţial – în care aceşti oameni de treabă nu se culcaseră decât o singură dată – şi dulapul de stejar, îndesat cu rufe şi încuiat. Pătuţul, care folosise altădată copilului ce se născuse în casa aceea, fusese scos din pod pentru nepoţel, îl aşezară în colţul cel mai ferit, sub o policioară plină cu borcane

de dulceaţă. Doamna Treviere, ca o bună gospodină ce era, şi ca să ştie ce lucruri sunt pe acolo, se învârti de nu ştiu câte zeci de ori încolo şi încoace, pe duşumeaua de brad ce trosnea într-una.

Dar avu dezamăgirea să nu descopere nici măcar un cuier.

Grinzile plafonului şi pereţii erau văruiţi în alb. Doamna Treviere nu prea se uita la tablourile în culori, care mai înveseleau această cameră frumoasă; totuşi zări, deasupra patului nupţial, o gravură reprezentând copii în veston negru şi pantaloni albi, cu brasardă la mânecă, şi câte o lumânare în mână, defilând într-o biserică gotică. Citi dedesubt această însemnare gravată – numai numele, data şi semnătura erau completate cu mâna –: Subsemnatul certific că Pierre-Agenor Treviere a făcut prima sa împărtăşanie în biserica pargfaială din Brolles, la 15 mai

1849. Qonţard, preot, CARTEA SUZANNEI Văduva citi şi scoase un suspin, unul din acele suspine ale femeilor tari şi cu judecata sănătoasă, care, împreună cu lacrimile de iubire sunt cele mai frumoase comori de pe pământ. Cei pe care îi iubim n-ar trebui să moară.

După ce-l dezbrăcă pe Andre, îi spuse:

— Hai, fă-ţi rugăciunea.

El murmură:

— Mamă, te iubesc.

Şi, după ce-şi făcu astfel închinăciunea, capul îi căzu greu pe pernă şi, cu pumnii strânşi, adormi în pace.

Când se deşteptă, făcu o descoperire: curtea. Surprins, minunându-se, încântat, se uita la găini, la vacă, la bătrânul cal chior şi la porc.

Mai ales porcul îl cuceri. Şi vraja dură zile şi zile. La ora prânzului, nu putea fi scos de acolo decât cu mari chinuri, plin de paie şi de bălegar, cu pânză de păianjen în păr şi cu zeamă de balegă în ghetuţe, cu mâinile negre, genunchii zdreliţi, obrajii roşii, râzând, fericit.

— Nu te apropia de mine, monstru mic ce eşti! Îi striga mamă-sa.

Şi urmau îmbrăţişări, care nu se mai terminau.

Stând la masă, pe marginea băncuţei şi muşcând dintr-o pulpă enormă de pasăre, avea aerul unui mic Hercule ce-şi devora măciuca.

Mânca fără să-şi dea seama ce face, uita să bea şi trăncănea într-una.

Anatole France

— Marnă, ce-i asta o pasăre verde?

— Asta nu poate să fie decât un papagal, răspunse la repezeală parizianca.

Astfel fu învăţat Andre să dea numele de papagal răţoilor bunicului său, iar povestirile lui erau, din cauza asta, peste măsură de încâlcite.

Dar nu primea cu uşurinţă ceea ce i se spunea.

— Mamă, ştii ce mi-a spus bunicul? Mi-a spus că ouăle le fac găinile. Dar eu sunt sigur ca nu. Eu ştiu foarte bine că ouăle le face negustorul de fructe din bulevardul de Neuilly; şi după aceea se duc ouăle la găini ca să le încălzească. Cu ce-ai vrea, mamă, să facă găinile ouă, când nu au mâini?

Şi Andre continuă să cerceteze mai departe natura. Plimbându-se prin pădure cu mamă-sa, încerca toate emoţiile lui Robinson Crusoe. Într-o zi, pe când doamna Treviere, stând sub un stejar la marginea drumului, lucra la dantela sa, Andre găsi o cârtiţă. O cârtiţă e destul de mare. E adevărat că aceea era moartă. Avea şi sânge pe bot. Mamă-sa îi strigă:

— Andre, n-ai vrea să laşi odată scârboşenia ceea? Uite, priveşte repede aici, în copac.

Şi zări o veveriţă care sălta pe crengi.

Mama avea dreptate: o veveriţă vie e mai drăguţă decât o cârtiţă moartă.

Dar fugise prea repede şi Andre tocmai întreba dacă veveriţele au aripi, când, deodată, CARTEA SUZANNEI un trecător, cu o înfăţişare bărbătească ş! Deschisă, cu barbă neagră ş! Frumoasă, îşi scoase pălăria de pai şi se opri înaintea doamnei Treviere.

— Bună ziua, doamnă, ce mai faceţi? Ce mică-i lumea! Al dumneavoastră e piciul? E foarte drăguţ. Mi s-a spus că locuiţi aici, la moş Treviere… Scuzaţi-mă. Îl cunosc de-atâta timp!

— Am venit aici fiindcă băieţelul meu avea nevoie de aer. De dumneata, domnule, îmi aduc aminte că locuiai pe meleagurile astea, pe vremea când trăia încă soţul meu.

Glasul tinerei văduve se stinse şi trecătorul spuse pe un ton grav:

— Ştiu, doamnă.

Şi înclină capul, foarte firesc, ca şi cum ar fi salutat în trecere amintirea unui mare doliu.

Apoi, după o clipă de tăcere, urmă:

— Bune vremuri au fost! Ce oameni de treabă erau pe atunci, şi s-au dus. Sărmanii mei peisagişti! Sărmanul meu Millet! Oricum însă, am rămas prietenul pictorilor, cum îmi spuneau toţi, acolo, la Barbizon. Îi cunosc pe toţi. Sunt nişte oameni de treabă.

— Şi fabrica dumitale?

— Fabrica mea? Merge şi fără mine.

Andre veni în goană şi se băgă între ei.

— Mamă, mamă! Sunt nişte vaci ale Domnului sub o piatră mare. Sunt cel puţin un milion, zău!

— Taci din gură şi du-te la joacă, îi răspunse aspru mamă-sa.

Prietenul pictorilor continuă cu voce caldă:

— Ce plăcere să vă revăd! Prietenii mă întreabă adesea ce mai face frumoasa doamnă Treviere. Am să le spun că e mereu şi mai mult ca oricând frumoasa doamnă Treviere. La revedere, doamnă!

— Bună ziua, domnule Lassalle!

Andre apăru din nou.

— Mamă, nu toate animalele sunt ale Domnului? Sunt şi animale ale Diavolului?

Mamă, nu-mi răspunzi… De ce?

Şi o trase de rochie. Ea îl dojeni.

— Andre, când vorbesc cu cineva, să nu mă întrerupi. Mă-nţelegl?

— De ce?

— Fiindcă nu-i politicos.

Au urmat câteva lacrimi, care s-au terminat cu un surâs printre sărutări. Şi a mai trecut una din zilele frumoase. Sunt asemenea zile, la şes, când cerul înnorat lasă să răzbată câteva raze de soare, care te întristează şi te încântă.

Câtva timp după aceea, domnul Lassalle făcu o vizită tinerei văduve; ploua tare şi el purta cizme.

— Bună ziua, doamnă. Ei, moş Treviere, mai zdravăn ca niciodată?

— Şandramaua mai ţine, dar picioarele nu mai fac două parale.

CARTEA SUZANNEI

— Şi dumneata, mătuşă, tot cu nasul în oală? Guşti ciorba. Bună bucătăreasă mai eşti!

Tonul familiar o îăcu pe bătrână să surâdă; şi luminile ochilor pierduţi între pometii zbârciţi începură să licărească.

Îl luă pe Andre pe genunchi şi-l ciupi de obraji. Dar copilul se desprinse brusc şi se duse să încalece pe picioarele bunicului său.

— Tu eşti calul. Eu sunt surugiul. Die!

Mai iute, mai iute L.

Vizita trecu fără ca văduva şi vizitatorul să fi schimbat două cuvinte, dar privirile lor se încrucişară de mai multe ori, ca nişte fulgere care ţâşnesc între cer şi pământ în nopţile calde de vară.

— Tată, îl cunoşti bine pe omul acesta?

Întrebă tânăra femeie, prefăcându-se a fi nepăsătoare.

Îl cunosc de pe vremea când încă nu purta pantaloni. Şi cine din ţinuturile acestea nu-l cunoştea pe tată-său? Oameni foarte de treabă, cât se poate de cinstiţi şi fără mofturi. Sunt şi oameni cu stare. Domnul Philippe… (aşa-i zicem: domnul Philippe) n-are mai puţin de şaizeci de muncitori în uzina lui.

Andre crezu că e momentul să exprime ce simţea:

— E un urâcios, domnul ăsta, spuse el.

Mamă-sa i-o tăie scurt, spunându-i că ar face mai bine să tacă, decât să îndruge prostii.

De atunci, întâmplarea a vrut ca doamna Treviere să-l întâlnească pe domnul Lassalle Ja orice colţ de drum.

Deveni neliniştită, distrata, visătoare. Tresărea la foşnetul vântului printre frunze. Uită de dantela începută şi luă obiceiul să stea cu bărbia sprijinită în căuşul mâinilor.

Într-o seară de toamnă, pe când o straşnică furtună, care venea dinspre mare, trecu cu urlete prelungi peste casa lui moş Treviere şi peste tot ţinutul, tânăra femeie se grăbi să-i dea drumul bonei, care tocmai făcea focul, şi să-l culce pe Andre. În timp ce-i scotea ciorapii de lână şi-i pipăia cu mâinile picioruşele reci, ascultând bubuiturile surde ale vântului şi plesnetul ploii în

geamuri, micuţul îşi înnodă braţele în jurul gâtului mamei sale, aplecată deasupra lui.

— Mamă, mi-e frică, spuse.

Iar ea, sărutându-l:

— Fii liniştit; dormi, scumpul meu.

Apoi se duse de se aşeză lângă foc, ca să citească o scrisoare.

Pe măsură ce citea, obrajii i se roşeau şi un val de căldură i se ridica din piept. Şi, după ce termină de citit, se întinse în fotoliu şi rămase cu mâinile nemişcate, pierdută în vis. Se gândea: „Mă iubeşte; e atât de bun, de sincer, de cinstit! Serile de iarnă sunt destul de triste când eşti singură. S-a purtat atât de delicat cu CARTEA SUZANNEI mine! Cu siguranţă că-i un om foarte inimos.

O dovedeşte, nu mai departe, felul în care m-a cerut."

Atunci, ochii săi întâlniră gravura primei împărtăşanii. Subsemnatul certific că Pierre-Agenor Treviere.

Lăsă ochii în jos. Şi gândi din nou: „O femeie singură nu ştie să crească bine un băiat... Andre va avea un tată."

— Mamă!

Chemarea asta, venită din pătuţ, o făcu să tresară.

— Ce mai vrei de la mine, Andre? Eşti foarte neastâmpărat astă-seară!

— Mamă, mă gândeam la ceva.

— Mai bine ai dormi... La ce te gândeai?

— Tăticu a murit, nu-i aşa?

— Da, sărmanul meu copil.

— Atunci, n-are să se mai întoarcă?

— Din păcate nu, scumpul meu.

— Ei, bine, mamă, e minunat totuşi!

Vezi, mamă, te iubesc atât, încât te iubesc pentru amândoi. Chiar dacă s-ar întoarce, nu l-aş mai putea iubi deloc.

Mama, tulburată, îşi privi câtva timp copilul şi apoi căzu din nou în fotoliu, unde rămase nemişcată, cu capul în mâini.

Trecuseră mai bine de două ore de când Andre dormea, în huietul furtunii, când mama, apropiindu-se de el, suspină şi murmură încetişor:

— Dormi, n-are să se mai întoarcă.

Şi totuşi, după doua luni, se întoarse. Se întoarse sub înfăţişarea domnului Lassalle, cu capul lui mare şi pârlit de

soare, ca noul stăpân al casei. Şi micuţul Andre începu iar să pălească, să slăbească şi să lâncezească.

Acum s-a vindecat. O iubeşte pe bonă, cum o iubea înainte pe mamă-sa. Nu ştie că bona are un ibovnic.

PJERRE

— Ce vârstă are băieţelul dumneavoastră, doamnă?

La întrebarea asta, mama se uită la băieţaşul ei cum te uiţi la un ceasornic să vezi cât e ora. Şi răspunse:

— Pierre! Are douăzeci şi nouă de luni, doamnă.

Ar fi putut să spună tot atât de bine doi ani şi jumătate; dar cum micuţul Pierre e plin de duh şi face mii de lucruri neaşteptate pentru vârstă lui, se teme că mamele celelalte ar fi mai puţin geloase dacă ar spune despre el că-i puţin mai mare decât este, şi, prin urmare, c-ar fi ceva mai puţin uluitor. Mai e încă un motiv pentru care nu vrea să-l îmbătrânească pe Pierre al ei, cu o singură zi măcar. Pentru că ar vrea să rămână totdeauna micuţ de tot, un copilaş aşa CARTEA SUZANNEI cum e acum. Ştie prea bine că pe măsură ce se va face mai mare, va fi mai puţin copilul ei.

Simte că, încetul cu încetul, îi scapă. Vai! Nerecunoscătorii ăştia mici nici nu vor altceva decât să scape de noi! Prima despărţire începe chiar la naştere. Şi cu toate că-i eşti mamă, n-ai decât sânul şi cele două braţe ca să-l ţii lângă tine.

Şi aşa se face că Pierre n-are decât douăzeci şi nouă de luni. E, de altfel, o vârstă frumoasă şi care-mi inspiră, în ce mă priveşte, multă consideraţie; am mai mulţi prieteni de vârstă asta, a căror purtare faţă de mine e cât se poate de frumoasă. Dar niciunul dintre aceşti tineri prieteni nu are atâta imaginaţie ca Pierre. Pierre îşi adună gândurile cu mare uşurinţă şi are oarecare fantezie.

Îşi reaminteşte unele idei foarte vechi. Recunoaşte fetiţele pe care nu le-a văzut de mai mult de o lună. Descoperă, în pozele colorate ce i se dau, mii de lucruri deosebite, care îl farmecă şi-l tulbură. Când răsfoieşte cartea cu ilustraţii preferată, din care n-a rupt decât jumătate din foi, obrajii i se roşesc şi o lumină strălucitoare îi joacă în ochi.

Mamei îi e teamă când vede paloarea şi ochii lui; e neliniştită că prea multă muncă va obosi un cap atât de micuţ şi moale; se teme de friguri, se teme de multe. Se teme să nu-i poarte nenoroc copilului, de care e aşa de mândră. Parcă şi-ar

dori ca băieţelul, cu care se făleşte atât, să semene cu copilul brutarului pe care-l vede în Anatole Franc fiecare zi pe pragul dughenei, cu un obraz enorm Şi lat, cu nişte ochi albaştri, inexpresivi, cu o gura ce se pierde între fălci, cu înfăţişarea unui animal sănătos.

_ Asta, cel puţin, nu-ţi provoacă nici o nelinişte! Pe când Pierre îşi schimBă culoarea în hece clipă; mânuţele lui frig, şi are un somn agitat în leagăn.

Nici medicului nu-i place de fel ca micuţul nostru prieten să se uite prea mult la poze.

E de părere că nu trebuie să-şi tulbure mintea.

El spune:

~ Să-l creşteţi ca pe un căţeluş. Nu-i chiar aşa de greu!

Dar se înşală; dimpotrivă, e foarte greu.

Doctorul habar n-are de psihologia unui băieţel de douăzeci şi nouă de luni. Şi apoi, doctorul e sigur că _un căţeluş se poate creşte în aşa fel incit să-şi păstreze calmul? Am văzut odată un căţel, cam de vreo şase săptămâni, care visa toată noaptea şi trecea, în somn, de la veselie la lacrimi cu o iuţeală chinuitoare. Şi camera răsuna de ecourile celor mai gălăgioase sentimente. Calm e asta?

Deloc! Şi micuţul animal păţea şi el ca Pierre: slăbea. Şi totuşi trăi. Pierre poartă şi el într-însul germenii unei vieţi generoase. Nu suferă de vreo boală. Dar am vrea să-l vedem mai puţin slab şi mai puţin palid.

Parisul nu-i convine acestui micuţ parizian. Nu pentru că nu i-ar plăcea. Dimpotrivă, CARTEA SUZANNEl se amuză prea mult, e atras de prea multe forme, culori şi mişcări; are prea multe de simţit şi de înţeles; şi toate astea îl obosesc.

În luna iulie, mamă-sa l-a luat, foarte palid şi slăbuţ cum era, şi s-a dus cu el într-un colţişor al Elveţiei, unde nu se vedeau decât brazi pe coastele munţilor, iar în fundul văilor numai iarbă şi vaci.

Se odihni la pieptul acestei doici, mare şi blândă, timp de trei luni, în care timp nu văzu decât imagini surâzătoare în jur şi înfulecă cât putu de multă pâine neagră. Şi văzui întorcându-se, în primele zile ale lui octombrie, un alt Pierre, regenerat; micuţul Pierre era bronzat, cu părul aurit, înzdrăvenit, aproape dolofan, cu mâinile înnegrite, cu vocea şi râsul gros.

— Uitaţi-vă la Pierre al meu, e îngrozitor, spunea mama, bucuroasă; are culorile unui copilaş de douăzeci şi nouă de parale!

Dar nu durară mult culorile acestea. Copilaşul pali, deveni iar nervos, mofturos; avea o fire mai deosebită, prea delicată. Parisul îşi exercita din nou influenţa asupra lui. Vreau să spun Parisul spiritual, care nu-i nicăieri şi-i pretutindeni. Parisul care îţi formează gustul şi intelectul, care-ţi dă nelinişti şi te face să cauţi mereu ceva deosebit, chiar şi atunci când eşti încă micuţ de tot.

Şi iată-l din nou pe Pierre îngălbenind şi roşind, în timp ce se uita la poze. Spre sfârşitul lui decembrie, l-am găsit nervos, cu ochii enormi Anatole France şi cu minutele uscate. Dormea prost şi nu voia să mănânce.

Medicul spunea:

— N-are nimic: siliţi-l să mănânce.

Dar cum? Mamă-sa, săraca, încercase de toate şi nimic nu-i reuşise. Plângea din pricina asta, dar Pierre tot nu mânca.

Moş Crăciun îi aduse lui Pierre paiaţe, cai şi un număr mare de soldaţi. A doua zi dimineaţa, mama, în capotul de casă, stând în faţa căminului, cu mâinile atârnând, privea cu neîncredere toate aceste jucării, cu figuri schimonosite.

„Au să-l enerveze şi mai mult! Îşi spunea ea. Sunt prea multe.”

Şi, încetişor, de frică să nu-l trezească pe Pierre, luă în braţe paiaţa, care i se părea că are aerul răutăcios, soldaţii de care îi era teamă, crezându-i în stare să-i insufle fiului său gustul bătăliilor, în viitor, luă chiar şi blândul cal roşu şi, călcând în vârful picioarelor, se duse să ascundă toate jucăriile în dulap.

Nelăsând în cămin decât o cutie de lemn alb, un dar de om sărac, o stână de vreo 'treizeci de parale, se apropie de pătuţ şi-şi privi fiul dormind. Era femeie, şi izul de înşelăciune pe care îl avea fapta ei bună o făcea să zâmbească.

Dar, văzând pleoapele învineţite ale copilaşului, se gândi din nou: CARTEA SUZANNEI

„E îngrozitor cum nu reuşesc să-l fac să mănânce pe copilaşul ăsta!”

Abia îmbrăcat, micuţul Pierre deschise cutia şi văzu oi, vaci, cai, copaci, nişte copaci ondulaţi. Era, ca să fim exacţi, mai degrabă o fermă decât o stână.

Îi văzu pe fermier şi pe fermieră. Fermierul ducea o coasă şi fermiera o greblă. Se îndreptau spre fâneaţă să strângă fânul; dar nu se vedea că umblă. Fermiera avea pe cap o pălărie de pai şi purta o rochie roşie. Pierre îi dădu câteva sărutări şi ea îi mânji obrazul. Observă o casă: era atât de mică şi atât de joasă, că fermiera n-ar fi putut să încapă în ea; dar, după uşă, Pierre recunoscu că era într-adevăr o casă.

Cum se reflectau oare în ochii primitivi şi proaspeţi ai unui copilaş aceste fâguri pictate?

Greu de spus, dar parcă era vrăjit. Le strângea în pumnişori, care se năclăiau; le aşeza pe măsuţa lui; le striga pe nume, cu glas pătimaş: dada! Tutu! Mumu l Ridicând unul din aceşti ciudaţi copaci verzi, cu trunchiul neted şi drept, şi cu frunzişul de surcele în formă de con, strigă: Un brad l Pentru mamă-sa a fost o revelaţie. Ea n-ar fi ghicit niciodată. Şi totuşi, un copac verde, în formă de con, pe un trunchi drept, este desigur un brad. Dar a trebuit sa i-o spună Pierre Ca să-şi dea şi ea seama.

— Îngeraşule!

Şi-l îmbrăţişa atât de tare, că stâna era cât pe-aci să se răstoarne.

În timpul acesta, Pierre descoperi o asemănare a copacilor din cutie cu copacii pe care-i văzuse acolo, în munţi, în aer liber.

Mai vedea şi altele, pe care mamă-sa nu le vedea. Toate aceste lucruşoare de lemn colorat îi evocau imagini impresionante. Şi-l făceau să se simtă iar în mijlocul naturii alpine; era pentru î doua oară în Elveţia, care-l hrănise cu atâta generozitate. Atunci, ideile legându-se una de alta, se gândi la mâncare şi spuse:

— Aş vrea lapte cu pâine.

Bău şi mâncă. Pofta de mâncare se redeşteptă. Cină seara aşa cum dejunase dimineaţa. A doua zi, când revăzu stâna, i se făcu iar foame.

Ce înseamnă să ai imaginaţie! Cincisprezece zile mai târziu era un omuleţ grăsuţ. Mamă-sa era încântată. Spunea:

— Uitaţi-vă la el: ce obrăjori! Un adevărat copilaş de treisprezece parale! Stâna sărmanului domn X... a făcut minunea asta.

JESSY Trăia la Londra, sub domnia Elisabetei, un savant cu numele de Bog, foarte celebru sub CARTEA SUZANNEI numele

de Bogus, din pricina tratatului său Erori umane, pe care nimeni nu-l citise.

Bogus, care lucra la tratat de douăzeci şi cinci de ani, nu-l dăduse încă publicităţii; dar manuscrisul, pus la punct şi aşezat pe pervazul unei ferestre, nu cuprindea mai puţin de zece volume in-folio. Primul trata despre eroarea de a se naşte, izvorul tuturor celorlalte, în volumele următoare se întâlneau erorile băieţilor şi ale fetiţelor, ale adolescenţilor, ale bărbaţilor maturi şi ale bătrânilor. Precum şi cele ale persoanelor de diverse profesiuni, ca: oamenii de stat, negustorii, soldaţii, bucătarii, publiciştii ş.a. Ultimele volume, încă neterminate, cuprindeau erorile republicii, rezultat al tuturor erorilor individuale şi profesionalE. Şi atât de strânsă era înlănţuirea de idei în această frumoasă lucrare, încât nu s-ar fi putut scoate o pagină, fără a distruge tot restul. Demonstraţiile reieşeau una după alta şi rezulta, în mod neîndoios, din ultima demonstraţie, că răul este esenţa vieţii şi că dacă viaţa s-ar putea cântări, atunci s-ar putea afirma cu o precizie matematică că răul se află pe pământ într-o cantitate egală cu viaţa.

Bogus nu făcuse greşeala să se însoare.

Trăia în căsuţa sa, singur, cu o bătrână guvernantă, Kat, adică Ecaterina, şi pe care o striga Clausentina, fiindcă era din Southampton.

Sora filosofului, un spirit mai puţin transcendental decât fratele ei, trecând din eroare în eroare, iubise un negustor de stofe din cartierul City, se căsătorise cu el şi dăduse naştere unei fetiţe pe care o chema Jessy.

Ultima sa eroare fusese aceea de a muri după zece ani de căsnicie şi de a pricinui astfel moartea negustorului de stofe, care nu putu să-J supravieţuiască. Bogus a luat la el pe orfană, din milă, dar şi cu speranţa că-i va furniza un bun exemplu de erori infantile.

Fetiţa avea pe atunci şase ani. În primele opt zile după ce se mută la doctor, nu făcu altreva decât să plângă şi să nu scoată un cuvânt.

În dimineaţa celei de-a noua zi, îi spuse lui Bog:

— Am văzut-o pe mama; era îmbrăcată din cap până în picioare în alb; avea nişte flori în poala rochiei, le-a împrăştiat pe patul meu, dar dimineaţa nu le-am mai găsit. Dă-mi, te rog, florile mamei.

Bog notă această eroare, dar recunoscu în comentariul lui, că era o eroare nevinovată şi, într-un fel, drăgălaşă.

La câtva timp după aceea, Jessy îi spuse lui Bog:

— Unchiule Bog, tu eşti bătrân şi urât; dar te iubesc mult şi trebuie să mă iubeşti şi tu pe mine.

Bog luă pana; dar, recunoscând, după un oarecare efort mintal, că nu mai avea aerul foarte tânăr şi că n-a fost niciodată prea frumos, nu, notg cuvintele copilului, O întrebă numai;
CARTEA SUZANNEI

— De ce trebuie să fii iubită, Jessy?

— Pentru că sunt mică.

„E adevărat, se întrebă Bog, e adevărat că trebuie să iubim pe cei mici? S-ar putea; căci, de fapt, simt o mare nevoie să fie iubiţi. Prin asta s-ar scuza eroarea comună a mamelor care dau copiilor mici lapte şi dragoste. E un capitol din tratatul meu, pe care va trebui să-l reiau.” în dimineaţa zilei sale onomastice, doctorul, intrând în sala în care îşi ţinea cărţile şi hârtiile şi pe care o numea biblioteca sa, simţi un miros plăcut şi zări o vază cu garoafe pe marginea ferestrei.

Erau trei flori, dar trei flori de un roşu aprins, care se lăsau mângâiate de o lumină veselă.

Şi totul îţi surâdea în această odaie a savantului: vechiul fotoliu tapisat, masa de nuc; cotoarele străvechi ale cărţilor îţi zâmbeau parcă, în pielea lor de viţel roşcat, în pergamentul şi în pielea de purcea. Bogus, uscat ca şi pieile, începu şi el să zâmbească. Îmbrăţişându-l, Jessy îi spuse:

— Vezi, unchiule Bog, vezi: aici e cerul

(şi-i arăta, prin geamurile ferecate cu plumb, albastrul transparent al văzduhului); aici, mai jos, e pământul, pământul înflorit (şi-i arăta vasul cu garoafe); aici, mai jos, unde-s cărţile mari şi negre, se află infernul.

Cărţile mari şi negre erau tocmai cele zece tomuri ale tratatului despre Erorile umane, înşiruite în fereastră, pe pervaz. Eroarea aceasta a lui Jessy îi reaminti doctorului opera, pe care o neglijase de câtva timp ca să se plimbe pe străzi şi prin parcuri cu nepoată-sa. Copilul descoperea mii de lucruri demne de a fi iubite şi-l făcea şi pe Bogus să le descopere în acelaşi timp, pe el, care în viaţa lui nu scosese nasul afară. Deschise din

nou manuscrisele, dar nu-şi mai recunoscu opera, în care nu întâlnea nici flori, nici pe Jessy.

Din fericire, îi veni în ajutor filosofia, sugerându-i ideea transcendentală că Jessy nu era bună de nimic. El îmbrăţişa cu atât mai vârtos acest adevăr, cu cât era strict necesar structurii operei sale.

Într-o zi, pe când medita asupra acestui subiect, o găsi pe Jessy în sala de studiu, înaintea ferestrei unde erau garoafele, băgând o aţă în ac.

O întrebă ce vrea să coasă.

Jessy îi răspunse:

— Cum? Tu nu ştii, unchiule Bog, că rândunelele au plecat?

Bogus nu ştia nimic, nefiind vorba de aşa ceva nici în Plinius, nici în Avicenna. Jessy continuă:

— Kat mi-a spus ieri.

— Kat? Strigă Bogus, copilul acesta vrea să vorbească de respectabila Clausentina!

— Kat mi-a spus ieri: „Rândunelele au plecat anul acesta mai devreme ca de obicei; asta prezice o iarnă timpurie şi grea”. Aşa mi-a spus Kat. Apoi, am văzut-o pe mama în rochie

~Jr^SwLjM. ^

CARTEA SUZANNEI albă, purtând o lumină în păr; numai că nu mai avea flori ca ultima dată. Mi-a spus: „Jessy, ar trebui scoasă din cufăr blana unchiului Bog şi reparată, dacă cumva e ruptă”. M-am deşteptat şi, îndată ce m-am sculat, am scos blana din cufăr; fiindcă s-a rupt în câteva locuri, vreau s-o cos.

A venit iarna şi a fost aşa cum anunţaseră rândunelele. Bogus, în blană, şi ţinând picioarele la foc, căuta să dreagă câteva capitole din tratatul său. Dar, de fiecare dată când reuşea să împace noile sale experienţe cu teoria răului universal, Jessy îi încurca ideile aducându-i o cană de bere blondă sau numai arătându-şi ochii şi zâmbetul.

Când se întoarse vara, unchiul şi nepoata se plimbau adesea pe câmp; Jessy se întorcea cu braţele pline de ierburi, el îi spunea cum se numeşte fiecare, ea le clasa seara, ţinând seama de calităţile lor. Fetiţa dovedi, în timpul acestor plimbări, un spirit judicios şi o inimă fermecătoare. Or, într-o seară, pe când întindea pe masă ierburile culese ziua, îi spuse lui Bogus:

— Acum, unchiule Bog, cunosc pe nume toate plantele pe care mi le-ai arătat. Uite, aici sunt cele care vindecă şi aici cele care alină. Vreau să le păstrez, să le pot recunoaşte întotdeauna şi să le pot arăta şi altora. Mi-ar trebui o carte mare, în care să le pun la uscat.

Anatole France

— Ia-o pe asta, spuse Bog.

Umane * primUl tOm di„ tratatul Erorilor râr. D, Upă”ce P (tm)(tm)* volum se îmbogăţi cu aţe o planta pe fiecare filă, luă şi al doilea rf jn decursul a trei veri, capodopera doctoSS fi transformata toată într-un ierbar.

BIBLIOTECA SUZANNEI DOAMNEI D*

Paris, 15 decembrie 188…

Iată că se apropie Anul Nou. Cum în această zi se împart daruri, şi se fac urări, mai mult decât toţi se bucură copiii. Şi e foarte firesc. Ei simt o mare nevoie să fie iubiţi. Şi apoi, gândiţi-vă că prichindeii ăştia încântători nu au nimic al lor. Chiar şi cei care s-au născut într-o casă îmbelşugată nu au altceva decât ceea ce li se dă. Şi, în sfârşit, ei nu-ţi dau şi ţie daruri în schimb: aşa că e o mare plăcere să le dăruieşti ceva.

Nimic nu-i mai interesant decât să alegi jucării şi cărţi care să le placă. Am să scriu într-o zi un eseu filosofic asupra jucăriilor. E un subiect care mă ispiteşte, dar de care nu îndrăznesc să mă apropii, fără o îndelungată şi serioasă pregătire.

Astăzi, mă voi ocupa de cărţile destinate să recreeze pe copii şi, pentru că aţi binevoit să mă invitaţi la dumneavoastră, am să vă expun, doamnă, câteva păreri de-ale mele cu privire la subiectul acesta.

Mai întâi se pune întrebarea: Trebuie să dăm copiilor, de preferinţă, cărţi scrise special pentru ei?

Pentru a răspunde la această întrebare ne ajunge experienţa. Se observă un lucru: de cele mai multe ori, copiii simt o mare aversiune faţă de cărţile confecţionate anume pentru ei. Aversiunea aceasta se explică foarte uşor. De la primele pagini, copiii simt că autorul a făcut eforturi să intre în universul lor, în loc să-i aducă pe ei în sfera lui, aşa încât, urmându-l, ei nu vor găsi lucruri noi, necunoscute, de care sufletul omenesc, la orice vârstă, e atât de setos, încă de pe-acum îi stăpâneşte curiozitatea care va face din ei oameni de

ştiinţă şi poeţi. Vor să li se dezvăluie universul, misteriosul univers. Autorul care-i sileşte să-şi îndrepte atenţia spre propria lor fiinţă şi să-şi contemple propria lor copilărie îi plictiseşte groaznic.

Şi totuşi, din nefericire, cam asta ne străduim să facem când scriem, cum se spune, pentru cei de vârstă fragedă. Vrem să devenim aidoma celor mici. Devenim copii, dar ne lipseşte şi nevinovăţia, şi graţia lor. Îmi aduc aminte de CARTEA SUZANNEI Un liceu în flăcări, care mi s-a oferit cu cele mai bune intenţii din lume. N-aveam decât şapte ani şi mi-am dat seama că-i o curată neghiobie. O a doua carte ca Un liceu în flăcări m-ar fi dezgustat pentru totdeauna de citit, pe mine, care adoram cărţile.

O să-mi spuneţi că trebuie să ne apropiem totuşi de gândirea minţilor fragede.

Fără îndoială că da, numai că, folosind mijloacele obişnuite, anume acelea de a afecta naivitatea, de a lua un ton fericit, de a spune, fără nici un farmec, lucruri care n-au nici o importanţă, în sfârşit, de a înlătura tot ce seduce sau convinge inteligenţa adulţilor, înseamnă a da greş.

Nimeni nu se apropie mai mult de inteligenţa copiilor decât marile genii. Operele care plac cel mai mult băieţilor şi fetiţelor sunt tocmai generoasele lor opere, marile lor creaţiuni, în care armonioasa îmbinare a părţilor formează un tot luminos, opere scrise într-un stil viguros, încărcat de înţelesuri.

Am oferit de mai multe ori unor copii foarte mici nişte cânturi din Odiseea, într-o traducere frumoasă. Copiii erau încântaţi. Don Quijote cu câteva tăieturi mai mari, poate constitui cea mai plăcută lectură, în care s-ar putea cufunda o minte de doisprezece ani. Cât despre mine, cum am început să citesc, am pus mâna pe generoasa carte a lui Cervantes, şi atât de mult

_r-inmuie france am iubit-o şi atât de adânc am pătruns-o, încât aş putea să spun că, în bună parte, veselia mea de astăzi o datorez acestei lecturi.

Chiar şi Robinson Crusoe, care a devenit de un veac încoace cartea clasică a copiilor, a fost scrisă, la timpul ei, pentru oameni gravi, pentru negustorii din cartierul City al Londrei, ca şi pentru marinarii majestăţii sale. Autorul îşi pune acolo întreaga artă, toată dreapta sa judecată, vasta ştiinţă, experienţa. Adică tocmai ceea ce stârneşte interesul şcolarilor.

Capodoperele pe care le-am citat aici conţin drame şi personaje. Cea mai frumoasă carte din lume nu are înţeles pentru un copil, dacă ideile sunt exprimate într-un mod abstract. Facultatea de a abstrage şi de a înţelege abstracţia ş se dezvoltă la oameni târziu şi foarte inegal. Proj fesorul meu din clasa a şasea, care, fără nici o imputare, nu era nici un Rollin şi nici un Lhomond, ne spunea să citim în vacanţă, pentru a j ne destinde, Petit Careme de Massillon. ProfeL sorul meu din clasa a şasea voia să ne facă să i credem că el însuşi se destindea cu această leci tură şi, în felul acesta, să ne uimească. Un copil, J pe care l-ar interesa Petit Careme ar fi un monj stru. Cred, de altfel, că nu există nici o vârstă | la care ar putea să placă asemenea lucrări. \par Când scrieţi pentru copii, nu vă făuriţi l o manieră specială. Gândiţi foarte bine, scrieţi j foarte bine. Totul să trăiască, totul să fie măl ret, generos, plin de vigoare, în povestirea voas- ^

CARTEA SUZANNEI tră. În asta consta unicul secret, pentru a place cititorilor voştri.

Cu acestea v-aş fi spus totul, dacă de douăzeci de ani încoace n-ar exista în Franţa şi, sunt sigur, în lumea întreaga, ideea că nu trebuie să dăm copiilor decât cărţi de ştiinţă, ca nu cumva poezia să le sucească mintea.

Ideea este atât de adânc înrădăcinată în spiritul publicului de astăzi, încât Perrault nu se mai retipăreşte decât pentru artişti şi bibliofili.

De pildă, ediţiile scoase de Perrin şi Lomerre.

Legate integral în marochin încrustat cu litere de aur, ele iau drumul bibliotecilor de amatori.

În schimb, cataloagele ilustrate ale cărţilor destinate copiilor ca daruri de Anul Nou, ca să-i încânte pe cititori, le înfăţişează nişte raci mari, păianjeni, cuiburi de omizi, aparate de gaz.

E 'descurajam să fii copil. La fiecare sfârşit de an, noi şi familiile noastre suntem înecaţi de tratate vulgarizatoare ale ştiinţei, nenumărate ca valurile oceanului. Nu mai pricepem nimic, suntem ca zăpăciţi. Nici stil frumos, nici gânduri nobile, nici artă, nici gust, nimic omenesc. Numai reacţii chimice şi stări fiziologice.

Mi s-a arătat ieri Alfabetul minunilor industriei!

În zece ani, vom fi cu toţii electricieni.

Domnul Louis Figuier, care de fapt este un om de treabă, îşi uită firea sa blajină, numai la gândul că băieţii şi fetiţele din Franţa ar maj avea posibilitatea isă cunoască basmul Piele-demăgar. A compus o prefaţă numai şi numai ca să-i povăţuiască pe părinţi să smulgă din mâinile copiilor Poveştile lui Penault şi să le ofere, în schimb, lucrările doctorului Ludovicus Ficus, prietenul său. „Ia închide, te rog, cartea asta, domnişoară Jeanne, şi dă la o parte, te rog, Pasarea măiastră, care-ţi place atât de mult şi care te face să plângi, şi apucă-te repede să-mi studiezi ceva despre eterizare. Frumos ţi-ar sade ca la şapte ani să nu ai încă o părere bine formată asupra puterii anestezice a protoxidului de azot Domnul Louis Figuier a descoperit că zânele sunt nişte fiinţe imaginare. Din pricina asta nu poate suferi să li se vorbească copiilor despre ele. El le vorbeşte despre îngrăşământul din excremente, care n-are nimic imaginar. Ei bine, doctore, zânele există tocmai fiindcă sunt imaginare. Ele există în imaginaţiile naive şi fragede, receptive, în mod firesc, la poezia mereu tânără a tradiţiilor populare.

Cea mai măruntă cărţulie, care inspiră o idee poetică, şi sugerează un sentiment frumos, care mişcă, în sfârşit, inima, valorează infinit mai mult pentru copii şi tineret decât toate hârţoagele voastre îmbâcsite cu noţiuni de mecanică.

Poveşti pentru copii mici şi mari, poveşti frumoase în versuri sau în proză, scrieri care ne fac să râdem sau să plângem şi care încântă sufletele noastre, sunt foarte necesare, CARTEA SUZANNEI Chiar astăzi am primit cu multă bucurie o carte care se numeşte Lumea fermecată şi care conţine o duzină de poveşti cu zâne.

Amabilul şi învăţatul bărbat care le-a strâns, domnul de Lescure, arată, în prefaţa sa, cărei nevoi eterne a sufletului îi răspunde feeria.

„Nevoia – spune el – de a uita lumea, realitatea, decepţiile, ocările, atât de dure pentru inimile mândre, loviturile brutale, atât de dureroase pentru sensibilităţile delicate, e o nevoie universală. Visul, mai mult decât râsul, e ceea ce deosebeşte pe om de animal şi-l ridică deasupra lui.”

Ei bine, nevoia aceasta de a visa o încearcă şi copilul. El îşi simte imaginaţia în plină acţiune şi de aceea vrea poveşti.

Povestitorii refac lumea în felul lor şi dau celor slabi, celor simpli, celor mici, ocazia de a o reface în acelaşi mod. Rolul lor, aşadar, e foarte plăcut, îi ajută pe oameni să imagineze, să simtă, să iubească.

Să n-aveţi nici o teamă că i-ar înşela cumva pe copii, împuindu-le capul cu pitici şi cu zâne. Copilul ştie foarte bine că în natură nu se găsesc asemenea apariţii încântătoare. În schimb, ştiinţa voastră amuzantă îi înşală; ea înrădăcinează erori greu de înlăturat. Băieţeii, care nu pun nimic la îndoială, având toată încrederea în domnul Jules Verne, îşi închipuie că poţi ajunge în lună călare pe un obuz şi că un organism se poate sustrage, fără nici un pericol, legilor gravităţii.

Aceste caricaturi ale nobilei ştiinţe a spaţiilor cereşti, ale vechii şi venerabilei astronomii, sunt departe de a fi adevărate, după cum sunt şi departe de a fi frumoase.

Ce folos trag copiii dintr-o asemenea ştiinţă fără metodă, de la o literatură fals-practică, o literatură care nu vorbeşte nici inteligenţei, nici sentimentelor?

Ar trebui să se revină la frumoasele legende, la poezia poeţilor şi a popoarelor, la tot ceea ce dă fiorul frumosului.

Vai! Societatea noastră e plină de farmacişti, cărora le e teamă de imaginaţie. Şi nu au dreptate. Cu toate minciunile ei, imaginaţia sădeşte frumuseţea şi virtutea în lume. Numai imaginaţia te poate face măreţ. O, mame! Nu vă temeţi că are să vă strice copiii; dimpotrivă, îi va feri de greşeli vulgare şi de erori grosolane.

DIALOG DESPRE POVEŞTILE CU ZÂNE Laure, Octave, Raymond Laure A pălit fâşia de purpură a apusului. Orizontul se acoperă de o lumină portocalie, iar CARTEA SUZANNEI deasupra noastră cerul e de un verde deschis.

Iată şi cea dintâi stea; e albă de tot şi tremură…

Dar mai descopăr una, şi încă una: în curând vor fi nenumărate. Arborii din parc sunt negri, şi par mai mari. Drumeagul, care coboară acolo, între garduri de spini – îi cunosc fiecare pietricică – îmi pare, la ora aceasta, nesfârşit, aventuros şi misterios şi, fără să vreau, îl văd, în închipuirea mea, pornind spre ţinuturi aidoma celor din vis. Ce noapte frumoasă! Şi ce plăcere să respiri! Te ascult, dragă vere: vorbeşte-ne de poveştile cu zâne, căci ai doar atâtea lucruri ciudate să ne spui. Dar, te rog, să nu-mi ponegreşti zânele. Te previn că-mi plac

nespus de mult. Atât de mult încât m-am supărat pe fetiţa mea, când m-a întrebat dacă zânele şi căpcăunii sunt „ceva adevărat”.

Raymond E un copil al veacului. A cunoscut îndoiala înaintea măselei de minte. Nu fac parte din şcoala acestei filosoafe în fustă scurtă, eu cred în zâne. Zânele există, dragă verişoară, pentru că le-au imaginat oamenii. Tot ce se imaginează devine real; numai ce se imaginează este real.

Dacă un bătrân călugăr ar veni şi mi-ar spune: „L-am văzut pe diavol, are coadă şi coarne”, i-aş răspunde bătrânului călugăr: „Părinte, chiar dacă, întâmplător, n-ar fi existat diavoli, dumneata i-ai creat; acum, de bună seamă, există.

_, i aiiua Păzeşte-te de ei!” Dragă verişoară, să crezi în zâne, în căpcăuni şi în alte asemenea.

Laure Să vorbim numai de zâne, să Jăsăm celelaJte. Mi-ai spus nu demuJt că de poveştile noastre cu zâne albastre se ocupă oamenii de ştiinţă.

Ţi-o repet, am o fricâ grozavă să nu ni le pocească. Să scoţi Scufiţa Royie din nursery şi s-o duci la Academie! Imaginează-fi numai grozăvia asta l Octave mai înc îi credeam pe oamenii de ştiinţă de azi îngâmfaţi; dar văd că sunt buni la inimă şi Jispreţuiesc nici chiar povestirile cât se poate de absurde şi nemaipomenit de copilăroase.

Laure Poveştile cu zâne sunt şi absurde şi copilăroase, asta-i sigur. Dar mi-e greu să mă împac cu ideea: îmi sunt atât de dragi.'

Raymotid Ba ai să te împaci, dragă verişoară, ai să te împaci cu ideea asta, n-ai nici o teamă. Şi lHada e copilăroasă şi totuşi e cel mai frumos CARTEA SUZANNEI poem pe care-l poţi citi. Poezia cea mai pură e aceea a popoarelor tinere. Popoarele sunt ca privighetoarea din cântec: cântă bine cât timp au inima veselă, îmbătrânind, devin grave, savante, îngrijorate de soarta lor, şi cei mai buni poeţi nu-s decât nişte strălucitţi oratori emfatici. Desigur, povestea Frumoasei din pădurea adormită e ceva copilăros. Din care cauză seamănă cu un cânt din Odiseea. Această frumoasa simplitate, această divină ignoranţă din primii ani ai vieţii, pe care zadarnic le-ai căuta în operele literare ale clasicismului, le găseşti, în schimb, cu întreaga lor mireasmă a florilor învoite, în poveştile şi cântecele populare. Mă grăbesc să adaug, ca şi Octave, că aceste poveşti sunt absurde.

Dacă n-ar fi absurde, n-ar fi încântătoare. Bine ai spxis că lucrurile absurde sunt singurele lucruri plăcute, singurele frumoase, singurele care dau farmec vieţii şi care ne împiedică să murim de plictiseală. Un poem, o statuie, un tablou, care sunt raţionale, îi fac pe toţi oamenii să caşte, chiar şi pe cei raţionali. Uite, vezi, verişoară dragă, volanele rochiei dumitale, cutele ei, creţurile, fundele, tot acest joc al stofei este absurd, dar delicios. Te felicit.

Laure Nu-mi vorbi de cârpe; nu te pricepi.

Sunt de acord cu dumneata că nu trebuie să fim totdeauna raţionali în artă. Dar în viaţă…

~ ff^^^_

— Sf -Jgi ~, – ~, ît *~11'~

Raymond în viaţă numai pasiunile sunt frumoase, şi pasiunile sunt absurde. Cea mai frumoasă şi cea mai puţin raţională dintre toate este dragostea.

Există o pasiune mai puţin absurdă decât celelalte, avariţia; de aceea este şi îngrozitor de urâtă. „Numai nebunii mă amuză", spunea Dickens. Vai de acei care nu seamănă uneori cu Don Quijote şi care nu iau niciodată morile de vânt drept nişte uriaşi! Acest mărinimos Don Quijote era propriul său vrăjitor. El ridica lumea până la generozitatea inimii sale.

Asta nu înseamnă că trebuie să te laşi înşelat. Se înşală acei care nu văd înaintea lor nimic frumos şi nimic măreţ.

Octave Mi se pare, Raymond, că această absurditate, pe care o admiri atât, îşi are izvorul în imaginaţie şi că ceea ce ai spus acum într-o formă strălucita şi paradoxală s-ar putea traduce în mod foarte simplu astfel: imaginaţia face dintr-un om emoţionat un artist şi dintr-un om curajos un erou.

Raymond Ai exprimat foarte precis una din laturile gândirii mele; dar aş vrea să ştiu ce înţelegi CARTEA SUZÂNNEI prin cuvântul imaginaţie şi dacă, în mintea dumitale, înseamnă facultatea cuiva de a-şi reprezenta lucruri care sunt sau care nu sunt.

Octave Sunt un om care nu ştie decât să semene varză, şi vorbesc de imaginaţie ca un orb despre culori. Dar cred că nu e demnă 3e acest nume decât imaginaţia care dă naştere unor forme noi sau unor suflete noi, într-un cuvânt, atunci când ea devine creatoare.

Raymond Imaginaţia, aşa cum o_ defineşti, e departe de a fi o facultate umană. Omul este de-a dreptul incapabil să imagineze ceea ce n-a văzut, n-a auzit, n-a simţit, sau n-a gustat. Nu vreau să fiu la modă şi mă ţin de bătrânul meu Condillac. Toate ideile ne vin prin simţuri, şi imaginaţia constă nu în a crea, ci în a îmbina ideile.

Laure Cum poţi să vorbeşti astfel? Eu, când vreau, pot vedea şi îngeri.

Raymond Vezi nişte copii cu aripi de gâscă. Grecii vedeau centauri, sirene, monştri cu chip de femeie şi trup de pasăre răpitoare, fiindcă văzuseră înainte oameni, cai, femei, peşti şi păsări.

Swedenborg, care e plin de imaginaţie, îi descrie pe locuitorii planetelor, pe cei de pe Marte, Venus, Saturn. Ei bine, el nu le atribuie nici o însuşire care nu s-ar găsi şi pe pământ; dar îmbină aceste calităţi în moâdul cel mai extravagant, şi e într-un permanent delir. Să vedem, în schimb, de ce e în stare o imaginaţie foarte naivă: Homer, sau, mai bine zis, necunoscutul rapsod, face să se ivească din marea albă o tânără femeie, „ca un nor”. Ea vorbeşte şi se plânge cu o cerească seninătate! „Vai! Copile, spune ea, de ce te-am hrănit?… Ţi-am dat naştere în casa mea, ţie, care eşti hărăzit unei triste soarte. Dar mă voi duce pe Olimpul înzăpezit…

Mă voi duce în casa de aramă a lui Zeus, îi voi îmbrăţişa genunchii, şi cred că-l voi îndupleca.”

Cea care vorbeşte e Tetis: o zeiţă. Natura a dat femeia, marea, norul; poetul le-a îmbinat. Toată poezia, toată feeria e în aceste îmbinări fericite.

Iată cum prin rămurişul întunecat o rază de lună alunecă pe scoarţa argintată a mestecenilor. Raza tremură, nu-i o rază, e rochia albă a unei zâne. Copiii care o vor zări vor lua-o la fugă, cuprinşi de o spaimă fermecătoare.

Aşa s-au născut zânele şi zeii. Nu există, în lumea supranaturală, un atom care să nu fi existat mai întâi în lumea naturală.

CARTEA SUZANNEI Laure Cum mai amesteci şi tu zeiţele lui Homer cu zânele lui Perrault!

Raymond Şi unele şi altele au aceeaşi origine şi sunt de aceeaşi natură. Regi, Feţi-Frumoşi, Ilene-Cosânzene, căpcăuni care amuză şi-i sperie pe cei mici au fost altădată zei şi zeiţe şi

au umplut de groază sau de bucurie copilăria omenirii. Degeţel, Piele-de-magar şi Barbă-Albastră sunt povestiri vechi şi venerabile ce vin de departe, de foarte departe.

Laure De unde?

Raymond Ei! Ştiu şi eu? Unii au ţinut şi mai ţin încă să ne dovedească că ele sunt originare din Bactriana; că ar fi fost imaginate sub terebinţii de pe aceste sălbatice meleaguri, de strămoşii nomazi ai elinilor, latinilor, căiţilor şi germanilor.

Teoria asta a fost adoptată şi susţinută de savanţi foarte serioşi care, atunci când se înşală, cel puţin n-o fac cu una cu două. E nevoie de un cap solid ca să poată elabora, în mod ştiinţific, aseAnatole France menea năzbâtii. Un poliglot poate, el singur, să bată câmpii în douăzeci de limbi. Savanţii de care vă vorbesc nu bat niciodată câmpii. Dar anumite fapte – acelea referitoare la poveşti, fabule şi legende, pe care le socotesc indo-europene – le pricinuiesc o încurcătură din care nu ştiu cum să iasă. După ce i-au trecut toate sudorile spre a dovedi că Piele-de-măgar vine din Bactriana şi că Romanul Vulpii este propriu seminţiei lui Jafet, unii călători găsesc Romanul Vulpii la zuluşi şi Piele-de-măgar la papuaşi. Teoria lor suferă îngrozitor. Dar teoriile nu sunt create şi aduse pe lume decât ca să sufere din cauza faptelor care se bagă în ele, să li se dezarticuleze mădularele, unul câte unul, să fie umflate şi apoi să crape ca baloanele. Totuşi, e foarte posibil ca poveştile cu zâne, şi mai ales acelea ale lui Perrault, să-şi aibă obârşia în cele mai vechi tradiţii ale omenirii!

Octave Te întrerup, Raymond. Deşi nu cunosc prea bine ştiinţa contemporană, fiindcă mă ocup cu agricultura şi mai puţin cu învăţătura, totuşi îţi spun că am citit o cărticică despre căpcăuni, foarte bine scrisă, în care se arată că ei nu sunt de fapt decât ungurii * care au răscolit Europa în

1 Legătura dintre căpcăuni şi unguri se datorează, desigur, unei similitudini fonetice în limba franceză, căpcăunii fiind ogres, iar ungurii Hon^rois (N. Tr.).

—”

CARTEA SUZANNEI evul mediu şi că legenda lui Barbă-Albastră a fost concepută pornind de la preaadevărata viaţă a monstruosului mareşal de Raiz, condamnat la spânzurătoare în timpul domniei lui Carol VII.

Raymond Dragul meu Octave, află că acum sunt alte păreri în privinţa asta, şi cărticica dumitale, opera baronului Walckenaer, e bună de făcut cornete. E adevărat că ungurii s-au abătut asupra Europei pe la sfârşitul veacului al XI-lea. Erau barbari, dar forma numelui lor în limbile romanice contravine derivaţiei propuse de baronul Walckenaer. Diez dă cuvântului ogre (căpcăun) o origine mai veche: el arată că vine din latinescul orcus care, după Alfred Maury, este de origină etruscă. Orcus este infernul, zeul nesăţios care se înfruptă din carne de om şi o preferă pe aceea a copiilor din leagăn. Cât priveşte pe Gilles de Raiz, el a fost într-adevăr spânzurat la Nantes, în anul 1440. Dar nu fiindcă a strâns de gât şapte femei; preaadevărata lui istorie nu seamănă deloc cu povestea asta, şi ar fi să i se facă o nedreptate lui Barbă-Albastră, confundându-l cu ticălosul acela de mareşal. Barbă-Albastră nu-i chiar aşa de negru cum e zugrăvit.

Laure Cum, nu-i aşa de negru?

Anatole France Raymond Ba nu-i negru deloc, pentru că… E soarele.

Laure Soarele îşi ucide nevestele şi e ucis la rândul său de un dragon şi un muşchetar! E ridicol!

Nu cunosc nici pe Gilles de Raiz al dumitale, nici pe ungurii dumitale; dar mi se pare mai raţional să crezi, ca şi bărbatul meu, că un fapt istoric…

Raymond Ei! Verişoară dragă, ţi se pare raţional să te înşeli, întreaga omenire este ca dumneata.

Dacă eroarea ar părea absurdă tuturor oamenilor, nimeni nu s-ar mai înşela. Bunul simţ dă naştere tuturor judecăţilor false. Bunul simţ ne învaţă că pământul este nemişcat, că soarele se învârteşte în jurul lui şi că oamenii care trăiesc la antipozi umblă cu capul în jos. Să nu te încrezi în bunul simţ, verişoară dragă, în numele lui s-au comis tot felul de prostii şi tot felul de crime. Să fugim de el, şi să ne întoarcem la Barbă-Albastră, care este soarele. Cele şapte femei pe care le ucide sunt cele şapte aurore, într-adevăr, în fiecare zi a săptămânii soarele răsare şi astfel pune capăt unei aurori. Trebuie să-ţi mărturisesc că astrul cântat de imnurile vedice a luat în povestea galică CARTEA SUZANNEI înfăţişarea destul de fioroasă^ a unui mic tiran feudal; dar a păstrat un atribut care

dovedeşte vechea sa origine şi care te ajută să recunoşti în acest răutăcios boiernaş un vechi zeu al soarelui.

Barba căreia îi datorează numele, această barbă de culoare albastră, îl identifică cu Indra vedică, zeul firmamentului, un zeu radios, care aduce ploaie, tună şi fulgeră şi care are o barbă de azur.

Laure Spune-mi, te rog, vere dragă, dacă cei doi cavaleri, din care unul era dragon şi celălalt muşchetar, sunt şi ei zei indieni.

Raymond Ai auzit vorbindu-se de acwini şi de dioscuri?

Laure Niciodată.

Raymond Acwinii la hinduşi şi dioscurii la elini închipuiau cele două crepuscule. Astfel, în mitul grec, dioscurii Castor şi Pollux o eliberează pe Elena, lumina răsăritului, pe care Theseu, soarele, o ţine prizonieră. Dragonul şi muşchetarul din

* l* poveste nu fac nici ei altceva atunci când o eliberează pe doamna B ar bă-Albastră, sora lor, Octave Nu pot nega că aceste interpretări sunt ingenioase; dar cred că-s lipsite de orice temei, înainte m-ai trimis la plimbare cu ungurii mei.

La rândul meu, am să-ţi spun că sistemul dumiâale nu e nou şi că răposatul bunicul meu, cititor pasionat al lui Dupuis, Volney şi Dulaure, vedea, la originea tuturor cultelor, zodiacul.

Acest om de treabă îmi spunea, spre marea indignare a mamei mele, sărmana, că Isus Cristos era soarele, şi cei doisprezece apostoli erau cele douăsprezece luni ale anului. Dar ştii, domnule savant, cum i-a înfundat un om de spirit pe Dupuis, Volney, Dulaure şi pe bunicul meu? A aplicat teoria lor la istoria lui Napoleon I şi a demonstrat, în felul acesta, că Napoleon n-a existat, că istoria sa a fost un mit. Eroul acesta, care s-a născut într-o insulă, luptă victorios în ţinuturi orientale şi meridionale, îşi pierde puterea iarna în Nord şi dispare în Ocean, este, spunea autorul al cărui nume l-am uitat, în mod evident, soarele. Cei doisprezece mareşali ai săi sunt cele douăsprezece semne ale zodiacului, şi cei patru fraţi ai săi, cele patru anotimpuri. Mi-e teamă, Raymond, să nu procedezi şi tu faţă de Barbă-Albastră ca acel om de spirit faţă de Napoleon I.

CARTEA SUZANNEI Raywiond Autorul despre care vorbeşti avea spirit, după cum spui, şi ştiinţă de carte; se numea Jean-Baptiste Peres. A murit ca bibliotecar la Agen, în 1840. Ciudata

lui cărticică Cum şi în ce ţel se arată că Napoleon n-a existat niciodată a fost tipărită, dacă nu mă înşel, în 1817.

E, într-adevăr, o critică foarte ingenioasă a sistemului lui Dupuis. Dar teoria, a cărei aplicaţie izolată, deci neconvingătoare, am făcut-o, e bazată pe gramatica şi mitologia comparată.

Fraţii Grimm, după cum ştiţi, au cules poveştile populare din Germania. Exemplul lor a fost urmat aproape în toate ţările şi avem astăzi culegeri de poveşti scandinave, daneze, flamande, ruse, engleze, italiene, zuluse etc. Citind aceste poveşti, din izvoare atât de diferite, se observa cu surprindere că toate sau aproape toate au la bază un număr restrâns de tipuri. Cutare poveste scandinavă pare copiată aidoma după cutare poveste franceză care, la rândul ei, reproduce trăsăturile principale ale cutărei poveşti italiene. Or, nu-i de crezut că aceste asemănări ar fi efectul schimburilor succesive între diferitele popoare. S-a presupus deci, după cum v-am spus mai adineauri, că ginţile omeneşti cunoşteau aceste povestiri înainte de a se fi despărţit şi că le-au ticluit în timpul odihnei imemoriale din leagănul lor comun. Dar, cum nu s-a auzit de nici un ţinut şi nici o epocă în care zuluşii, papuaşii şi hinduşii ar fi păscut boii împreună, trebuie sa ne gândim că aceste zămisliri ale minţii omeneşti, din timpul copilăriei sale, sunt pretutindeni aceleaşi, că aceleaşi privelişti au lăsat aceleaşi urme în toate capetele primitive, şi că oamenii, supuşi deopotrivă foametei, dragostei şi fricii, având cerul deasupra capului şi pământul sub picioare, au imaginat toţi aceleaşi mici drame, pentru a vedea mai bine lumea în care trăiesc şi soarta lor.

Nici poveştile îngânate de doică n-au fost la origine altceva decât o reprezentare a vieţii şi a lucrurilor, potrivite astfel încât să placă unor fiinţe naive. Această reprezentare a avut loc, probabil, într-un fel puţin deosebit, de la om la om, de la neam la neam.

Acestea fiind spuse, cred că ar fi mai înţelept să ne oprim la tradiţia indo-europeană şi să ne întoarcem până la strămoşii noştri din Bactrâana, fără să ne mai sinchisim de celelalte ginţi omeneşti.

Octave Te-am urmărit cu plăcere. Dar nu crezi că un subiect atât de încurcat nu poate fi lăsat, fără riscuri, la voia întâmplării, în timpul unei convorbiri oarecare?

Raymond La drept vorbind, cred că meandrele unei Convorbiri familiare sunt mai puţin periculoase CARTEA SUZANNEI pentru subiectul meu decât bogatele argumentări logice ale unui studiu scris. Să nu utilizezi contra mea această mărturisire, pe care o voi retrage, ţi-o spun dinainte, îndată ce voi vedea pe obrazul dumitale că te gândeşti s-o foloseşti împotrivă-mi.

De acum înainte nu voi proceda decât prin afirmaţii, îmi voi acorda plăcerea de a fi sigur de cele ce voi spune. Socoteşte-te prevenit. Adaug că dacă mă voi contrazice, ceea ce probabil se va întâmpla, voi urmări cu aceeaşi dragoste cele două fire adverse ale gândirii mele, ca să fiu sigur că nu voi fi nedrept cu acela dintre ele care e bun. În sfârşit, voi fi aspru, tăios şi, dacă se poate, fanatic.

Laure Vom vedea dacă atitudinea pe care vrei s-o adopţi ţi se va potrivi sau nu. Dar cine te sileşte s-o iei?

Raymond Experienţa. Ea îmi arată ca scepticismul, oricât de înrădăcinat ar fi, încetează acolo unde începe fie cuvântul, fie îapta. Îndată ce vorbeşti, afirmi. Şi trebuie să iei poziţie. Mă voi resemna în felul acesta. Vă voi scuti astfel 3e toţi „poate", „dacă îmi este îngăduit să spun", „într-o măsură oarecare", şi celelalte văluri ale limbajului, pe care numai un Renan le poate folosi cu graţie.

Anatole France Octave Fii aspru, tăios. Dar pune, te rog, puţină ordine în expunere. Ca să aflăm şi noi care e teza dumitale, acum când ai una.

Raymond Toţi acei care ştiu să-şi îndrepte mintea înspre cercetările de erudiţie generală au recunoscut, în poveştile cu zâne, mituri antice şi zicători antice. Max Muller a spus (cred că pot cita corect cuvintele sale): „Poveştile cu zâne sunt graiul modern al mitologiei, şi dacă trebuie să devină subiectul unui studiu ştiinţific, în primul rând se cuvine a căuta originea fiecărui basm modern într-o legendă mai veche şi originea fiecărei legende într-un mit primitiv".

Laure Ei bine, asta-i treaba pe care ai făcut-o, vere?

Raymond Daca aş fi făcut treaba asta nemaipomenită, n-aş mai avea un fir de păr pe cap şi n-aş mai gusta plăcerea de a te vedea decât prin patru perechi de ochelari, sub reflexul protector al unei viziere verzi. Treaba asta n-a fost făcută; CARTEA SUZANNEI dar s-au strâns destule materiale care permit

învăţaţilor să se convingă cum că poveştile cu zâne nu sunt nişte închipuiri goale, din contra, „în cele mai multe cazuri, ele se ţin, cum spune Max Muller, cu toate rădăcinile lor, de obârşia însăşi a vechii limbi şi a vechiului mod de gândire”. Zeii cei bătrâni, neputincioşi, căzuţi în mintea copiilor, şi de care oamenii nu se mai preocupă, sunt încă buni să amuze băieţaşii şi fetiţele. La asta folosesc bunicii. Mai există oare ceva care să se potrivească mai bine cu bătrâneţea acestor foşti seniori ai pământului şi ai cerului?

Poveştile cu zâne sunt nişte frumoase poeme religioase uitate de oameni şi de care îşi amintesc pioasele străbunice cu memoria bună. Poemele acestea par copilăroase acum, dar îşi au farmecul lor pe buzele fleşcăite ale bătrânei torcătoare care le povesteşte nepoţilor aşezaţi pe vine în jurul ei, înaintea vetrei.

Triburile de oameni albi s-au despărţit; unele şi-au găsit sălaş sub un cer străveziu, de-a lungul albelor promontorii pe care le scaldă cântând marea albastră; altele s-au afundat în acele melancolice ceţuri de pe ţărmurile mărilor de Nord, care amestecă cerul cu pământul şi nu te lasă să întrevezi decât chipuri confuze şi monstruoase. Altele s-aii oprit în stepele monotone unde pasc caii lor slăbănogi; altele s-au culcat pe zăpada îngheţată, având deasupra capului un firmament de metal şi Hiamante. Şi^-apoi altele au pornit să culeagă flori de aur pe un pământ Anatole France de granit. Şi fiii Indiei au băut din toate fluviile Europei. Dar pretutindeni, în colibă, sub cort, sau înaintea focului de ierburi de pe câmp, copila de altădată, devenită bunică la rândul ei, repetă celor mici poveştile auzite în copilărie. Erau aceleaşi personaje şi aceeaşi aventură; numai că povestitoarea dădea naraţiunii sale, fără să ştie, culorile aerului, pe care-l respirase atâta timp, şi ale pământului care o hrănise şi care în curând avea s-o primească în sinul lui. Tribul îşi relua mersul, îndurând oboseala, înfruntând pericole, lăsând în urma sa, în partea de răsărit, pe bunica culcată între morţi, tineri şi bătrâni. Dar poveştile uşor depănate de buzele ei, acum îngheţate, zburau ca fluturii lui Psyche, şi aceste plăpânde nemuritoare, aşezându-se iar pe gura bătrânelor ţesătoare, scânteiau în ochii larg deschişi ai noilor sugaci ai străvechei ginţi. Şi cine i-a învăţat basmul Piele-de-magar pe băieţeii şi fetiţele Franţei, dulcii Frânte cum spune cântecul? Mamamea-

gâsca, răspund învăţaţii satului, Mama-meagâsca, aceea care torcea fără-ncetare şi fără-ncetare vorbea. Şi savanţii au început cercetările.

Ei au recunoscut pe Mama-mea-gâsca în regina Pedauque pe care maeştrii iconari au zugrăvit-o pe faţada bisericii Sainte-Marie de Nesles din eparhia de Troyes, pe faţada Ksericii SainteBenigne din Dijon, pe faţada bisericii Saint-Pourfain din Auvergne şi Saint-Pierre de Neve'rs. Au identificat-o cu regina Bertrade, soţia şi cumătră regelui Robert; cu regina Berthe cea cu piciorul CARTEA SUZANNEI mare, mama lui Carol cel Mare; cu regina din Saba, care, fiind idolatră, avea piciorul cu copita despicată; cu Freya, cu picior jâe lebădă, cea mai frumoasă dintre zeiţele scandinave; cu sfânta Lucia, al cărei corp, ca şi numele, era numai lumină. Dar asta înseamnă s-o iei de prea departe şi să găseşti plăcere în a te pierde. Cine este Mama-mea-gâsca dacă nu bunica noastră, a tuturor, şi bunicile străbunicilor noastre, femei simple, cu braţele noduroase, care-şi făceau treburile lor de fiecare zi cu o smerită măreţie şi care^ stafidite de ani, neavând – ca greierii – nici carne, nici sânge, stăteau la colţul vetrei, sub grinda afumată, şi înşirau broscoilor din casă vorbe fără de sfârşit care îi făceau să vadă mii şi mii de lucruri? Şi poezia rustică, poezia câmpiilor, a pădurilor şi a fântânilor ieşită din gura ştirbă a bătrânei era plină de prospeţime Ca apele acelea limpezi, frumoase, Curgând ne-ncetat din izvoare spumoase.

Pe canavaua străMoşilor, pe vechiul fond indian, Mama-mea-gâsca broda chipuri familiare, castelul şi turnurile sale mari, coliba, câmpul care ne hrăneşte, pădurea misterioasă şi frumoasele domniţe, zânele atât aţe cunoscute de ţărani şi pe care Jeanne d'Arc putea să le vadă, seara, sub castanul cel gros de lângă fântână.

Ei bine, verişoară dragă, n-am vorbit destul de frumos de poveştile dumitale cu zâne?

Anatole France Laure Vorbeşte, vorbeşte, te-ascult.

Raymond Uite, eu, dacă ar trebui să aleg, aş da din toată inima o bibliotecă întreagă de filosofie, numai să mi se lase Piele-de-măgar. Nimeni, dintre toţi scriitorii noştri, în afară de La Fontaine, nu a simţit ca Mama-mea-gâsca poezia ţărânei, farmecul sănătos şi adânc al lucrurilor domestice.

Dar daţi-mi voie să prind şi să adun laolaltă câteva observaţii importante, pe care nu trebuie să le lăsăm să se piardă în meandrele discuţiei. Primele limbi erau alcătuite numai din imagini şi însufleţeau tot ce numeau. Ele înzestrau cu simţire omenească astrele, norii, vacile cerului, lumina, vuiturile, aurora. Din cuvântul figurat, viu, însufleţit, ji ţâşnit mitul şi povestea s-a născut din mit. Povestea s-a transformat neîncetat, căci schimbarea este prima condiţie a existenţei. Ea a fost preluată în înţelesul şi în litera ei, neîntâlnind, din fericire, oameni de spirit care s-o reducă la o alegorie şi s-o ucidă din prima lovitură. Oamenii de treabă vedeau în Piele-de-măgar, pe Piele-de-măgar însuşi, nici mai mult nici mai puţin. Perrault n-a căutat nici el altceva. A venit ştiinţa, care a îmbrăţişat dintr-o privire calea lungă a mitului şi a basmului „ŞL _ i" i – Js LT SLLtârY l şi a spus: „Piele-de-măgar va fi aurora". Dar rebuaPsă adauge că înHată ce-a fost imaginat Piele-de-măgar, ea a luat o fizionoime particulară şi a trăit de sine stătător.

Laure încep să văd limpede în cele ce spui. Dar, nentru că ai vorbit de Piele-de-măgar, am să-ţi Surisesc că e ceva în povestea asta care rna uimeşte la culme. Oare e indian acela care i-a da? Tatălui Pielii-de-măgar acea patima odioasa pentru fiică-sa?

Raymond Să pătrundem sensul mitului şi incestul de rare-ţi este greaţă va deveni de-a dreptul inocent.

Piele-de-măgar este aurora; este f nea soarelui deoarece naşte din lumina. Când se spune^ ca reeele e îndrăgostit de fiică-sa, asta înseamnă ca soarele, când răsare, aleargă după_ aurora, iot astfel, în mitologia vedică, Prajapati, regele Creaţiei, proteguitorul oricărei fiinţe vii, identic cu soarele, o urmăreşte pe fiică-sa, Uşaa, aurora, care fuge de el.

Laure Oricât de soare ar fi, regele tău mă scandalizează şi nu pot să-i iert pe cei care l-au imaginat.

^jjjtf Raymond Erau inocenţi şi, prin urmare, imorali…

Nu te alarma, verişoară, corupţia e raţiunea de a fi a moralei, după cum violenţa face necesară legea. Sentimentul regelui pentru fiică-sa, respectat cu o naivitate religioasă de tradiţie şi de, Perrault, atestă venerabila vechime a poveştii şi-i stabileşte obârşia tocmai la triburile patriarhale ale Ariadnei. Incestul era privit fără scârbă în acele familii nevinovate de păstori la care tatăl se numea cel ce apară, fratele cel ce ajuta,

sora cea care consolează, fiica cea care mulge vacile, soţul cel tare şi soţia cea tare. Aceşti boari din ţara soarelui nu inventaseră pudoarea. Femeia, la ei, fiind lipsită de mister, nu era periculoasă.

Voinţa patriarhului era singura lege care îngăduia sau nu bărbatului să ia cu sine soţia în carul tras de doi boi albi. Dacă, prin forţa lucrurilor, împreunarea tatălui şi a fiicei era rară, această împreunare nu era condamnată. Tatăl Pielii-demăgar n-a stârnit scandal. Scandalul e caracteristic pentru societăţile civilizate, şi este chiar una dintre distracţiile lor cele mai plăcute.

Octave Te las să vorbeşti. Dar sunt foarte sigur că explicaţiile tale n-au nici o valoare. Morala este înnăscută în om.

CARTEA SUZANNE1

Raymond Morala este ştiinţa despre moravuri; ea se schimbă o dată cu moravurile. Ea e diferită în fiecare ţară şi nicăieri nu rămâne aceeaşi nici zece ani.

Morala ta, Octave, nu este morala tatălui tău. Cât despre ideile înnăscute, ele sunt o mare himeră.

Laure Domnilor, să lăsăm, vă rog, morala şi ideile înnăscute, care sunt nişte lucruri foarte plicticoase, şi să ne întoarcem la tatăl Pielii-de-măgar, care este soarele.

Raymond Vă amintiţi că soarele hrănea în grajdul său, printre cei mai nobili cai înzorzonaţi cu podoabe scumpe, „înotând în aur şi broderii, un măgar pe care natura îl făcuse cu totul şi cu totul deosebit de ceilalţi, aşa încât, spune povestea, pe aşternutul său de paie, în fiece dimineaţă, în locul murdăriilor, se găseau taleri care străluceau la soare şi ludovici de aur de tot feluJ”.

Ei bine, acest măgar oriental, măgar sălbatic, catâr sau zebră, este armăsarul soarelui, şi ludovicii de aur care acoperă aşternutul de paie sunt discurile luminoase pe care astrul le revarsă pe pământ, când străbate prin frunzare. Pielea lui s^-sss: „^” este ea însăşi un simbol, un simbol distinct care reprezintă norii. Aurora se acoperă cu un văl de nori şi dispare. Vă amintiţi de scena aceea drăguţă când Piele-de-măgar este văzută, în rochia ei de culoarea cerului, de către frumosul prinţ care şi-a lipit ochiul de gaura cheii? Prinţul acesta, fiul regelui, este o rază de soare…

Laure Care răzbate prin uşă, acâică printre doi nori, nu-i aşa?

Raymond Nici nu s-ar putea spune mai frumos, verişoară dragă, şi văd că te pricepi admirabil la mitologia comparată. Să luăm povestea cea mai simplă dintre toate, istoria aceea a unei fete tinere care lasă să-i scape din gură doi trandafiri, două perle şi două Hiamante. Această fată tânără este aurora care face să se deschidă florile şi le scaldă în rouă şi lumină. Sora ei cea rea, care scuipă broaşte râioase, este ceaţa. Cenuşăreasa, înnegrită de cenuşa din cămin, este aurora întunecată de nori. Tânărul prinţ, care o ia de soţie, e soarele.

Octave Aşa că femeile lui Barbă-Albastră sunt aurorele, Piele-de-măgar este o auroră, tânără CARTEA SUZANNEI fată care lasă să*-i scape din gură trandafiri şi perle este o auroră, Cenuşăreasa este o auroră.

Nu ne-ai arătat decât aurore.

Raymond Pentru că aurora, măreaţa auroră a Indiei, este cel mai bogat izvor al mitologiei ariene. Ea e celebrată, sub denumiri şi forme multiple, în imnurile vedice. De cu noapte, e chemată, e aşteptată cu o speranţă în care se amestecă teama.

„Vechea noastră prietenă Aurora se va întoarce? Puterile nopţii vor fi ele învinse de zeul luminii?" Dar ea vine, luminoasa, tânără fată, „ea se apropie de fiecare casă", şi fiecare se bucură în inima lui. Ea este fiica lui Dyaus, divina păstoriţă, care mână în fiece dimineaţă la păscut vacile cerului, ale căror ugere grele lasă să pice pe ţărâna uscată rouă proaspătă şi fecundă.

Aşa cum s-a cântat sosirea ei, se va cânta şi fuga ei, şi imnul va celebra victoria soarelui: „Iată încă o faptă energică şi bărbătească ce-ai făptuit, o, Indra! Loveşti pe fiica lui Dyaus, o femeie greu de învins. Da, pe fiica lui Dyaus, glorioasa Aurora, tu, Indra, mare erou, ai rupt-o în bucăţi.

Aurora se aruncă jos din carul ei sfărâmat, temându-se ca Indra, taurul, să n-o lovească.

Carul ei zăcea acolo, sfărâmat în bucăţele; iar ea, ea a fugit departe de tot."

Hindusul primitiv îşi fătfea^despre aurora o imagine schimbătoare, dar totdeauna vie, şi răsfrângerile acestei imagini, palide şi schimonosite, sunt încă vizibile în poveştile despre care am vorbit acum, ca şi în Scufiţa Roşie. Culoarea bonetei pe care o poartă nepoata Mamei-mari este cel dintâi

semn al originei sale cereşti. Misiunea ce i se dă de a duce o plăcintă şi o oală cu unt o apropie de aurora din Veda, care este o mesageră. Cât despre lupul care o mănâncă...

Laure E un nor.

Rayrnond Nu, nu verişoară dragă, e soarele.

Laure Soarele, un lup?

Raymond Lupul nesăţios, cu părul strălucitor, Vrika, lupul vedic. Nu uita că doi zei solari, Apollo Lycian al grecilor şi Apollo Soranus al latinilor, au drept emblemă lupul.

Octave Cum de s-a putut compara soarele cu un, lup?

CARTEA SUZANNEI l Raymond Când soarele seacă bazinele de apă, pârleşte păşunile şi usucă pielea de pe spinarea slăbită a boilor care abia îşi trag sufletul şi umblă cu limba scoasă, nu-i un lup nesăţios? Pielea lupului luceşte, luminile ochilor îi ard; îşi arată dinţii albi, are fălci şi şale zdravene: el purcede de la soare prin strălucirea perilor şi a ochilor şi prin puterea distrugătoare a fălcilor sale. Nu prea ţi-e teamă de soare, Octave, în ţinutul acesta umed, unde înfloresc merii; dar mica Scufiţă-Roşie, care vine de departe, a străbătut ţinuturi călduroase.

Laure Aurora moare şi renaşte. Dar mica Scufiţa-Roşie moare şi nu se mai întoarce. N-a făcut bine când s-a apucat să culeagă alune, ascultându-l pe lup; totuşi, ăsta-i un motiv ca să fie mâncată de lup fără nici o milă? N-ar fi fost mai bine dacă ar fi ieşit din burta animalului, ca aurora din noapte?

Raymond Mila ta, verişoară dragă, nu-i lipsită de înţelepciune. Moartea micii Scufiţe-Roşii nu poate rămâne definitivă. Mama-Gâscă nu reţinuse bine sfârşitul poveştii.

La vârsta ei, uşor doar poţi uita.

Dar bunicile din Germania şi Anglia ştiu bine că Scufiţa-Roşie moare şi renaşte ca aurora.

Ele povestesc că un vânător a spintecat burta sălbăticiunii şi a scos un copil trandafiriu, care a deschis ochii mari şi a spus: „Vai! Ce frică mi-a fost, era un întuneric înăuntru l”

Răsfoiam nu demult, în odaia fetei dumitale, un caiet din acelea cu figuri colorate pe care englezul Walter Crane le zugrăveşte cu atâta fantezie şi umor. Acest gentleman are o imaginaţie pe cât de savantă, pe atât de familiară; el are înţelegere pentru legende şi dragoste de viaţă; el respectă trecutul şi-i place prezentul. Acesta-i spiritul englez. Caietul pe

care-l răsfoiam conţine textul şi desenele pentru Little Red Riding Hood

(Mica Scufiţă-Roşie engleză). Lupul o înghite, dar un fermier în haină verde, pantaloni galbeni şi cizme răsfrânte îl atinge pe lup cu un glonte între ochii strălucitori, spintecă cu un cuţit de vânătoare burta sălbăticiunii şi iese un copil proaspăt ca un trandafir.

Some sportsman (he certainly was a dead shot)

Hâd almed at the Wolf when sKe cried; So Red Riding Hood got safe borne did sbe not?

And lived happily there till she died.1

1 Un vânător (ţintctş prea încercat)

Ochind pe lup, l-a nimerit.

Şi astfel Scufiţa-Rojie-a scăpat Şi fericită a trăit, (engl.)

CARTEA SUZANNEI Acesta-i adevărul, verişoară, şi dumneata l-ai ghicit. Cât despre Frumoasa din pădurea adormită, a cărei aventură este plină de o poezie naivă şi profundă…

Octave Este aurora!

Raymond Nu. Frumoasa din pădurea adormită, Motanul încălţat şi Degeţel ţin de o altă categorie de legende ariene, de acelea care simbolizează lupta între vară şi iarnă, reînnoirea naturii, eterna aventură a universalului Adonis, de acel trandafir al lumii care se vestejeşte şi reînfloreşte fără încetare. Frumoasa din pădurea adormită nu este alta decât Asteria – luminoasa soră a lui Laton

— Nu este alta decât Cora şi decât Proserpina.

Imaginaţia poporului a fost bine inspirată când a dat luminii forma aceleia pe care lumina o mângâia în chipul cel mai drăgăstos, Torma unei frumoase fecioare, în ce mă priveşte, o iubesc pe prinţesa din Pădurea adormită la fel ca pe Euridice a lui Vergiliu şi pe Brunhild din Edda care, una muşcată de un şarpe, cealaltă înţepată de un spin, sunt readuse din umbra eternă, grecoaica de către un poet, scandinava de către un războinic, amândoi îndrăgostiţi. E soarta comună a tuturor eroilor luminoşi, să dispară la atingerea unui obiect ascuţit, spin, gheară sau fus. Într-o, ^. _. UI IViC legendă din Dekan, culeasă de miss Frere, o fetiţă e înţepată de o unghie pe care o Rakchasa 1 a lăsat-o înfiptă într-o uşă; imediat cade

neînsufleţită. Trece un rege, o sărută şi fetiţa recapătă căldura vieţii. Caracteristic pentru aceste drame ale iernii şi ale verii, ale umbrei şi ale luminii, ale nopţii şi ale zilei este că ele reîncep fără încetare. Povestea spusă de Perrault, tocmai când o crezi terminată, o ia de la început. Frumoasa se mărită cu prinţul şi are din această căsătorie doi copii, micuţa Zi şi micuţa Auroră, Aithra şi Hemeros ai lui Hesiod sau, dacă vreţi, Phoebus şi Artemis. În lipsa prinţului, mama sa, Mumapădurii, o Rakchasa, adică spaima nopţii, ameninţă să-i mănânce pe cei doi copii regali, cele două tinere lumini, care scapă la întoarcerea regelui-soare... Frumoasa din pădurea adormită are, în partea de apus a Franţei, o soră rustică, a cărei păţanie este povestită cu naivitate într-un cântec foarte vechi, pe care am să vi-l spun: Când eram la tata, Zdrenţarică, O fetiţă mică, Mă trimise în pădure Zdrenţarică!

Să culeg alune vrea, a! A! A! A! A! A! A!

Zdrenţarică, Saltă zdrenţele pe ea!

L

1 Demon indian (N. Tr.).

TEA SUZANNEI Mă trimise în pădure, Sa culeg alune vrea!

Nalţi erau copacii Dar frumoasa mititică...

Nalţi erau copacii Dar frumoasa mititică, în deget îi intră Un spin şi-o înţepă.

I-i deget îi intră Un spin şi-o înţepă, Şi-atât de tare-o necăji Că frumoasa adormi.

Şi-atât de tare-o necăji Că frumoasa adormi.

Şi pe drum, iată, veniră Trei cavaleri cheflii...

Întâiul dintre ei Zise: „Uite fata!”

Şi-al doilea din cei trei Zise: „Doarme fata!”

Şi-al doilea din cei trei, Zdrenţărică, Zise: „Doarme fata” far ultimul din ei, Zdrenţărică, Zise: „Va fi iubita mea!” a! A! A! A! A!

Zdrenţarică, Saltă 2drenţele pe ea!

Aici, legenda divină a căzut pe ultima treapta a degradării şi, dacă ar lipsi legendele intermediare, ar fi cu neputinţă să se recunoască în această rustică Zdrenţarică lumina cerească care tânjeşte în timpul iernii şi se însufleţeşte primăvara. Epopeea Persiei, Schahnameh, ne face cunoştinţă cu un erou, a cărui soartă se aseamănă cu aceea a Frumoasei din pădurea adormită. Isfendiar, care nu poate fi rănit de nici o sabie, trebuie

să moară din cauza unui spin, care-i va intra în ochi. Istoria lui Balder, din Edda scandinavă, are cu această Frumoasă din pădurea adormită analogii încă mai surprinzătoare.

Întocmai ca 2Ânele de lângă leagănul fiicei regelui, toţi zeii jură înaintea copilului divin Balder să facă nevătămător pentru el tot ce se află pe acest pământ. Dar vâscul, care nu creşte pe ţărână, a fost uitat de nemuritori, după cum a fost uitată de rege şi de regină bătrâna care torcea în vârful turnului. Un fus a înţepat-o pe frumoasă; o ramură de vâsc l-a ucis pe Balder.

„Astfel, Balder, mort, zăcea întins la pământ, iar în jurul lui zăceau maldăre de săbii, torţe, suliţe şi lăncii, cu care zeii, ca să se distreze, încercaseră zadarnic să-l atingă pe Balder; nicio CARTEA SUZANNEI armă nu-l vătămase, numai ramura fatală de vâsc, pe care Lok, acuzatorul, o dăduse lui Hoder şi pe care Hoder i-o aruncase fără nici un gând rău, stătea înfiptă în pieptul lui.”

Laure Toate astea sunt foarte frumoase; dar nu ai nimic de spus despre căţeluşa Puf care doarme în patul prinţesei? După mine, are o înfăţişare foarte fină. Puf a fost crescută doar pe genunchii marchizelor, şi-mi închipui că doamna de Sevigne a mângâiat-o cu mâinile ei, care au aşternut pe hârtie atâtea scrisori frumoase.

Raymond Ca să-ţi fiu pe plac, îi vom găsi căţeluşei Puf nişte strămoşi în ceruri; vom face ca seminţia ei să fie coborâtoare din Saramâ, căţeaua care umblă în căutarea aurorei, şi câinele Seirios, paznicul stelelor. Asta, dacă nu mă înşel, constituie o înaltă nobleţe. Nu-i mai rămâne căţeluşei Puf decât să facă dovada strămoşilor sii pentru a fi admisă stareţă de călugăriţe la mănăstirea Remiremont-canină. Un d'Hozier, în patru labe, ar fi singurul autorizat să stabilească această filiaţiune.

Mă voi mulţumi să indic una dintre ramurile acestui mare arbore genealogic. Ramură finlandeză a căţeluşului Fio, căruia stăpâna sa îi spune de câte trei ori: JSSs „Du-te, căţeluşul meu, Fio, şi vezi dacă se face în curând ziuă.”

A treia oară, apar zorile.

Octave Te admir ce uşor găseşti un loc în Cer pentru toate animalele şi toţi oamenii din poveşti. Romanii nu trimiteau cu mai multă uşurinţă pe împăraţii lor printre constelaţii. Cu voia

dumitale, marchizul de Carabas ar trebui să fie socotit cel puţin soarele în persoană.

Raymond Nu te îndoi, Octave. Personajul acesta sărac, umil, care crede în bogăţie şi putere, este soarele care se ridică în ceaţă şi străluceşte în miezul limpede al zilei. Notează un amănunt: marchizul de Carabas iese din apă ca să se îmbrace în haine strălucitoare. Nu s-ar putea înfăţişa răsăritul soarelui printr-un simbol rnai grăitor.

Laure Dar în poveste, marchizul este un personaj care nu-i în stare să facă singur un pas, pe el trebuie să-l mâi de la spate; cum motanul gândeşte şi acţionează, s-ar cuveni să fie şi el o fiinţă cerească, deopotrivă cu căţeluşa Puf.

CARTEA SUZANNEI Raymond Chiar şi este, şi, asemenea stăpânului său, reprezintă soarele.

Laure îmi pare foarte bine. Dar are şi el actele j, în regulă? Poate să-şi dovedească nobleţea?

Rayomnd i i'

Aşa cum spune Racine: Nu totdeauna nunta de jacle-i luminată.

S-ar putea ca Motanul încălţat să descindă din acei motani care au tras carul Freyei, Venus a scandinavilor. Dar motanii de pe jgheaburile streşinilor nu spun nimic despre asta. Se cunoaşte un foarte bătrân motan solar, motanul egiptean, identic cu Râ, care vorbeşte într-un ritual funerar, tradus de domnul de Rouge, şi care spune: „Sunt marele motan care mă aflam pe aleea arborelui vieţii, în An, în noaptea marii bătălii”. Dar motanul acesta este un Kouschit, un fiu al lui Cham. Motanul încălţat e din seminţia lui Jafet şi nu văd cum ar putea fi pus unul alături de celălalt.

Laure Acest mare motan Kouschit, care vorbeşte atât de obscur în ritualul vostru funerar, avea desagă şi era încălţat?

Raymond Ritualul nu o spune. Cizmele motanului marchizului sunt la fel cu cizmele de şapte leghe pe care le încalţă Degeţel şi care simbolizează rapiditatea luminii. Degeţel a fost la început, după savantul domn Gaston Paris, unul dintre acei zei arieni, păstori şi hoţi de boi cereşti, ca acel Hermes-copil, căruia pictorii de ulcioare îi dau un pantof drept leagăn. Imaginaţia populară l-a aşezat pe Degeţel pe cea mai mică stea din Ursa-Mare. Fiindcă veni vorba de cizme, voi ştiţi că

Jacquemart, care făcea stampe atât de frumoase, a strâns o bogata colecţie de încălţări.

Dacă cineva ar vrea să facă, după exemplul lui, un muzeu de încălţăminte mitologică, nu i-ar ajunge o singură vitrină. Pe lângă cizmele de şapte leghe, a pantofului lui Hermes-copilul şi pe lângă cizmele jupânului motan, ar mai trebui puse aripile de la călcâiele lui Hermes-tânărul, sandalele lui Perseu, încălţămintea de aur a Atenei, pantofii de sticlă ai Cenuşăresei, pantofii cei strâmţi ai Măriei, mica rusoaică. Toate aceste încălţări exprimă în felul Tor viteza luminii şi mersul aştrilor.

Laure Cred că din greşeală, nu-i aşa, s-a spus că pantofii Cenuşăresei erau din sticlă. E de neînchipuit nişte încălţări făcute din acelaşi material cu o carafă, încălţări din blană singipie, adică CARTEA SUZANNEI încălţări căptuşite cu blana, poţi să-ţi închipui mai uşor, cu toate că e destul de proastă ideea să le dai unei fete, ca să se ducă cu ele la bal.

Cenuşăreasa trebuie să aibă, în încălţările ei, picioarele ca nişte labe de gâscă. Trebuie să fi fost turbată după dans, dacă ţopăia în nişte încălţări atât de călduroase. Dar fetele tinere cam toate sunt aşa; ar dansa şi cu pingele de plumb.

Raymond Verişoara dragă, ţi-am atras doar atenţia sa nu te încrezi în bunul simţ. Cenuşăreasa nu avea pantofi de blană, ci de sticlă transparentă ca un geam de Saint-Gobain, ca apa de izvor, ca un cristal. Pantofii aceştia erau fermecaţi: atât e de-ajuns ca să lămurească totul. O trăsură iese dintr-un dovleac. Dovleacul era fermecat. Or, e foarte firesc ca o trăsură fermecată să iasă dintr-un dovleac fermecat. Dacă ar fi altminteri, sar trebui să fim surprinşi. Cenuşăreasa rusă are l o sară care-şi taie degetul gros ca să poată încălţa ipantoful; sângele i-l mânjeşte şi prinţul desco-

|peră astfel şiretlicul eroic al ambiţioasei.

Laure, Perrault se mulţumeşte să spună ca cele kdouă surori rele au făcut tot ce le-a fost posibil Tea să le intre piciorul în pantof, dar n-au izbutit, ttmi place mai mult aşa.

Raymond Dar, felegea şi Mama-mea-gâsca.

Crudă, şi ţi-ar Octave Laure Raymond lor.

Destăinui secretul firii CARTEA SUZANNEI Fee1 în limba franceza, fata în italiană, hâda în spaniolă, fada şi fade în portugheză şi provensală, fadette în dialectul din Berry, pe care î-a făcut celebru George Sand, provin din latinescul fatum, care

înseamnă soartă. Zânele sunt rezultatul concepţiei celei mai trandafirii şi celei mai tragice, celei mai secrete şi celei mai universale despre viaţa omenească. Zânele sunt sorţile noastre, înfăţişarea de femeie se potriveşte sorţii, care e capricioasă, seducătoare, ademenitoare, plină de farmec, tulburătoare şi periculoasă. E prea adevărat că fiecare dintre noi are o zână drept naşă care, când se apleacă peste leagănul nostru, ne face daruri minunate sau îngrozitoare, pe care apoi le păstrăm toată viaţa. Luaţi fiinţele, întrebaţi-vă cine sunt, cine le face şi ce fac; veţi afla că raţiunea supremă a existenţei lor fericite sau nefericite, este zâna. Claude place fiindcă ştie să cânte frumos; cântă frumos fiindcă coardele sale vocale sunt armonios construite, cine le-a aranjat astfel în gâtul lui Claude? Zâna.

De ce pe fiica regelui a înţepat-o fusul bătrânei?

Deoarece era prea vioaie şi puţin cam zăpăcită…

Pentru că aşa au hotărât zânele să fie.

E tocmai ceea ce ne spune povestea, şi înţelepciunea omenească nu trece dincolo de asta. De ce, verişoară dragă, eşti frumoasă, spirituală şi bună? Fiindcă o zână ţi-a dat bunătatea, alta spiritul, alta graţia. S-a întâmplat aşa cum au

1 Zână (N. Tr.). „ spus ele. O misterioasă naşă hotărăşte la naşterea noastră toate faptele, toate gândurile vieţii noastre, şi noi vom fi fericiţi şi buni numai în măsura în care a vrut ea. Libertatea este o iluzie, iar zâna un adevăr. Dragii mei, virtutea este, ca şi viciul, o necesitate pe care n-o poţi înlătura…

Ah! Nu protestaţi. Cu toate că-i involuntară, virtutea nu-i mai puţin frumoasă şi n-ar merita să fie mai puţin adorată.

Bunătatea cuiva îţi place, nu pentru strădania care s-a depus, pentru obţinerea ei, ci pentru binele pe care-l face.

Gândurile frumoase emană din suflete frumoase; ele răspândesc propria lor substanţă, după cum parfumurile sunt particulele florilor care se evaporă. Un suflet nobil te face să respiri numai nobleţe, după cum un trandafir miroase numai a trandafir. Aşa au vrut zânele. Mulţumeşte-le, verişoară dragă.

Laure Nu te mai ascult, înţelepciunea dumitale este îngrozitoare. Cunosc puterea zânelor; cunosc capriciile lor, nu m-au cruţat mai mult decât pe altele de beteşuguri ascunse, suferinţe şi oboseală. Dar ştiu că deasupra lor, deasupra întâmplărilor vieţii, pluteşte cugetul etern care ne-a inspirat credinţa, speranţa şi mila. Noapte bună, vere dragă.

SFÂRŞIT